

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Kateřina Péková

Osvojení – srovnání právní úpravy ČR se SRN

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: JUDr. Dita Frintová, Ph.D.

Katedra: Občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): prosinec 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze 27. 12. 2009

Mgr. Kateřina Péková

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Ditě Frintové, Ph.D. vedoucí mé rigorózní práce za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování.

V Praze 27. 12. 2009

Mgr. Kateřina Péková

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	7
1. Historický vývoj právní úpravy osvojení.....	9
2. Typy osvojení	12
2.1 Princip úplného osvojení	12
2.2 Zrušitelné a nezrušitelné osvojení.....	13
2.3 Další druhy osvojení	14
3. Osvojení nezletilých	16
3.1 Podmínky osvojení	16
3.1.1 Podmínky osvojení na straně osvojitele v českém právním řádu	16
3.1.2 Podmínky osvojení na straně osvojitele v německém právním řádu.....	20
3.1.3 Srovnání podmínek osvojení na straně osvojitele v českém a německém právním řádu	23
3.1.4 Podmínky osvojení na straně osvojence v českém právním řádu.....	28
3.1.5 Podmínky osvojení na straně osvojence v německém právním řádu	30
3.1.6 Srovnání podmínek osvojení na straně osvojence v českém a německém právním řádu	31
3.1.7 Podmínky na straně rodičů osvojovaného dítěte v českém právním řádu.....	33
3.1.8 Podmínky na straně rodičů osvojovaného dítěte v německém právním řádu	37
3.1.9 Srovnání podmínek osvojení na straně rodičů osvojovaného dítěte v českém a německém právním řádu.....	41
3.1.10 Další podmínky osvojení v českém právním řádu.....	44
3.1.11 Další podmínky osvojení v německém právním řádu	46
3.1.12 Srovnání dalších podmínek osvojení v českém a německém právním řádu	47
3.2 Procesněprávní stránka osvojení.....	49
3.2.1 Zprostředkování osvojení v českém právním řádu	49
3.2.2 Zprostředkování osvojení v německém právním řádu.....	52
3.2.3 Srovnání zprostředkování osvojení v českém a v německém právním řádu .	54
3.2.4 Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte s osvojením v českém právním řádu	56

3.2.5 Řízení k nahrazení souhlasu rodiče dítěte s osvojením v německém právním řádu	56
3.2.6 Srovnání řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte s osvojením v českém právním řádu a řízení k nahrazení souhlasu rodiče dítěte s osvojením v německém právním řádu.....	57
3.2.7 Řízení o osvojení v českém právním řádu	58
3.2.8 Řízení o osvojení v německém právním řádu.....	59
3.2.9 Srovnání řízení o osvojení v českém a v německém právním řádu.....	60
3.3 Právní následky osvojení	60
3.3.1 Právní následky osvojení v českém právním řádu.....	60
3.3.2 Právní následky osvojení v německém právním řádu	62
3.3.3 Srovnání právních následků osvojení v českém a německém právním řádu.....	63
3.4 Přeměna osvojení	65
3.5 Zrušení osvojení.....	66
3.5.1 Zrušení osvojení v českém právním řádu a readopce	66
3.5.2 Zrušení osvojení v německém právním řádu.....	67
3.5.3 Srovnání zrušení osvojení v českém a německém právním řádu	69
4. Osvojení zletilých	71
4. 1 Osvojení zletilých v německém právním řádu.....	71
4.1.1 Pojem	71
4.1.2 Odlišnosti od osvojení nezletilých.....	72
4. 2 Osvojení zletilých v českém právním řádu.....	73
4.2.1 Vývoj osvojení zletilých v českém právním řádu.....	73
4.2.2 Připravovaná právní úprava osvojení zletilých v českém právním řádu	74
4.3 Srovnání německé a připravované české právní úpravy osvojení zletilých	75
5. Mezinárodní osvojení	76
5.1 Úprava v mnohostranných mezinárodních úmluvách	77
5.1.1 Úmluva o právech dítěte.....	77
5.1.2 Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení	78
5.1.3 Evropská úmluva o osvojení dětí.....	81
5.2 Právní úprava mezinárodního osvojení v ČR podle ZMPS	82
5.3 Právní úprava mezinárodního osvojení v SRN podle EGBGB	83

5.4 Srovnání právní úpravy mezinárodního osvojení podle ZMPS a EGBGB	84
5.5 Procesněprávní problematika mezinárodního osvojení v českém právním řádu..	86
5.6 Procesněprávní problematika mezinárodního osvojení v německém právním řádu	87
5.7 Srovnání procesněprávní problematiky mezinárodního osvojení v českém a německém právním řádu.....	88
Závěr	89
Seznam zkratk	93
Seznam použité literatury	95
Seznam příloh	101
Příloha 1 – Počet osvojených dětí v ČR a SRN.....	102
Příloha 2 – Počet přijatých a propuštěných dětí z kojeneckých ústavů a dětských domovů v ČR v letech 2004 – 2008	103
Příloha 3 – Počet osvojení v SRN v roce 2008.....	104
Příloha 4 – Počet dětí ze zahraničí osvojených v SRN.....	106
Příloha 5 – Počet dětí z ČR osvojených v zahraničí	107
Abstract (anglické resumé)	108
Zusammenfassung (německé resumé)	110
Klíčová slova	112

Úvod

Osvojením se rozumí přijetí cizího dítěte za vlastní. V současném českém právu je tento institut chápán a též upravován tak, že jde především o přijetí cizího nezletilého dítěte do vlastní rodiny, tj. do náhradní rodinné péče, která ve svých právních důsledcích plně nahrazuje pokrevní vztah rodiče a dítěte. Osvojením (pokud jde o osvojení cizích dětí) nezletilý vstupuje do nové rodiny a současně do nových právních příbuzenských vztahů nejen k osvojiteli, ale též k jeho příbuzným (tzv. úplné osvojení). Z dosavadních příbuzenských vztahů dítě vystupuje. V tomto směru již osvojení přesahuje pojem náhradní rodinné péče, neboť nově vzniklé příbuzenství není pouhým projevem péče, nýbrž má dalekosáhlé právní následky. Jde především o změnu statusu dítěte.

Je-li dítě osvojeno manželem rodiče dítěte (nejedná-li se tedy o cizí dítě), hovoříme o náhradním rodičovství. Takové dítě patří i nadále do rodiny, kterou vytvořil jeden z jeho rodičů, takže se jeho dosavadní rodinné prostředí nemění, dochází však k významné změně právních vztahů (někdy hovoříme o tzv. nepravém osvojení).¹

Takovéto vymezení institutu osvojení (jako náhradní rodinné péče), pokud jde o osvojení nezletilých, v zásadě platí i pro německé právo. Německá úprava však za určitých podmínek připouští i osvojení zletilých (§ 1767-1772 BGB).

Odrazem současného pojetí institutu osvojení je také čl. 8 Evropské úmluvy o osvojení dětí uzavřené mezi členskými státy rady Evropy, který hovoří o osvojení jako o prostředku k zajištění stálého a harmonického domova dítěte.²

Česká a německá právní úprava osvojení jsou vytvořeny na podobných základech a obě spojuje snaha zajistit na prvním místě prospěch dítěti a poskytnout mu s tím související nejvyšší možnou ochranu. Navzdory této společné myšlence nejsou ovšem porovnávané právní úpravy totožné, vyznačují se některými odlišnostmi. Poukázat na ně a poskytnout jejich srovnání je vedle snahy přinést ucelený pohled na institut osvojení v České republice a ve Spolkové republice Německo posláním této

¹ Knappová, J. /Švestka, J. / Dvořák, J., Občanské právo hmotné, 3. díl, ASPI 2007, 4. vydání, str. 123

² Evropská Úmluva o osvojení dětí byla uzavřena 5.9.1999. V České republice publikována pod číslem 132/2000Sb.m.s.

práce. Ke splnění tohoto cíle bylo třeba podrobně zanalyzovat nejen zákonná ustanovení týkající se osvojení, ale také odbornou literaturu a relevantní judikaturu. V práci jsem navázala na mé studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a na roční pobyt na Právnické fakultě Rheinische-Friedrich-Wilhelms Univerzity v Bonnu.

1. Historický vývoj právní úpravy osvojení

Osvojení je starobylý institut dobře známý již od dob římského práva (s prvními zmínkami o osvojení se setkáváme též ve starém Egyptě, Oceánii, Indii a Řecku), který v proměnách času prodělal mnohé podstatné změny. Osvojení bylo v dřívějších dobách chápáno především jako majetkoprávní vztah, to dokládá i po staletí převažující smluvní princip vzniku osvojení. Ještě na počátku minulého století byl hlavní účel osvojení spatřován zejména v poskytnutí možnosti bezdětným osobám zvolit si potomka, svého nástupce v příbuzenských a majetkových vztazích, tomu odpovídala i právní úprava.

Po vzniku Československa v roce 1918 upravoval osvojení obecný zákoník občanský (OZO)³. Osvojení bylo upraveno v pouhých sedmi paragrafech. Osvojení bylo ryze soukromoprávní institucí, vznikající smluvně a mající následky především v oblasti občanskoprávní. OZO umožňoval osvojení zletilých osob, osvojenec nepozbýval práv ke své původní rodině. Osvojit mohly jen osoby bezdětné starší 40 let, přičemž věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem musel být alespoň 18 let. Tato úprava byla nahrazena zákonem č. 56/1928 Sb. z. a n., který přinesl promyšlenější a zejména podrobnější právní úpravu, v řadě základních otázek se ovšem shodoval s úpravou předchozí. Změnou oproti předchozímu bylo, že smlouva o osvojení vyžadovala (i u zletilých) souhlas soudu.

Zlom v koncepci osvojení přináší zákon č. 264/1949 o právu rodinném (ZPR), který pojímá osvojení jako přijetí cizího nezletilého dítěte do vlastní rodiny, tedy jako institut náhradní rodinné péče. Osvojení bylo omezeno jen na osvojence nezletilé, věková hranice (40 let) stanovená osvojiteli, stejně jako jeho bezdětnost, přestaly být předpokladem osvojení. Zákon opustil smluvní princip a jako nejvýznamnější předpoklad osvojení bylo stanoveno, že nezletilého lze osvojit jen, je-li mu to ku prospěchu. Novelou tohoto zákona č.15/1958 Sb.⁴ došlo k několika změnám, především zavedení tzv. nezrušitelného osvojení. Dále byly uvedeny tři zákonné důvody, kdy není třeba souhlasu rodičů, přestože jsou zákonnými zástupci dítěte (tyto důvody souvisely s neprojevením zájmu o dítě a se souhlasem s osvojením předem bez vztahu k určitým

³ Obecný zákoník občanský z r. 1811 (ABGB)

⁴ Zákon č. 15/1958 Sb. ze dne 17. dubna 1958 o změně předpisů o osvojení.

osvojitelům). Dalším předpisem, který upravil osvojení, je v současné době platný zákon č. 93/1963 Sb. o rodině (ZoR), tento zákon navázal na koncepci osvojení jako institutu náhradní rodinné péče a zároveň přinesl některé změny. Tu zřejmě nejvýznamnější v oblasti souhlasu rodiče s osvojením, možnost osvojit dítě bez souhlasu rodičů byla podstatně rozšířena výrazem „opravdový zájem“.⁵

Právní úprava osvojení a její zásady jsou obsaženy i v některých mezinárodních smlouvách, kterými je Česká republika vázána: Úmluva o právech dítěte (č.104/1991), Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, (č.43/2000 Sb.m.s.), Evropská úmluva o osvojení dětí (č.132/2000 Sb.m.s.), Evropská úmluva o výkonu práv dětí (54/2001 Sb.m.s.) Významným vnitrostátním právním předpisem v této oblasti je také zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (ZOSPD).

Na počátku 20. století viděla podobně jako česká německá úprava hlavní funkci osvojení především v rovině majetkoprávní. Jako možnost bezdětných osob zajistit si vlastní volbou přímého příbuzného, dát mu své příjmení a učinit z něj svého nástupce, dědice. Poskytnutí náhradní rodinné péče opuštěným dětem pak bylo pouze funkcí vedlejší. Takto upravil osvojení německý zákonodárce v Bürgerliches Gesetzbuch⁶ (BGB), který však od svého vstupu v platnost 1.1.1900 prošel mnohými změnami. Zásadní změnu pojetí osvojení přinesl v roce 1976 Adoptionsgesetz⁷ (AdoptG), který zdůraznil jako hlavní účel a předpoklad osvojení blaho dítěte (§ 1741 odst.1 BGB). Tato koncepce postavila do popředí osvojení nezletilých dětí (na rozdíl od osvojení zletilých) které má opuštěným dětem poskytnout ztracené rodinné zázemí. Osvojení zletilých není však ani v současné německé úpravě vyloučeno, jeho využití je ovšem (i s ohledem na dnešní koncepci hlavního účelu osvojení jako institutu náhradní rodinné péče) spíše doplňkové. Změna, kterou přinesl AdoptG, spočívala dále v cíli vytvořit mezi osvojencem a osvojitelem vztah jako mezi rodičem a dítětem. V právní rovině se tento cíl promítá jako jeden ze základních předpokladů přípustnosti osvojení, osvojení je jen tehdy přípustné, dá-li se očekávat vznik takového vztahu (§ 1741 odst.1 BGB).⁸

⁵ Radvanová, S. / Zuklínová, M., Kurz občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck 1999

⁶ Občanský zákoník

⁷ Gesetz über die Annahme als Kind und zur Änderung anderer Vorschriften (Adoptionsgesetz) vom 2.7.1976, BGBl I 1749 – zákon o osvojení dítěte a o změně některých předpisů (zákon o adopcích) z 2.7.1976

⁸ Raucher, T., Familienrecht, C.F. Müller verlag, Heidelberg 2007, 2. Auflage

Změnou bylo také zavedení tzv. úplného osvojení (§ 1754, 1755 BGB), osvojením vzniká mezi osvojencem a příbuznými osvojitele příbuzenský poměr, jeho dosavadní příbuzenské vztahy k původní rodině zanikají. Poslední důležitá změna, kterou AdoptG zavedl, se týká způsobu vzniku osvojení, spočívá v opuštění smluvního principu, který je pro příště nahrazen rozhodnutím soudu (§ 1752 odst.1 BGB).

Další změnu zvláště ve dvou bodech přinesl v roce 1998 Kindschaftsrechtsreformgesetz⁹ (KindRG). Nově je zavedena povinnost otce dítěte, který není manželem matky, dát k osvojení souhlas. Z důvodu zrovnoprávnění manželských a nemanželských dětí odpadla potřeba osvojení vlastních nemanželských dětí (zrušen § 1742 odst.3 BGB).¹⁰

Poslední významná změna se týká úpravy mezinárodního osvojení. Zavedl ji v roce 2002 Adoptionsübereinkommens-Ausführungsgesetz¹¹ (AdÜbAG), který reagoval na přijetí Haagské Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

Z výše uvedeného vyplývá, že koncepce osvojení v české i německé právní úpravě prošla podobným vývojem a v současné době chápe osvojení především jako přijetí cizího dítěte za vlastní, tedy jako institut náhradní rodinné péče. Samozřejmě s určitými odlišnostmi vlastními konkrétním právním provedením této koncepce v jednotlivých právních řádech. Osvojení nezletilých je založeno na principu úplného osvojení, jinak je tomu v případě osvojení zletilých, které připouští německý občanský zákoník. Obě porovnávané právní úpravy opustily smluvní princip vzniku osvojení.

⁹ Gesetz zur Reform des Kindschaftsrechts vom 16.12.1997, BGBl I 2942 – zákon o reformě dětských práv z 16.12.1997

¹⁰ Gerhardt, P., von Heintschel-Heinegg, B., Klein, M., Familienrecht (Handbuch des Fachanwalts), Lucherhand verlag, Köln 2008, 6. Auflage

¹¹ Gesetz zur Ausführung des Haager Übereinkommens vom 29.5.1993 über den Schutz von Kindern und die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der internationalen Adoption - zákon o provedení Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z 29.5.1993

2. Typy osvojení

2.1 Princip úplného osvojení

Zákon o rodině, stejně jako německá úprava (jde-li o osvojení nezletilých), vychází z principu úplného osvojení (v římském právu označováno jako adoptio plena). Tím se rozumí osvojení jako institut, kterým vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Mezi osvojencem a příbuznými osvojitele vznikají další příslušné příbuzenské poměry (§ 63 ZoR, § 1754 BGB). S takto vzniklými vztahy je spojen vznik řady práv a povinností, především vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi a rodičovské zodpovědnosti.

Výjimku ze zásady úplného osvojení, kterou připouští zákon o rodině i německý občanský zákoník, je osvojení dítěte manželem jeho rodiče. V takovém případě zanikají vztahy dítěte pouze k jednomu z jeho rodičů, na jehož místo nastupuje osvojitel, zatímco vztahy k druhému z rodičů trvají (§ 72 odst. 2 ZoR, § 1755 odst.2 BGB). Německý zákonodárce vedle toho rozlišuje situaci, kdy je osvojeno dítě, jehož druhý rodič, na jehož místo má nastoupit osvojitel, již zemřel. V takovém případě nezanikají příbuzenské vztahy osvojence k příbuzným zemřelého rodiče (§ 1756 odst.2 BGB). Následkem osvojení se tak osvojenec může dostat do situace, kdy bude mít příbuzenské vztahy např. ke třem párům prarodičů. Vzhledem k tomu, že německá úprava připouští i osvojení mezi blízkými příbuznými, pamatuje ještě na další výjimku. Jsou-li osvojenec a osvojitel navzájem ve druhém nebo třetím příbuzenském stupni (osvojení např. sourozencem, strýcem, nebo tetou), zaniká příbuzenský poměr osvojence k původním rodičům, ne však k ostatním příbuzným (§ 1756 odst.1 BGB).¹²

Jak již bylo zmíněno v předchozích řádcích, osvojením dochází kromě vzniku nových také k zániku starých, původních příbuzenských vztahů osvojovaného dítěte, jeho biologických rodičů a dalších příbuzných. (viz kapitola 3.3)

Opakem úplného osvojení je osvojení neúplné, kdy nedochází k zániku vztahů osvojence k původní rodině a zároveň nenastává ani úplné právní začlenění osvojence

¹² Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28. Auflage, S. 407-408

do rodinných vazeb v nové rodině. Takový princip se uplatní u osvojení zletilých, které zná německá právní úprava. (viz kapitola 4.2)

2.2 Zrušitelné a nezrušitelné osvojení

Zákon o rodině rozeznává dva typy osvojení podle toho, zda osvojení lze zrušit – tzv. osvojení zrušitelné (také prosté nebo osvojení I. stupně), či nikoli – tzv. osvojení nezrušitelné (také osvojení II. stupně). U obou typů jde o osvojení úplné, dochází zde tedy ke vzniku takového poměru mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je obvyklý mezi rodiči a dětmi. Stejně tak vznikají příslušné další příbuzenské poměry mezi osvojencem a příbuznými osvojitele a zanikají původní vztahy.

Osvojit dítě může jednotlivá osoba u obou typů osvojení, v případě osvojení nezrušitelného se ovšem jedná o výjimku ze zásady, že nezrušitelně mohou dítě osvojit pouze manželé (§ 74 odst. 2 ZoR). Nezrušitelně je možné osvojit jen dítě starší jednoho roku.

O vzniku osvojení a jeho zrušení (v případě osvojení zrušitelného) může rozhodnout pouze soud. Soud rozhodne o osvojení, je-li splněna řada podmínek, v případě osvojení nezrušitelného je jejich výčet širší než u osvojení zrušitelného. V návaznosti na volbu jednoho z typů osvojení podle závažnosti jeho právních důsledků je možné založit vztah na základě individuálních potřeb osvojitele. V praxi převažují nezrušitelná osvojení. Nezrušitelným osvojením dochází k zápisu osvojitele do matriky namísto rodiče osvojence. V případě tzv. nepravého osvojení, kdy je dítě osvojováno manželem rodiče dítěte, dochází nejčastěji k nezrušitelnému osvojení.

Mezi oběma typy osvojení však neexistuje nepřekonatelná hranice. Osvojení zrušitelné může totiž být při splnění určitých podmínek přeměněno na osvojení nezrušitelné. (viz kapitola 3.4)

Německá právní úprava zrušitelné a nezrušitelné osvojení nerozlišuje, osvojení je tu pojímáno jako zásadně nezrušitelné. Zrušení je možné pouze jako výjimka z této zásady na základě rozhodnutí soudu v přesně stanovených případech. A to jednak z moci úřední, je-li to v zájmu dítěte (§ 1763 BGB), nebo na návrh, nebyl-li dán řádný

souhlas k osvojení (§ 1760 odst.1, 2, § 1762 BGB).¹³ Ke zrušitelnosti osvojení viz kapitola 3.5.

2.3 Další druhy osvojení

Jak bude patrné především z následujících kapitol, osvojení můžeme rozčlenit i podle dalších kritérií. Kromě osvojení úplného a neúplného nebo zrušitelného a nezrušitelného tak můžeme rozeznávat např. osvojení společné a osvojení individuální, osvojení vnitrostátní a osvojení mezinárodní, tzv. nepravé osvojení a jeho opak, tedy osvojení „cizího“ dítěte nebo osvojení zletilých a nezletilých.

Z hlediska osvojitelů je možno osvojení dělit na individuální, tedy osvojení pouze jedním osvojitelem a společné osvojení, kdy je dítě osvojováno společně manželi. Společně mohou dítě shodně podle českého i německého právního řádu osvojit pouze manželé. Dítě může osvojit i jednotlivec, je-li ovšem tato osoba manželem, vyžaduje zákon o rodině splnění dalších podmínek. Osvojení samostatně pouze jedním z manželů pak německý právní řád zásadně nedovoluje. (viz kapitoly 3.1.1, 3.1.2, 3.1.3)

Podle existence či neexistence mezinárodního prvku je možno osvojení rozdělit na vnitrostátní a mezinárodní. Jak vyplývá z mezinárodních úmluv, kterými je vázána jak Česká republika, tak Spolková republika Německo, je mezinárodní osvojení subsidiárním způsobem zajištění péče o dítě, který se uplatní, nemůže-li být v zemi původu zajištěna vhodná péče o dítě. V takovém případě pak může dojít k osvojení dítěte v jiném státě. (viz kapitola 5)

Osvojení lze rozdělit také podle toho, zda dochází k osvojení „cizího“ dítěte. V takovém případě osvojení funguje jako institut náhradní rodinné péče o dítě, při kterém osvojenec vstupuje do nové rodiny. Nebo zda se jedná o tzv. nepravé osvojení, kdy osvojitel osvojuje nikoli „cizí“ dítě, nýbrž dítě svého manžela, jedná se tedy o případ náhradního rodičovství, kdy dítě nadále patří do rodiny jednoho z rodičů.¹⁴

Poslední skupinou, kterou je vhodné na tomto místě uvést je dělení osvojení podle toho, zda je osvojenec nezletilá, nebo zletilá osoba. Česká právní úprava na

¹³ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28. Auflage, S. 410

¹⁴ Knappová, J. / Švestka, J. / Dvořák, J., Občanské právo hmotné, 3. díl, ASPI 2007, 4. vydání, str. 123

rozdíl od německého občanského zákoníku institut osvojení zletilých nezná. S jeho znovuzavedením však počítá návrh připravovaného nového občanského zákoníku. (viz kapitola 4)

3. Osvojení nezletilých

3.1 Podmínky osvojení

Soud může rozhodnout o osvojení, jsou-li splněny zákonné podmínky. Tato zásada je vlastní jak české, tak německé právní úpravě. Podle obou úprav soud rozhodne o osvojení na návrh osvojitele (§ 63 odst. 2 ZoR, § 1752 BGB).

V § 63 – 73 ZoR jsou uvedeny podmínky společné pro oba typy osvojení, které český právní řád rozlišuje, tedy pro osvojení zrušitelné i nezrušitelné. Pro osvojení nezrušitelné vyžaduje zákon splnění ještě dalších dvou podmínek stanovených v § 74 odst. 2, 75 ZoR.

Osvojení nezletilých upravují v německém právu ustanovení § 1741 – 1766 BGB. Opatrovnický soud rozhodne o osvojení na návrh osvojitele, je-li osvojení v zájmu blaha dítěte a lze-li očekávat vznik vztahu rodiče a dítěte mezi osvojitelem a osvojencem (§ 1741 odst. 1 BGB) a jsou-li splněny další zákonné podmínky.

V následujícím textu jsou podmínky rozděleny do čtyřech kategorií – podmínky osvojení na straně osvojitele, osvojence, rodičů osvojovaného dítěte a další podmínky. Toto rozdělení není příliš přesné (např. podmínka prospěchu / blaha osvojence z osvojení, závěr o jejím splnění je spíše výsledkem komplexního zhodnocení celého případu než podmínkou, která se týká pouze jedné ze stran majících účast na osvojení), avšak pro účely této práce je výhodné. Umožňuje vzájemně porovnat menší skupiny podmínek týkající se těchto subjektů a přináší tak čtenáři snazší orientaci ve srovnávací práci.

3.1.1 Podmínky osvojení na straně osvojitele v českém právním řádu

a) Osvojení ku prospěchu osvojence

Osvojení musí být osvojení ku prospěchu (§ 64 odst. 2 ZoR). Je povinností soudu se touto otázkou v řízení o osvojení podrobně zabývat. Prospěch nezletilého vyžaduje, aby se mezi osvojencem a osvojitelem vytvořil citový vztah, jaký je obvyklý mezi rodiči a dětmi. Soud je povinen opatřit si potřebné podklady pro posouzení, zda bude

osvojení pro osvojence skutečně prospěšné. Pouhá skutečnost, že dítě přechází z ústavní péče do rodiny, není sama o sobě dostatečnou zárukou prospěchu osvojence.¹⁵

Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti (§ 64 odst. 1 ZoR). Zákon tedy předpokládá vhodný výběr osoby osvojitele, neboť právě ten je rozhodujícím činitelem, na kterém bude v největší míře záviset, zda osvojení bude ku prospěchu osvojence a tím i společnosti.¹⁶

Prospěch dítěte je základní zásadou právní úpravy osvojení.

b) Přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem

Mezi osvojencem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl (§ 65 odst. 1 ZoR). Zákon o rodině upustil od úpravy, která by předepisovala konkrétní věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem. Stejně tak nestanoví ani přesně určenou horní či dolní věkovou hranici pro osvojitele. Hledisko přiměřenosti, které zákon uplatňuje, musí soud konkretizovat v každém jednotlivém případě. Prvořadý zřetel bude přitom brán na účel osvojení, tj. že jeho prostřednictvím má mezi osvojitelem a osvojencem vzniknout poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi.¹⁷

c) Zákaz blízkého příbuzenského poměru mezi osvojitelem a osvojencem

Osvojení nemůže vzniknout tam, kde mezi osvojitelem a osvojencem již existuje pokrevní rodinný nebo blízký příbuzenský vztah. Jde o příbuzenské vztahy, kde by se poměr vytvořený osvojením jevil jako nadbytečný nebo nevhodný (osvojení vnuka prarodičem, sourozence sourozencem). Vzdálenější příbuzenství však osvojení nebrání, soudní praxe připouští např. osvojení synovce strýcem apod. Tato podmínka není v zákoně o rodině výslovně stanovena.

d) Plná způsobilost osvojitele k právním úkonům

Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům (§ 64 odst. 2 ZoR). Osvojitel musí být především zletilý a nesmí být omezen ani zbaven způsobilosti k právním úkonům (§ 10 ObčZ).

¹⁵ Radvanová, S. / Zuklínová, M., Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck 1999, str. 132

¹⁶ Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck 2005, str. 278

¹⁷ Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck 2005, str. 282

Cílem osvojení je zajistit dítěti výchovu v rodinném prostředí. Aby však mohl osvojitel dítě vychovávat jako rodič, musí mít způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, která je předpokladem jeho rodičovské zodpovědnosti (§ 34 odst. 2 ZoR).¹⁸

e) Osvojenec jako společné dítě

Osvojit někoho jako společné dítě mohou jen manželé (§ 66 odst. 1 ZoR). Tím jsou ze společného osvojení vyloučeny nesezdané a homosexuální páry (byť i uzavřely registrované partnerství). Manželé mohou dítě osvojit současně nebo i postupně (nejdříve jeden a pak druhý z manželů). Zákon o rodině vedle toho připouští i individuální osvojení, kdy je dítě osvojeno jen jedním z manželů. Druhému manželovi nevznikají k takovému osvojení žádná práva ani povinnosti, zákon však vyžaduje souhlas tohoto manžela se zamýšleným osvojením. Souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou (§ 66 odst. 2 ZoR). To platí v případě osvojení dítěte cizího. Pokud jde o osvojení dítěte manželem rodiče, souhlas manžela se nevyžaduje. Tento manžel jako rodič dítěte musel k osvojení již jednou dát svůj souhlas, požadavek jeho dalšího souhlasu by proto byl nadbytečný.

f) Zdravotní stav osvojitele, jeho osobnostní dispozice a motivace

Zákon o rodině ukládá soudu povinnost zjistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav osvojitelů, jejich osobnostní dispozice a motivaci k osvojení a posoudit, zda se nepřičí účelům osvojení. S výsledky svého šetření je soud povinen seznámit zákonného zástupce osvojence (§ 70 ZoR).

Lékařské vyšetření zdravotního stavu předpokládá zjištění jak tělesného, tak duševního stavu osvojitelů, včetně určení další prognózy. Z lékařské zprávy by mělo být zároveň patrné, že vyšetření bylo provedeno s ohledem na účel sledovaný osvojením.¹⁹

Zákon o rodině vyžaduje v důsledku své novely zákonem č. 91/1998 Sb.²⁰ vedle vyšetření zdravotního stavu, aby soud provedl i další vyšetření, kterými by byly zjištěny, jak osobnostní dispozice osvojitelů pro osvojení, zejména dispozice pro změny, které osvojení do jejich života vnese, tak motivace k osvojení. Jedná se zejména o psychologická vyšetření. Žadatel by měl být dotazován, proč si přeje dítě osvojit.

¹⁸ Hrušáková, M. / Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006, str.298

¹⁹ Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck, str. 313

²⁰ Zákon č. 91/1998 Sb. ze dne 3. dubna 1998, kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

Měly by být zkoumány jeho zkušenosti a schopnosti v souvislosti s přijetím dítěte. V případě, že o osvojení žádá jen jeden z manželů, měl by soud zjišťovat, proč se k žádosti nepřipojí i druhý manžel.²¹

g) Poučení osvojitele o účelu, obsahu a důsledcích osvojení

Soud je povinen před rozhodnutím o osvojení poučit osvojitele o účelu, obsahu i důsledcích osvojení (§ 69ZoR). Měl by tak učinit velmi důkladně a ve všech souvislostech. Účelem této poučovací povinnosti je zejména dát osvojiteli možnost zvážit tento svůj celoživotní krok, všechny změny, které osvojením podstupuje v oblasti statusové, majetkové i sociálně-právní.

Stejný cíl je v případě zprostředkování osvojení orgány sociálně-právní ochrany realizován také účastí budoucího osvojitele na přípravě k přijetí dítěte do rodiny (§ 11 odst. 1 písm.d), § 22 odst. 5 písm. b) SPO).

h) Osvojiteli mohou být zásadně jen manželé nebo manžel rodiče dítěte – podmínka stanovená pouze pro nezrušitelné osvojení

Nezrušitelně mohou dítě osvojit pouze manželé nebo manžel rodiče dítěte (může jím být manžel, který žije s rodičem dítěte v manželství i pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte). Z této zásady zákon o rodině připouští výjimku, výjimečně může dítě osvojit osamělá osoba, jestliže jsou jinak dány všechny předpoklady, že osvojení bude plnit svůj účel (§ 74 odst. 2 ZoR). Za takovou osobu se nepovažuje osoba, která žije v manželství. Zákon vychází ze skutečnosti, že ve společnosti žije řada osob, které jsou ochotny a schopny vytvořit zejména svým citovým zázemím, ale i ostatní péčí nezletilému vhodné prostředí pro jeho další zdárný tělesný a duševní rozvoj. Psychologické poznatky a praktické zkušenosti ukazují, že pro nezletilé dítě je příznivější, je-li vychováváno buď i v neúplné rodině založené osvojením, než v jiné formě náhradní výchovy (konkrétně v ústavním zařízení). Soud však musí vždy pečlivě zhodnotit vhodnost takového rozhodnutí.²²

²¹ Hrušáková, M. / Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 299

²² Rozhodnutí č. 50/1985 Sb. soudních rozhodnutí a stanovisek

3.1.2 Podmínky osvojení na straně osvojitele v německém právním řádu

a) Blaho dítěte

Osvojení je možné jen tehdy, slouží-li blahu dítěte (§ 1741 odst. 1 BGB). Tento pojem byl konkretizován soudní praxí tak, že osvojení slouží blahu dítěte, změní-li se osvojením celkové životní podmínky osvojence oproti současnému stavu natolik, že lze očekávat výrazněji lepší osobnostní vývoj dítěte. Předpokladem tohoto očekávání je na jedné straně fakticky či právně zaniklý vztah dítěte a jeho původního rodiče, na druhé straně ochota budoucího osvojitele toto dítě osvojit, jejímž odrazem je i žádost budoucího osvojitele o osvojení, na základě které bude soud rozhodovat (§ 1752 BGB).

Na tomto místě je spatřován problém v osvojení příbuznými (německá úprava zásadně připouští osvojení prarodiči či sourozenci), které je jen výjimečně slučitelné s blahem dítěte, uměle totiž vytváří příbuzenské vztahy mezi osobami, které již v úzkém příbuzenském vztahu jsou.

Otázkou, zda je osvojení v zájmu blaha dítěte, se musí soud zabývat individuálně v každém konkrétním případě. Může tak za určitých okolností dojít k závěru, že osvojení je v zájmu blaha dítěte i v případě, že bude osvojeno osamělou osobou. Ani homosexualita osvojitele nemusí být překážkou blaha dítěte, tento fakt promítá německý zákonodárce do možnosti jednoho z registrovaných partnerů osvojit dítě druhého partnera (§ 9 odst. 7 LPartG²³).²⁴

BGB stanoví výslovně dvě překážky osvojení, při jejichž naplnění není možné, zejména s ohledem na zásadu blaha dítěte, o osvojení rozhodnout.

Osvojení by nebylo v zájmu blaha dítěte a není o něm proto možné rozhodnout, pokud účelu osvojení odporují zájmy dítěte osvojitele nebo osvojence (u osvojení nezletilých z biologických důvodů jen zřídka) a nebo existují-li obavy, že zájmy osvojovaného dítěte budou ohroženy dětmi osvojitele. Majetkové zájmy by přitom měly být zohledněny (zejména s ohledem na vznik dědického práva a vyživovací povinnosti), avšak neměly by být rozhodující faktorem (§ 1745 BGB).²⁵

²³ Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft (LParG) z 16.2. 2001 ve znění pozdějších předpisů

²⁴ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28.Auflage, S.398

²⁵ Gerhardt, P., von Heintschel-Heinegg, B., Klein, M., Familienrecht (Handbuch des Fachanwalts), Lucherhand verlag, Köln 2008, 6. Auflage S. 296-297

Osvojení je ztíženo v případě, že došlo k porušení ustanovení AdoptVermG.²⁶ Podílel-li se osvojitel na protizákonném nebo nemravném zprostředkování nebo přemístění dítěte za účelem osvojení nebo tím pověřil třetí osobu nebo ji za to odměnil, může být dítě osvojeno, jen je-li osvojení i přes to pro jeho blaho nutné (§ 1741 odst. 1 BGB).

b) Vznik vztahu rodiče a dítěte

Osvojení je jen tehdy přípustné, dá-li se mezi osvojitelem a osvojencem očekávat vznik vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi (§ 1741 odst. 1 BGB). Tím je myšleno převzetí sociální role rodiče, spočívající v péči a výchově dítěte. Je na uvážení soudu, aby zhodnotil možnost vzniku tohoto vztahu. Zohledněny by měly být okolnosti, které fakticky brání vzniku takového vztahu, jako je především současné osvojení dítěte a jeho nezletilé matky jedním osvojitelem, čímž by se vlastně matka a dítě staly sourozenci. V úvahu by měl být vzat také vysoký věk osvojitele, nebo předchozí intimní poměr mezi osvojitelem a osvojencem.²⁷

c) Minimální věk osvojitele

Minimální věk osvojitele je v zásadě 25 let (§ 1743 BGB). V případě osvojení manželi, dosáhl-li jeden z manželů věku 25 let, postačuje u druhého z nich dosažení 21 let věku. Dále je možné již v 21 letech osvojit dítě manžela druhým z manželů. Nejvyšší možný věk osvojitele nebo věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem není v zákoně výslovně stanoven, vychází se ovšem z toho, že mezi osvojencem a osvojitelem má být možné očekávat vznik vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi (viz výše).²⁸

d) Možnost osvojení příbuznými

Německá právní úprava připouští osvojení mezi příbuznými dokonce i ve druhém stupni příbuzenství, je tedy možné osvojení dítěte prarodiči či sourozencem. Tato skutečnost je dovozována z § 1756 odst. 1 BGB, který upravuje právní následky právě v případě osvojení mezi příbuznými ve druhém a třetím stupni příbuzenství.

²⁶ Gesetz über die Vermittlung der Annahme als Kind und über das Verbot der Vermittlung von Ersatzmüttern (Adoptionsvermittlungsgesetz) z 2.7.1976 – zákon o zprostředkování osvojení a o zákazu zprostředkování náhradními matkami

²⁷ Palandt, Diederichsen, Bürgerliches Gesetzbuch, C.H.Beck, München 2007, 66. Auflage,

²⁸ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28. Auflage, S. 400-401

Zrovnoprávněním manželských a nemanželských dětí , které přinesl v roce 1998 KindRG²⁹, odpadla potřeba osvojení vlastních nemanželských dětí a současná právní úprava již takové osvojení neumožňuje.

e) Způsobilost osvojitele k právním úkonům

BGB výslovně nestanoví, že osvojitel musí mít plnou způsobilost k právním úkonům. K závěru, že osvojitel musí mít plnou způsobilost k právním úkonům, lze však dojít pomocí výkladu ustanovení § 1741 odst. 2 BGB, podle něhož jeden z manželů může samostatně osvojit dítě, je-li druhý manžel nezpůsobilý k právním úkonům. Podmínku plné způsobilosti osvojitele je možné dovodit taktéž z § 1752 odst. 2 BGB, který zakazuje podání návrhu na osvojení (který je nutným předpokladem řízení o osvojení) prostřednictvím zástupce. Konečně také z § 1673 odst. 1 BGB, který stanoví, že rodičovská péče o dítě nenáleží rodiči, který není způsobilý k právním úkonům.³⁰

f) Společné osvojení

Manželé mohou osvojit dítě jen společně (§ 1741 odst. 2 BGB). Je nepřipustné, aby dítě osvojil pouze jeden z manželů, i když druhý z nich s osvojením souhlasí. Zákon z tohoto pravidla připouští dvě výjimky. Dítě může osvojit pouze jeden z manželů, v případě tzv. nepravého osvojení, tedy osvojuje-li dítě svého manžela. Následkem tohoto osvojení půjde o společné dítě obou manželů (§ 1754 odst. 1 BGB). Jeden z manželů může dítě osvojit také tehdy, nemůže-li druhý manžel dítě osvojit, jelikož nemá plnou způsobilost k právním úkonům nebo nedovršil 21. rok věku. Občanský zákoník také stanoví, že k osvojení dítěte samostatně jedním z manželů je nutný souhlas druhého z nich (§ 1749 odst. 1 BGB). Toto ustanovení má však jen velmi omezené praktické uplatnění vzhledem k výše uvedenému. V případě tzv. nepravého osvojení se nejedná o tento případ, manžel osvojitele, který je rodičem dítěte, musí dát k osvojení souhlas právě z titulu svého rodičovství. Nemá-li manžel osvojitele plnou způsobilost k právním úkonům nebo je-li jeho pobyt dlouhodobě neznámý, není souhlas takového manžela s osvojením nutný. V úvahu na tomto místě připadají tedy pouze dva případy, kdy bude souhlas manžela osvojitele vyžadován. Za prvé bude-li jeden z manželů

²⁹ Gesetz zur Reform des Kindschaftsrechts vom 16.12.1997, BGBl I 2942 – zákon o reformě dětských práv z 16.12.1997

³⁰ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28.Auflage, S. 401

samostatným osvojitelem, protože druhý z nich ještě nedovršil 21. rok věku.³¹ Druhým případem je osvojení jedním z registrovaných partnerů, zde je potřebný souhlas druhého z registrovaných partnerů (§ 9 odst. 6 LPartG³²). Souhlas druhého z manželů, resp. registrovaných partnerů, může být nahrazen.³³

Svobodná osoba může dítě osvojit pouze samostatně. Vzhledem k tomu, že osvojenec může být po dobu existence osvojeneckého vztahu (za života osvojitele) dále osvojen jen manželem osvojitele dle § 1742 BGB, neexistuje žádná možnost osvojení dítěte dvěma svobodnými osobami. Tato úprava odpovídá ustanovením Evropské úmluvy o osvojení dětí z roku 1967. V případě registrovaných partnerů umožňuje německá právní úprava od 1.1.2005 osvojit dítě svého partnera (§ 9 odst. 7 LPartG). To je významné především v případě, rozhodnou-li se dvě registrované partnerky realizovat svou touhu po dítěti umělým oplodněním jedné z nich (umělé oplodnění v případě homosexuálního páru německá úprava umožňuje). Druhá z registrovaných partnerek se pak osvojením stane druhým rodičem dítěte. (U heterosexuálních párů v případě umělého oplodnění ženy po dohodě manželů je manžel otcem dítěte, jak vyplývá z první domněnky otcovství, k osvojení již nedochází dle § 1592 písm. 1 BGB.) Společné osvojení dítěte registrovanými partnery však německý zákonodárce nepřipouští.³⁴

3.1.3 Srovnání podmínek osvojení na straně osvojitele v českém a německém právním řádu

Česká i německá právní úprava osvojení v souladu s mezinárodními dokumenty klade hlavní důraz na prospěch, resp. blaho dítěte. Zájem dítěte byl zdůrazněn v zásadách Deklarace práv dětí³⁵ z 20.11.1959 přijaté na půdě OSN, jejíž význam je

³¹ Raucher, T., Familienrecht, C.f. Müller verlag, Heidelberg 2007, 2. Auflage, S. 1036

³² Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft (Lebenspartnerschaftsgesetz - LPartG) vom 16.2.2001 (BGBl. I S. 266)– zákon o registrovaném partnerství z 16.2.2001

³³ Schwab, D., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 15. Auflage, S. 339

³⁴ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28. Auflage, S. 400

³⁵ Zásada 2: „Dítě požívá zvláštní ochrany. Zákon a ostatní opatření nechť mu poskytují příležitost i prostředky k tomu, aby se mohlo rozvíjet fyzicky, duševně, morálně, duchovně a sociálně zdravým

i přes její právní nezávaznost nepopíratelný. Dalším, tentokrát již právně závazným mezinárodním dokumentem, který poukazuje na nutnost ochrany zájmů dítěte, je Úmluva o právech dítěte³⁶, která byla vyhlášena 20.11.1989 taktéž na půdě OSN. Tato úmluva vstoupila v České republice v platnost dne 6.2.1991, ve Spolkové republice Německo se tak stalo dne 5.4.1992. V neposlední řadě zájem dítěte, tentokrát již konkrétně v souvislosti s osvojením, zmiňuje Evropská úmluva o osvojení dětí³⁷ přijatá státy Rady Evropy.

Tato zásada je v obou srovnávaných právních řádech různě detailně konkretizována a je hlavním principem, který provází celou úpravu osvojení.

Jak již bylo uvedeno výše, v souvislosti s blahem dítěte je velmi sporným bodem osvojení blízkými příbuznými, které je v Německu přípustné. Takové osvojení uměle vytváří nové příbuzenské vztahy na místě, kde blízké příbuzenské vztahy již existují. Konečný závěr o neslučitelnosti s blahem dítěte je možné vyvodit až po zhodnocení konkrétní situace. Nicméně lze obecně konstatovat, že v případě osvojení dítěte jeho sourozencem či prarodičem se dá jen těžko očekávat vytvoření vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi, který právě nejúžeji odráží blaho dítěte, jemuž má osvojení sloužit.³⁸ V České republice není osvojení mezi blízkými příbuznými možné, právní úprava tento zákaz však výslovně neuvádí.³⁹ Všeobecně je zastáván názor, že není možné osvojení mezi příbuznými v řadě přímé a mezi sourozenci, v případě vzdálenějšího příbuzenství

způsobem a v podmínkách svobody a důstojnosti. Nejvyšším měřítkem zákonodárné činnosti v této oblasti je zájem dítěte.“

³⁶ Čl. 3 odst. 1.: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“

Čl. 3 odst. 2.: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.“

³⁷ Čl. 8 odst. 1: „Příslušný orgán osvojení nepovolí, pokud nebude přesvědčen, že osvojení je v zájmu dítěte.“

³⁸ ECKEBRECHT, Rechtsprechungsübersicht zum Adoptionsrecht, Zeitschrift: Familie-Partnerschaft-Recht, 2001/5, S. 357

³⁹ Připravovaný nový občanský zákoník již s takovým výslovným souhlasem počítá: „ Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci.“

pak soudní praxe osvojení připouští.⁴⁰ Domnívám se, že nepřipustnost osvojení mezi blízkými příbuznými je v zájmu zachování prospěchu, resp. blaha dítěte z osvojení. To právě s ohledem na existenci blízkého příbuzenského mezi budoucími osvojiteli.

Jednou z překážek, která podle německé právní úpravy brání osvojení, jsou odporující zájmy dítěte osvojitele nebo osvojence a nebo existující obavy, že zájmy osvojovaného dítěte budou ohroženy dětmi osvojitele. Takové zvláštní ustanovení v zákoně o rodině nenalezneme.⁴¹ Toto pravidlo je však jistě možné vyvodit ze zásady, že osvojení musí být ku prospěchu osvojenci. V případě dětí osvojitele a osvojence jejich zájmy, stejně jako zájmy ostatních dětí, jsou chráněny nejen v souvislosti s jejich vlastním osvojením, jak vyplývá např. z Úmluvy o právech dítěte a z dalších mezinárodních dokumentů.

Zákon o rodině na rozdíl od německého občanského zákoníku výslovně nestanoví požadavek, aby bylo možné mezi osvojitelem a osvojencem očekávat vznik vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi. Tato podmínka je v české právní úpravě dovozována ze zásady osvojení ku prospěchu dítěte.⁴²

Zákon o rodině stanoví jako podmínku osvojení, že mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Toto pravidlo není dále konkretizováno, jeho splnění posuzuje soud, soudní praxe se ustálila na minimálním věkovém rozdílu šestnácti, zpravidla však osmnácti let.⁴³ Německý občanský zákoník se s tímto problémem vypořádává stanovením minimálního věku, kterého musí osvojitel dosáhnout, tedy 25 resp. 21 let. V této souvislosti je zajímavé podotknout, že Evropská

⁴⁰ Hrušáková, M. / Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 297

⁴¹ Připravovaný nový občanský zákoník počítá s podobným ustanovením, jaké zná německá úprava: „Osvojuje-li osoba, která je rodičem, učiní soud zhodnotí, není-li osvojení v zásadním rozporu se zájmy dětí osvojitele; majetkové zájmy nejsou pro posouzení rozhodující.“

⁴² Připravovaný nový občanský zákoník vedle podmínky osvojení v souladu s nejlepšími zájmy dítěte počítá se zvláštním ustanovením, které uvádí, že „mezi osvojitelem a osvojencem se musí vytvořit vztah, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo alespoň základy takového vztahu.“

⁴³ Připravovaný nový občanský zákoník počítá se změnou a přiměřený věkový rozdíl konkretizuje pomocí minimálního věkového rozdílu: „Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let; jen souhlasí-li s osvojením opatrovník zastupující dítě v řízení a je-li osvojení v souladu s nejlepšími zájmy dítěte, může být věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem výjimečně menší než šestnáct let.“

úmluva o osvojení dětí v čl. 7 stanoví, že dítě lze osvojit pouze v případě, že osvojitel dosáhl minimální věkové hranice předepsané pro tento účel, přičemž mu nemá být méně než 21 let nebo více než 35 let. Právě k článku 7 vyslovila Česká republika při přijetí této Úmluvy výhradu a nemá tedy k osobě osvojitele žádná konkrétní věková omezení.⁴⁴

Další podmínkou, kterou musí osvojitel splnit a to jak podle české, tak podle německé právní úpravy, je jeho plná způsobilost k právním úkonům. Zákon o rodině tuto podmínku výslovně uvádí, naproti tomu v ustanoveních o osvojení německého občanského zákoníku ji nenajdeme, je ji však možné (jak již bylo výše zmíněno) dovodit z dalších ustanovení.

Podle české právní úpravy může dítě osvojit osamělá osoba, jako společné dítě mohou osvojit pouze manželé. Nezrušitelně mohou dítě osvojit jen manželé, výjimečně osamělá osoba. Zákon o rodině připouští, aby byl osvojitelem pouze jeden z manželů, dá-li k osvojení druhý z nich souhlas. Takové osvojení podle německého občanského zákoníku možné není. Osvojitelem zde může být taktéž osamělá osoba nebo manželé, ti však mohou dítě, až na dvě v zákoně výslovně stanovené výjimky, osvojit pouze společně. Ani jedna z právních úprav nepřipouští možnost společného osvojení dvěma nesezdanými partnery, a to ani postupně, tedy osvojení dítěte, které bylo dříve osvojeno druhem, resp. družkou dalšího osvojitele. Zde se nabízí otázka, odpovídá-li takovéto striktní odmítání „nepravého osvojení“ druhým z nesezdaných partnerů současnému měnícímu se obrazu rodiny? A je v souladu s požadavkem blaha dítěte?⁴⁵

Problematika osvojení registrovanými partnery je upravena různě, v českém právním řádu nemají registrovaní partneři žádnou možnost osvojit dítě.⁴⁶ I přesto v České republice existuje řada homosexuálních párů vychovávajících děti, jedná se především o homosexuální páry, u nichž jedna z partnerek či jeden z partnerů má dítě z předchozího vztahu.

⁴⁴ Hrubá, M., Principy osvojení pro novou právní úpravu, Sborník č. 39, Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, Kolokvium I., Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008

⁴⁵ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28. Auflage, S. 400

⁴⁶ Zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů: § 13 odstavec 2 : „Trvající partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.“

Německá úprava se v tomto liší, připouští totiž v případě registrovaných partnerů možnost tzv. nepravého osvojení. Je tedy možné, aby jeden z registrovaných partnerů osvojil dítě svého partnera. Je taková možnost v souladu s blahem dítěte? Vyrůstá-li dítě odmala se dvěma dospělými lidmi bez ohledu na to, zda se jedná o homosexuální či heterosexuální pár, vytvoří si k nim hlubokou emoční vazbu, citovou fixaci a jeho další zdravý psychický a emoční vývoj závisí na přítomnosti obou těchto osob v jeho životě se všemi jejich právy a povinnostmi. Homosexuální páry však nemají (na rozdíl od heterosexuálních párů) žádnou možnost, jak mu právně tuto jistotu své přítomnosti zaručit. Blaho dítěte tak může být poškozeno, pokud se partneri rozejdou. V tomto případě totiž nemá biologický rodič žádnou povinnost umožnit styk dítěte s jeho bývalým partnerem a silná citová vazba dítěte tak může být zpřetrhána. Stejně tak bude na újmu blaha dítěte, že pokud jeho biologický rodič zemře, může být dítě partnerovi zemřelého rodiče odebráno. Zdá se tedy být v zájmu dítěte, aby i v České republice existovala právní úprava, která by partnerovi rodiče umožnila tento faktický vztah vůči dítěti promítnout v právní rovině.

Společné osvojení dítěte registrovanými partnery neumožňují ani české ani německé zákony. Zdá se (i vzhledem k výše řečenému), že hlavní problém je spíše než v neslučitelnosti tohoto osvojení s blahem, resp. prospěchem dítěte spatřován v pravděpodobné budoucí diskriminaci těchto dětí ze strany společnosti, což by se v konečném důsledku jistě přičilo snaze ochránit nejlepší zájmy dítěte⁴⁷. Názory společnosti na tyto otázky se ale v průběhu času vyvíjejí a s její stále větší otevřeností diskriminační postoje pomalu ubírají na váze. I právo v tomto může mnohému pomoci, stejně jako např. v případě uzákonění registrovaného partnerství.⁴⁸ Osobně se ovšem přikláním spíše k odpůrcům osvojení registrovanými partnery, zejména osvojení „cizího“ dítěte dvěma registrovanými partnery. Domnívám se, že pro blaho dítěte je stěžejní, aby mu byla osvojením poskytnuta skutečná náhradní rodinná péče, tedy zaručeno, že bude vyrůstat v rodině tvořené otcem a matkou. Myslím, že v případě

⁴⁷ V této souvislosti však Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku v rozsudku z 26.2.2002 č. 35615/97 (Fretté/Francie), neshledal odepření možnosti osvojení pouze z důvodu homosexuality porušení čl. 14 EÚLP (zákaz diskriminace) a to z právě důvodu ochrany nejlepších zájmů dítěte.

⁴⁸ Více: Dethloff, N., Adoption durch die gleichgeschlechtliche Paare, Zeitschrift für Rechtspolitik 6/2004, S. 195 - 200

osvojení registrovanými partnery by nejednou mohlo dojít k situaci, kdy dítě osvojené registrovanými partnery, jakkoli se mu osvojitelé budou snažit vytvořit opravdový domov, bude takovým osvojením velmi negativně poznamenáno. Je totiž nanejvýš pravděpodobné, že se bude setkávat s diskriminačním, či dokonce šikanózním chováním. Jsem proto názoru, že není v zájmu blaha dítěte jej takým situacím vystavovat. Naproti tomu, co se týká otázky nepravého osvojení registrovanými partnery, nejsem jeho odpůrcem a to s ohledem na již výše uvedené argumenty. Zejména pak na fakt, že dítě s těmito partnery skutečně žije a to bez ohledu na osvojení. Je ovšem nepopíratelné, že ani takové osvojení není úplně v souladu s blahem dítěte.

Německá právní úprava na rozdíl od zákona o rodině mezi předpoklady osvojení výslovně nestanoví podmínky týkající se zdravotního stavu, osobní dispozice nebo motivace osvojitele, stejně tak ani povinnost soudu poučit budoucího osvojitele o účelu osvojení.

3.1.4 Podmínky osvojení na straně osvojence v českém právním řádu

a) Nezletilost osvojence

Osvojit lze pouze nezletilé dítě (§ 65 odst. 2 ZoR). Nelze osvojit počaté, ale dosud nenarozené dítě (nascitura). Osvojení nascitura brání dále požadavek předobčičí péče (§ 69 ZoR). Pro osvojení nezrušitelné je vedle toho stanovena hranice minimálního věku osvojence, kterou je dosažení jednoho roku (§ 75 ZoR).⁴⁹

Účelem osvojení, jako institutu náhradní rodinné péče, je začlenění nezletilého do nové osvojitelské rodiny. Výsledek osvojení je proto nejzdrárnější u dětí předškolního věku, které zpravidla nemívají s adaptací velký problém. U starších dětí dochází v praxi k osvojení zejména manželem rodiče dítěte.⁵⁰

⁴⁹ Radvanová, S. / Zuklínová, M., Kurz občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck 1999, str. 132

⁵⁰ Hrušáková, M. / Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 294

b) Souhlas osvojení s osvojením

Osvojované dítě má s osvojením projevit souhlas (§ 67 odst. 1 věta druhá). Tento souhlas je jako podmínka vzniku osvojení požadován jen v případě, je-li dítě rozumově a volně natolik vyspělé, aby mohlo posoudit význam a dosah osvojení.⁵¹

Souhlas dítěte není však požadován vždy (jeho bezpodmínečné vyžadování u dostatečně rozumově a volně vyspělého dítěte by mohlo vést v některých případech k nežádoucímu narušení existujícího citového vztahu mezi budoucím osvojitelem a osvojencem). Zákon o rodině uvádí, že souhlasu není třeba, jestliže by tím byl zmařen účel osvojení. Tak by se tomu mohlo stát, např. kdyby nezletilé dítě od útlého věku žilo s manželi, kteří žádají o jeho osvojení. Dítě k nim citově přilnulo a považovalo je za své rodiče. Mohlo by dojít k tomu, že by se dítě dozvědělo pravý stav věci v nevhodnou dobu a v důsledku takto nastálého psychického otřesu by se osvojitelům odcizilo, což by mohlo zmařit i celý účel osvojení. Závěr, zda takové nebezpečí hrozí, je na úvaze soudu jako zhodnocení okolností konkrétního případu. Souhlas za nezletilé dítě nemůže dát nikdo jiný.⁵²

c) Zdravotní stav osvojení

Soud je povinen zjistit zdravotní stav osvojení a s výsledky svého šetření seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojení (§ 70 věta druhá ZoR). Soud má povinnost vyžádat si zprávu o fyzickém i psychickém zdravotním stavu osvojitele včetně prognóz. Předmětem vyšetření jsou především zjištění chronických, dlouhodobých, nevyléčitelných chorob či duševních poruch. Budoucí osvojitelé by měli být rovněž informováni o tom, zda biologičtí rodiče osvojovaného dítěte netrpěli dědičnými chorobami, které by mohly ohrozit duševní nebo tělesný vývoj dítěte. Ustanovení toho paragrafu zákona o rodině by rozhodně neměla být interpretována jako předpoklad k diskriminaci handicapovaných dětí. Soud je pouze povinen seznámit osvojitele s výsledky svých šetření a i když je zjištěno, že zdravotní stav osvojení není příznivý a osvojitel na osvojení trvá, nemá soud důvod návrh na osvojení zamítnout.⁵³

⁵¹ Přípravovaný nový občanský zákoník počítá se zavedením věkové hranice dvanácti let, pakliže dítě dosáhne alespoň tohoto věku, bude k osvojení třeba jeho souhlasu.

⁵² Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck, str. 291

⁵³ Hrušáková, M. / Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 294

d) Osvojenec může být jen dítě starší jednoho roku - podmínka stanovená pouze pro nezrušitelné osvojení

Nezrušitelně osvojit lze jen nezletilého staršího jednoho roku (§ 75 ZoR). Tato zvláštní podmínka u nezrušitelného osvojení je stanovena z toho důvodu, že podle odborný poznatků i praktických zkušeností lze během prvního roku života nezletilého dítěte určit prognózu dalšího vývoje jeho zdravotního stavu. Případné zdravotní nedostatky dítěte by měly být osvojiteli brány do úvahy při jeho rozhodování o nezrušitelném osvojení. Podmínka věku osvojenec musí být splněna v době vyhlášení rozhodnutí o osvojení.⁵⁴

3.1.5 Podmínky osvojení na straně osvojenec v německém právním řádu

a) Nezletilost osvojenec

Německá právní úprava připouští osvojení jak nezletilých, tak zletilých osob. K osvojení nezletilých se vztahují ustanovení § 1741 – 1766 BGB, osvojení zletilých upravuje § 1767 – 1772 BGB, přičemž pro osvojení zletilých platí subsidiárně ustanovení upravující osvojení nezletilých (§ 1767 odst. 2 BGB).

Za zmínku jistě stojí, že zletilost se podle německého práva nabývá dovršením věku osmnácti let (§ 2 BGB), její dřívější nabytí německé právo na rozdíl od českého nezná. Uzavření manželství před dovršením osmnáctého roku věku je možné, není s ním však spojeno nabytí zletilosti. Taková osoba bude soudem zplnomocněna pouze pro tento úkon (§ 1303 BGB).

b) Souhlas dítěte s osvojením

K osvojení je potřebný souhlas dítěte s jeho osvojením, ten je udělen jednak prostřednictvím jeho zákonného zástupce, jestliže dítě nemá způsobilost k právním úkonům⁵⁵ nebo nedovršilo 14. rok věku. V ostatních případech vysloví souhlas s osvojením samo dítě s přivolením svého zákonného zástupce (§ 1746 odst. 1 BGB). Dítě, které dovršilo 14. rok a má omezenou právní způsobilost vzhledem ke svému věku, může bez přivolení zákonného zástupce souhlas s osvojením odvolat až do právní

⁵⁴ Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck, str. 331

⁵⁵ Srov. § 106 n. BGB podle kterého mají nezletilý starší sedmi let tzv. omezenou způsobilost k právním úkonům;

moci rozhodnutí o osvojení. Odvolání musí být úředně ověřeno např. úřadem péče o mládež⁵⁶, forma notářského zápisu není však dostatečná (§ 1746 odst. 2 BGB). Zákonným zástupcem dítěte je zpravidla jeho rodič. Souhlas rodiče s osvojením se však nevyžaduje, udělil-li rodič vlastním jménem platný a neodvolatelný souhlas s osvojením (§ 1747, 1750 BGB) nebo byl-li tento souhlas nahrazen rozhodnutím soudu (§ 1748 BGB). Odmítá-li opatrovník nebo poručník jako zákonný zástupce dát souhlas nebo přivolení k souhlasu dítěte s osvojením bez pádného důvodu, může tento souhlas nebo přivolení k souhlasu být nahrazeno opatrovníckým soudem (§ 1746 odst. 3 BGB).⁵⁷ Souhlas nebo přivolení rodičů jako zákonných zástupců může být nahrazen za stejných podmínek, za kterých lze nahradit souhlas rodičů s osvojením daný jejich jménem (§ 1748 BGB).

c) Souhlas manžela dítěte s osvojením

Je-li osvojováno již vdané, resp. ženaté dítě je k osvojení nutný souhlas manžela, resp. manželky tohoto dítěte (§ 1749 odst. 2 BGB). Souhlas není vyžadován, je-li pobyt manžela dítěte dlouhodobě neznámý nebo nemá-li plnou způsobilost k právním úkonům (§ 1749 odst. 3 BGB). Souhlas nelze nahradit rozhodnutím soudu.⁵⁸

3.1.6 Srovnání podmínek osvojení na straně osvojence v českém a německém právním řádu

Osvojení není podle německé právní úpravy, co se týče věku osvojence, nijak ohraničeno. Osvojit je možné dítě od jeho narození (samozřejmě při splnění všech podmínek jako např. preadopční péče, která musí trvat přiměřenou dobu) podle ustanovení platných pro osvojení nezletilých. Německý občanský zákoník připouští na rozdíl od zákona o rodině i osvojení zletilých. Podle českého zákona o rodině lze osvojit pouze nezletilého, tedy osobu mladší osmnácti let, která nenabyla dříve zletilosti

⁵⁶ Jugendamt

⁵⁷ Schellhammer, K., Familienrecht nach Anspruchsgrundlagen, C.f. Müller verlag, Heidelberg 2006, 4. Auflage, S. 546

⁵⁸ Raucher, T., Familienrecht, C.f. Müller verlag, Heidelberg 2007, 2. Auflage, S. 1037

uzavřením manželství (§ 8 ObčZ). Osvojení zletilých zákon o rodině nepřipouští.⁵⁹ V českém právním řádu institut osvojení výlučně plní funkci jedné z forem náhradní rodinné péče. Osobně se ztotožňuji s tímto názorem. Dítě lze osvojit podle zákona o rodině, stejně jako podle německé právní úpravy, od jeho narození (i zde při splnění dalších podmínek). Pro osvojení nezrušitelné je navíc stanoven požadavek minimálního věku osvojence, tím je jeden rok. (viz kapitola 4)

Úprava souhlasu dítěte s osvojením je řešena rozdílně. Zatímco zákon o rodině stanoví, že souhlas je jako podmínka vzniku osvojení požadován jen v případě, je-li dítě rozumově a volně natolik vyspělé, aby mohlo posoudit význam a dosah osvojení, souhlasu dítěte s osvojením není třeba, jestliže by tím mohl být zmařen účel osvojení. Souhlas za nezletilé dítě nemůže dát nikdo jiný.⁶⁰ Německý občanský zákoník stanoví pomocí přesné věkové hranice, že souhlas dítěte s osvojením udělí samo osvojované dítě s přivolením svého zákonného zástupce a to tehdy, je-li dítě starší 14 let a není-li nezpůsobilé k právním úkonům (má-li omezenou způsobilost jen vzhledem k svému věku). V ostatních případech udělí souhlas s osvojením za dítě jeho zákonný zástupce. Je-li zákonným zástupcem rodič dítěte, není tento souhlas, vzhledem k podmínce souhlasu rodiče dítěte s osvojením, vždy požadován. Souhlas rodiče dítěte nebo přivolení k souhlasu je možné v některých případech nahradit přivolením opatrovnického soudu. Stejně jako podle zákona o rodině ani v německé úpravě není možné vlastní souhlas dítěte (je-li jej třeba) nahradit.

Podmínku souhlasu manžela osvojovaného dítěte s osvojením, kterou stanoví německý občanský zákoník, zákon o rodině z logiky věci neobsahuje. Nezletilý, které

⁵⁹ Připravovaný nový občanský zákoník počítá s opětovným zavedením institutu osvojení zletilého do českého právního řádu: „Zletilého lze osvojit, není-li to v rozporu s dobrými mravy.“

⁶⁰ Připravovaný nový občanský zákoník obsahuje jinou úpravu: „Dosáhlo-li osvojované dítě alespoň dvanácti let, je třeba vždy jeho osobního souhlasu, ledaže je mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu. Dříve než se osvojované dítě vyjádří, soud je řádně poučí o účelu, obsahu a důsledcích souhlasu s osvojením. Nedosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník; opatrovníkem soud jmenuje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dříve než dá opatrovník souhlas, zjistí všechny rozhodné skutečnosti, které ho povedou k závěru, že osvojení bude v souladu s nejlepšími zájmy dítěte. Je-li to možné, soud vyslechně i osvojované dítě a vezme jeho vyjádření v potaz s ohledem na stupeň jeho duševního vývoje. Osvojované dítě může svůj souhlas s osvojením odvolat až do rozhodnutí o osvojení.“

uzavře manželství, nabývá podle českého občanského zákoníku zletilosti před dosažením osmnácti let. Zletilou osobu není podle zákona o rodině možné osvojit.

Německý občanský zákoník stejně jako v případě osvojitele ani v případě osvojení neobsahuje na rozdíl od zákona o rodině zvláštní ustanovení ukládající soudu povinnosti zjistit zdravotní stav osvojení a informovat o něm budoucí osvojitele a zákonného zástupce osvojení.

3.1.7 Podmínky na straně rodičů osvojovaného dítěte v českém právním řádu

a) Souhlas rodiče dítěte s osvojením

S osvojením musí vyslovit souhlas rodič dítěte, je-li zákonným zástupcem dítěte, tedy má-li plnou způsobilost k právním úkonům a je-li nositelem rodičovské zodpovědnosti, případně jiný zákonný zástupce dítěte (§ 67 odst. 1 ZoR). Toto právo má i rodič, který je ve výkonu rodičovské zodpovědnosti omezen (§ 44 odst. 2 ZoR), byla mu pozastavena (§ 44 odst. 1 ZoR) nebo mu byl omezen nebo zakázán styk s dítětem (§ 27 odst. 3 ZoR). Zákon o rodině toto právo přiznává i nezletilému rodiči, ačkoli takový rodič nemá ani plnou způsobilost k právním úkonům ani není nositelem rodičovské zodpovědnosti (§ 67 odst. 2 ZoR).

Souhlas musí být dán osobně rodičem a učiněn výslovně a určitě (se zřetelem k osobě dítěte, osvojitele a typu osvojení). Musí tedy splňovat náležitosti kladené občanským zákoníkem na projev vůle (§ 104 ZoR, § 37 ObčZ). V případě, že právo vyslovit souhlas s osvojením náleží oběma rodičům, vyžaduje se souhlas každého z nich. Chybějící souhlas některého z rodičů nebo zákonného zástupce není možné nahradit, jedná se o osobní a nezastupitelný úkon. Souhlas musí být učiněn osobně před soudem, nebo v případě tzv. blanketního souhlasu písemně také před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí (§ 68a ZoR).

Tzv. blanketním souhlasem se rozumí souhlas rodiče, který je zákonný zástupce osvojovaného dítěte, s osvojením daný předem (před řízením o zprostředkování osvojení a před vlastním řízením o osvojení) bez vztahu k určitým osvojitelům. Takový souhlas musí být dán osobně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Rodič při jeho udělení musí určit, k jakému typu osvojení souhlas

vyslovuje. Pravidlem bývá udělení souhlasu k oběma typům osvojení. Souhlas může být dán rodičem dítěte nejdříve šest týdnů po narození dítěte, cílem této podmínky je zamezit neuváženému souhlasu rodičů, především matek krátce po porodu dítěte.⁶¹ Tento souhlas lze odvolat do doby, než je dítě na základě rozhodnutí umístěno do péče budoucích osvojitelů (§ 68a, 69 ZoR). V této úpravě odvolání souhlasu s osvojením je spatřován rozpor s Úmluvou o právech dítěte. Vztah rodiče a dítěte a rodičovská zodpovědnost včetně všech práv a povinností rodičů zaniká až právní mocí rozsudku o osvojení, nikoli umístěním dítěte do péče uchazečů o osvojení. Jestliže rodič dal tento tzv. blanketní souhlas k osvojení, není jeho dalšího souhlasu s osvojením třeba.⁶² V případě blanketního souhlasu se tak svěřením dítěte do předadopční péče vytváří nerovnost mezi budoucím osvojitelem, který může vzít až do právní moci rozhodnutí svůj souhlas (resp. rozhodnutí osvojit určité dítě) zpět a rodičem dítěte, jenž právo vzít svůj blanketní souhlas zpět jednou pro vždy ztratil. Naopak je-li dán souhlas s osvojením vzhledem ke konkrétnímu osvojiteli, může jej zákonný zástupce dítěte odvolat do doby, než rozsudek o osvojení nabude právní moci.⁶³ Pokud jde o nezletilého rodiče, je pravděpodobně třeba vycházet ze zásady stanovené v § 67 odst. 2 ZoR (§ 68 odst. 2 ZoR) a dovodit, že při splnění zákonných podmínek udělení blanketního souhlasu může tento souhlas dát i nezletilý rodič.⁶⁴ V literatuře se ale lze setkat s názorem opačným, argumentujícím chybějící výslovnou úpravou v zákoně o rodině a nutností restriktivní interpretace blanketního souhlasu jako výjimky z obecné úpravy udělení souhlasu s osvojením.⁶⁵

I v případě, že rodiče jsou zákonnými zástupci dítěte (a nedali ani tzv. blanketní souhlas s osvojením), není výjimečně jejich souhlasu s osvojením třeba (§ 68 ZoR).

⁶¹ srov. čl. V odst. 4 Evropské úmluvy o osvojení

⁶² Králíčková, Z., Souhlas k osvojení, přímý nebo blanketový jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte, Správní právo, 2003, č. 5-6, str. 310

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 30 Cdo 415/2005, v němž také dovodil, že soud je povinen k takové skutečnosti bez dalšího přihlídnout, tj. aniž by se zabýval důvodem odvolání tohoto dřívějšího souhlasu.

⁶⁴ Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck, str.304

⁶⁵ Králíčková, Z., Souhlas k osvojení, přímý nebo blanketový jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte, Správní právo, 2003, č. 5-6, str. 312

Jde jednak o případ tzv. kvalifikovaného nezájmu, který zákon o rodině vymezuje jako situaci, kdy rodiče o dítě po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě (§ 68 odst. 1 písm. a) ZoR). Zákon o rodině tedy vymezuje pomocí demonstrativního výčtu pojem opravdový zájem a zároveň stanoví lhůtu neprojevoování tohoto zájmu. Tyto skutečnosti musí být náležitě prokázány. Je třeba se zabývat okolnostmi, které rodičům brání v projevoování opravdového zájmu o dítě, posoudit, zda se jedná o překážky objektivní (např. dlouhodobý pobyt v léčebně) nebo o subjektivní důvody nebo zda jediným cílem občasných projevů zájmu o dítě je pouze zabránit možnému osvojení. Prokázání těchto skutečností je velmi podstatné, neboť odnětí práva souhlasu rodiče s osvojením je hlubokým zásahem do lidských práv tohoto rodiče i dítěte (do jeho práva vyrůstat ve vlastní rodině).⁶⁶

Druhým případem, kdy není třeba souhlasu rodiče dítěte s osvojením, je neprojevení žádného zájmu o dítě po dobu nejméně dvou měsíců po narození, ačkoli rodičům v projevení tohoto zájmu nebránila závažná překážka (§ 68 odst. 1 písm. b) ZoR), označovaný také jako tzv. absolutní nezájem. Toto ustanovení představuje bez pochyby značný zásah do lidských práv rodiče. Do zákona o rodině bylo toto ustanovení vneseno novelou zák. č. 91/1998 Sb. Stejně jako v předchozím případě i v případě neprojevení žádného zájmu musí být skutečnosti na něj poukazující náležitě prokázány.

Zákon o rodině ukládá soudu povinnost zjistit, zda jsou splněny podmínky uvedené v § 68 odst. 1 ZoR.⁶⁷ K tomu slouží samostatně tzv. incidenční řízení o určení, zda je

⁶⁶ Radvanová, S. / Zuklínová, M., Kurz občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck 1999, str. 134

⁶⁷ K tomu náleží Ústavního soudu I. ÚS 669/02, který říká: „právní následky předvídané v ustanovení §68 odst. 1 ZoR mohou nastat jen tehdy, je-li v řízení podle § 68 odst. 3 ZoR bez všech pochybností prokázáno naplnění podmínek §68 odst. 1 písm. a) ZoR. Pokud naplnění těchto podmínek prokázáno není, došlo k porušení základního práva stěžovatelů na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1. Listiny základních práv a svobod. Zároveň došlo k porušení čl. 8 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, protože soud zasáhlo práv stěžovatelů na respektování rodinného života v rozporu s ustanovením § 68 odst. 1 písm. a) ZoR.“

třeba souhlasu rodičů dítěte k osvojení (§ 181a, §181b OSŘ), toto řízení předchází vlastnímu řízení o osvojení.

Případy tzv. kvalifikovaného i absolutního nezájmu odjímají právo vyslovení souhlasu s osvojením obdobně i pokud jde o rodiče nezletilé (§ 68 odst. 2 ZoR). Zákonodárce na tomto místě nezletilci neposkytuje jakoukoli zvýšenou ochranu, která by mu s ohledem na fakt, že i on sám je dítětem, měla náležet.⁶⁸

V obou případech, kdy není třeba souhlasu rodiče, který je zákonným zástupcem dítěte s osvojením i v případě, kdy byl dán tzv. blanketní souhlas, je třeba, aby k osvojení přivolil opatrovník, který byl dítěti soudem zvlášť pro řízení o osvojení ustanoven.

Jsou-li rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti a nejsou-li tedy zákonnými zástupci dítěte, je dítěti ustanoven poručník (§ 78 ZoR). Ten má právo vyslovit s osvojením souhlas, toto rozhodnutí však vyžaduje schválení soudu, jelikož jde o podstatnou věc týkající se poručence (§ 80 odst. 4 ZoR).⁶⁹

Požadavek souhlasu rodičů, jsou-li zákonnými zástupci dítěte, není poskytován také v případě anonymního a utajeného porodu. Tyto případy zákon o rodině speciálně neupravuje, v praxi k nim však dochází, a proto si zaslouží stručnou zmínku.

V případě anonymního porodu jde o situaci, kdy matka dítěte vůbec není známá, dítě bylo odloženo (např. do tzv. baby-boxu) nebo zanecháno ve zdravotnickém zařízení ženou, která sdělila falešnou totožnost. Zákon o rodině neupravuje institut nalezeného dítěte, naopak stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila (§ 50a ZoR). Dítě odložené do baby-boxu má tedy matku a nelze ani vyloučit, že je zde muž, jehož právo považuje za otce (matka je vdaná nebo otcovství bylo určeno již před narozením dítěte souhlasným prohlášením rodičů). Takové dítě může být po bezvýsledném šetření policie o jeho rodičích zařazeno do seznamu dětí vhodných pro zprostředkování osvojení státem. Je nutné ještě jednou podotknout, že otázka odložení dítěte do tzv. baby-boxu není v české právní úpravě nijak ošetřena.⁷⁰

⁶⁸ Srov. čl. 1 Úmluvy o právech dítěte, vyhlášená pod č. 104/1991 Sb.

⁶⁹ Knappová, J. /Švestka, J. / Dvořák, J., Občanské právo hmotné, 3. díl, ASPI 2007, 4. vydání, str. 128

⁷⁰ Zuklínová, M., Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek, Právní rozhledy, 2005, č. 7, str. 251

Druhým případem je porod s utajením totožnosti matky, který umožnil zák. č. 442/2004 Sb.⁷¹ Osobní údaje ženy, která má trvalý pobyt na území České republiky, porodila dítě a písemně požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, nejedná-li se o ženu, jejímuž manželovi svědčí domněnka otcovství, jsou zapečetěny v obálce a uloženy ve zdravotnickém zařízení, kde došlo k porodu. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jen na základě rozhodnutí soudu. Problémem však zůstává, že ani zák. č. 442/2004 Sb. se nevypořádal s § 50a ZoR, matkou právně zůstává žena, která dítě porodila⁷².

Připravovaná rekonfigurace rodinného práva počítá s posílením ochrany dalších příbuzných dítěte. O osvojení nebude možné rozhodnout (i kdyby se jednalo o případ, kdy souhlas rodiče dítěte s osvojením není třeba), pokud je zde jiný příbuzný, který je ochoten a schopen o dítě pečovat a projeví o to zájem. V takovém případě se dá přednost tomuto postupu před osvojením.⁷³

3.1.8 Podmínky na straně rodičů osvojovaného dítěte v německém právním řádu

a) Souhlas rodiče dítěte s osvojením

S osvojením musí vyslovit souhlas rodiče osvojovaného dítěte (§ 1747 odst. 1 BGB). Tímto ustanovením je zaručena ochrana tohoto základního práva rodičů. Souhlas rodiče s osvojením je nutný i v případě, že tento rodič pozbyl např. následkem rozvodu své rodičovské péče. Narodí-li se dítě mimo manželství a není-li otázka otcovství ještě vyjasněna, nebrání tato okolnost osvojení dítěte třetí osobou. Souhlas s osvojením musí vyslovit muž, který prokáže, že v době rozhodné pro početí souložil s matkou dítěte (§ 1747 odst. 1, § 1600d odst. 2 BGB), samozřejmě není-li tu

⁷¹ Zák. č. 442/2004 Sb., kterým se mění zák. č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zák. č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů a zák. č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁷² Hrušáková, M. / Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006, str.191, 291

⁷³ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/rodinne-pravo/co-upravuje-rodinne-pravo-zakoniku/osvojeni.html>

jiný muž, kterému by svědčila dřívější domněnka otcovství. Tím je dána biologickému otci dítěte možnost zabránit osvojení jeho dítěte před řízením o určení otcovství.

Především s ohledem na ochranu matky před neuváženým rozhodnutím je možné udělit souhlas s osvojením až po osmi týdnech od narození dítěte (§ 1747 odst. 2 BGB). Nejsou-li rodiče manželi a nemá-li otec účast na rodičovské péči, může vyslovit souhlas s osvojením již před narozením dítěte, stejně jako po jeho narození, a to již před uplynutím osmitýdenní lhůty (§ 1747 odst. 3 bod 1 BGB). Naproti tomu takový otec dítěte může požadovat přiznání rodičovské péče. Pak i přes souhlas matky dítěte s osvojením není možné o osvojení rozhodnout dříve, než bude rozhodnuto o návrhu otce (§ 1747 odst. 3 bod 2, § 1672 odst. 1 BGB). Návrh na přiznání rodičovské péče může podat pouze muž, jemuž bylo otcovství k dítěti již dříve přiznáno. Muž, kterému ještě nebylo přiznáno otcovství k dítěti, může jen odmítáním vyslovení souhlasu s osvojením řízení brzdit do doby, než mu bude přiznáno otcovství a bude moci požádat o přiznání rodičovské péče⁷⁴. Toto posílení rodičovských práv otce přinesl v roce 1998 KindRG. Otec dítěte, který není manželem matky dítěte a nemá rodičovskou péči, se dále může vzdát práva požadovat přiznání rodičovské péče (§ 1747 odst. 3 bod 3 BGB).

Německá právní úprava nepřipouští udělení blanketního souhlasu s osvojením. Pouhé volné dání dítěte k adopci není vzhledem k nedostatečné určitosti souhlasu účinné. Avšak souhlas rodičů dítěte s osvojením je platný i tehdy, jestliže rodiče dítěte budoucího osvojitele, který je v té době již určen, neznají (§ 1747 odst. 2 BGB).⁷⁵ Rodiče tak udělí souhlas s osvojením jejich dítěte osobou označenou určitým číslem v seznamu zprostředkovatele osvojení⁷⁶. Možný je také tzv. alternativní souhlas, kdy rodič vysloví svůj souhlas s osvojením vzhledem k různým určitým uchazečům o osvojení bez toho, aby mezi nimi určil pořadí.⁷⁷ Takový souhlas (bez znalosti budoucích osvojitelů) je v praxi s ohledem na účel osvojení často výhodnější. Lépe totiž zaručuje zánik starých a vznik nových příbuzenských vztahů a tím i vytvoření vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodiči a dětmi.⁷⁸

⁷⁴ Raucher, T., Familienrecht, C.f. Müller verlag, Heidelberg 2007, 2. Auflage, S. 1031

⁷⁵ Tzv. Inkognitoadoption

⁷⁶ Schwab, D., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 15. Auflage, S. 337

⁷⁷ Raucher, T., Familienrecht, C.f. Müller verlag, Heidelberg 2007, 2. Auflage, S. 1030

⁷⁸ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28. Auflage, S. 401-402

Souhlas s osvojením musí udělit rodiče dítěte osobně a to i tehdy, je-li jejich způsobilost k právním úkonům omezena (§ 1750 odst. 3 BGB). Souhlas rodiče dítěte s osvojením se nevyžaduje, je-li rodič dlouhodobě neschopný udělení tohoto souhlasu (dlouhodobě nezpůsobilý k právním úkonům v důsledku duševní poruchy, bez dohledné změny tohoto stavu) nebo je-li jeho pobyt dlouhodobě neznámý (§ 1747 odst. 4 BGB). Tak tomu bude např. v případě porodu s utajením totožnosti matky nebo anonymity matky, která dítě odložila do baby boxu.

Německý občanský zákoník zároveň stanoví i případy, kdy je možné uskutečnit osvojení dítěte i proti vůli jeho rodiče. Nahradit souhlas rodiče s osvojením a zasáhnout tak do ústavně zaručeného práva rodiče na péči a výchovu svého dítěte (čl. 6 odst. 2 GG) lze jen v zákonem definovaných případech, kdy je třeba upřednostnit zájmy a blaho dítěte před právem rodiče.

Na návrh dítěte nahradí opatrovnický soud svým rozhodnutím souhlas rodiče dítěte s osvojením, jestliže rodič trvale hrubě porušoval své povinnosti vůči dítěti nebo svým chováním ukazoval, že mu je dítě lhostejné, a zároveň by neosvojení dítěti způsobilo nepřiměřenou újmu (§ 1748 odst. 1 BGB). Pro výklad tohoto pojmu trvale hrubé porušování povinností je možné v podstatě přiměřeně použít § 1666 BGB. Takovým porušením může být např. zneužívání nebo zanedbávání dítěte. Lhostejné chování rodiče vůči dítěti tkví např. v přenechání dítěte v péči třetí osoby nebo umístění v dětském domově a následném neudržování osobního kontaktu s dítětem (poskytování výživného samo o sobě nestačí). Jde o situace, kdy např. malé děti umístěné v dětském domově své rodiče již neznají nebo jsou v domově po měsíce umístěny bez jakéhokoli kontaktu. Tyto okolnosti jako trvale hrubé porušování povinností, lhostejnost a nepřiměřenost újmy způsobené dítěti neosvojením musí být prokázány na základě objektivních skutečností. Zároveň s trvalým hrubým porušením povinností nebo lhostejností rodiče dítěte musí být prokázáno, že neosvojení by dítěti způsobilo nepřiměřenou újmu. S ohledem na závažné následky pro vývoj dítěte je takovou újmou např. hrozící umístění malého dítěte do dětského domova, které je vzhledem k situaci v rodině jedinou možnou alternativou.

Existence nepřiměřené újmy není nutná, jestliže došlo k porušení povinností, které ač není trvalé, je zvláště závažné a to tak, že dítě již pravděpodobně nebude moci být

trvale svěřeno do jeho péče (§ 1748 odst. 1 BGB). Judikatura pod tento bod zahrnuje situace, kdy např. unesl rodič dítě do zahraničí nebo zavraždil druhého rodiče dítěte.⁷⁹

Nepředstavuje-li lhostejnost zároveň trvalé a hrubé porušování povinností, je nahrazení souhlasu rodiče dítěte s osvojením ztíženo. Souhlas nemůže být nahrazen dříve, než orgán péče o mládež poučí rodiče o možnosti nahrazení jeho souhlasu s osvojením a od poučení uplyne lhůta nejméně tří měsíců, ne však dříve než pět měsíců po narození dítěte (§ 1748 odst. 2 BGB). Poučení se nevyžaduje, změní-li rodič místo pobytu, aniž by oznámil svou novou adresu, a orgán péče o mládež nezjistí přes přiměřené hledání během tří měsíců jeho novou adresu. Lhůta běží od chvíle, kdy orgán péče o mládež podnikne první kroky k zjištění pobytu rodiče.

Souhlas rodiče dítěte může soud nahradit, pokud není rodič pro zvlášť těžké psychické onemocnění nebo duševní poruchu dlouhodobě schopen pečovat o dítě a vychovávat je a pokud pouze osvojení může dítěti poskytnout, aby vyrůstalo v rodině a nebyl tak ohrožen jeho vývoj (§ 1748 odst. 3 BGB). V řízení o nahrazení souhlasu matky dítěte s osvojením má být dítě osobně vyslechnuto.

Pokud jde o otce, který s matkou svého dítěte neuzavřel manželství a který není nositelem rodičovské péče, tj. nositelem je matka dítěte sama, jeho souhlas může být nahrazen za zjednodušených podmínek. Jako důvod nahrazení souhlasu postačí, jestliže by neosvojení dítěti působilo nepřiměřenou újmu (§ 1748 odst. 4 BGB). Je tak upřednostněn zájem dítěte (osvojení ve prospěch jeho blaha) před právem otce vyslovit souhlas s osvojením jeho dítěte. V takovém případě je třeba vždy posuzovat důvod zániku vztahu mezi otcem a dítětem a nepřevzetí rodičovské péče. Jinak bude hodnocena situace, kdy došlo k přerušení kontaktu, za které nebyl otec dítěte zodpovědný, jinak, stalo-li se tak z důvodu jeho chybějícího zájmu nebo nepřipravenosti k převzetí této role.⁸⁰

Jsou-li rodiče zákonnými zástupci dítěte, je nahrazením jejich souhlasu s osvojením zároveň nahrazen jejich souhlas, resp. přivolení k souhlasu dítěte s osvojením dané podle § 1746 BGB.

⁷⁹ Palandt, Diederichsen, Bürgerliches Gesetzbuch, C.H.Beck, München 2007, 66. Auflage,

⁸⁰ Raucher, T., Familienrecht, C.f. Müller verlag, Heidelberg 2007, 2. Auflage, S. 1035

Souhlas s osvojením musí být udělen ve formě notářského zápisu (§ 1750 odst. 1 BGB). Nabývá platnosti jeho doručení opatrovnickému soudu. Souhlas musí být udělen bezpodmínečně (§ 1750 odst. 2 BGB). Jednou udělený souhlas rodičů s osvojením je neodvolatelný (§ 1750 odst. 2 BGB), avšak pozbývá platnosti, pokud se osvojení neuskuteční do tří let od jeho udělení a dále, je-li návrh na osvojení vzat zpět nebo zamítnut (§ 1750 odst. 4 BGB). Souhlas s osvojením musí být udělen osobně, není možné jej udělit prostřednictvím zástupce (§ 1740 odst. 3 BGB).

Následkem udělení souhlasu rodiče dítěte s osvojením nebo jeho nahrazení rozhodnutím soudu je jednak pozastavení rodičovské péče a zákaz styku s dítětem, jednak přechod vyživovací povinnosti (viz bod 3.1.13). Není-li druhý z rodičů nositelem rodičovské péče a nebyl-li dítěti již ustanoven opatrovník, stává se ex lege opatrovníkem dítěte orgán péče o mládež (§ 1751 odst. 1 BGB). Pozbude-li platnosti souhlas rodiče dítěte s osvojením, přenesou opatrovnický soud rodičovskou péči zpět na rodiče, neodporuje-li to blahu dítěte. K žádnému z těchto následků však nedochází v případě tzv. nepravého osvojení (§ 1751 odst. 2 BGB).

3.1.9 Srovnání podmínek osvojení na straně rodičů osvojovaného dítěte v českém a německém právním řádu

Jako podmínku osvojení na straně rodičů osvojovaného dítěte stanoví jak česká, tak německá právní úprava jejich vyslovení souhlasu s osvojením. S rozdílem, který z rodičů je k vyslovení tohoto souhlasu oprávněn. Zákon o rodině uvádí, že k osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce dítěte. Vyslovit souhlas s osvojením tak může pouze rodič, který je zákonným zástupcem dítěte, který má tedy plnou způsobilost k právním úkonům a je nositelem rodičovské zodpovědnosti. Toto právo má i rodič, jehož rodičovská zodpovědnost byla omezena, pozastavena, nebo mu byl omezen nebo zakázán styk s dítětem. Toto právo má i nezletilý rodič. Jsou-li rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti, vysloví souhlas s osvojením poručník, který je zákonným zástupcem dítěte. Jeho souhlas vyžaduje schválení soudu.⁸¹ Podle německého

⁸¹ Přípravovaný nový občanský zákoník uvádí: „Souhlasu rodiče osvojovaného dítěte není k osvojení třeba, pokud rodič zemřel, byl zbaven rodičovské odpovědnosti, není schopen projevit svou vůli nebo

občanského zákoníku je k osvojení nutný souhlas rodičů osvojovaného dítěte bez ohledu na to, zda jsou nositeli rodičovské péče. Přitom německý institut rodičovské péče je z hlediska svého obsahu dokonce užší než rodičovská zodpovědnost podle zákona o rodině, kterou česká právní úprava stanoví jako předpoklad možnosti rodiče vyslovit souhlas s osvojením. Chybějící rodičovská péče otce, který s matkou osvojovaného dítěte neuzavřel manželství, může být důvodem zjednodušeného nahrazení souhlasu s osvojením. Takový otec však může, bylo-li mu přiznáno otcovství k dítěti, podat návrh na přiznání rodičovské péče, následkem toho není možné o osvojení rozhodnout dříve, než bude rozhodnuto o návrhu otce. Rodič musí vyslovit osobně souhlas s osvojením i tehdy, je-li jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Souhlas rodiče s osvojením se nevyžaduje, je-li dlouhodobě neschopný udělení tohoto souhlasu nebo je-li jeho pobyt dlouhodobě neznámý.

Z tohoto ustanovení se dovozuje možnost osvojení dítěte bez souhlasu jeho rodiče v případě anonymního porodu nebo porodu s utajením totožnosti matky. Zákon o rodině nemá ustanovení, která by bylo možno na tuto problematiku vztáhnout.

Rozdílně je řešena otázka souhlasu s osvojením muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Podle německé právní úpravy má s osvojením vyslovit souhlas muž, který prokáže, že v době rozhodné pro početí souložil s matkou dítěte. Naproti tomu v české právní úpravě, objeví-li se muž, který o osobě tvrdí, že je otcem dítěte, a podá návrh na určení otcovství, nepřipouští pokračování řízení o osvojení a musí tak dojít k jeho přerušení až do rozhodnutí o určení otcovství.

Podle zákona o rodině, resp. občanského zákoníku musí být souhlas s osvojením udělen osobně, výslovně a určitě, musí být učiněn před soudem, v případě blanketního souhlasu i před orgánem sociálně-právní ochrany dětí.⁸² Je-li souhlas udělen vzhledem ke konkrétnímu osvojiteli, může jej zákonný zástupce odvolat kdykoli do nabytí právní

není schopen rozpoznat následky svého jednání nebo své jednání ovládnout, anebo není-li známo místo, kde se zdržuje, a nepodaří-li se toto místo zjistit. Jsou-li dány tyto skutečnosti u obou rodičů, nebo nebylo-li rodičovství k osvojovanému dítěti určeno, je k osvojení třeba souhlasu opatrovníka, kterého k tomu účelu jmenuje soud. Dříve než dá opatrovník souhlas, zjistí všechny rozhodné skutečnosti týkající se osvojovaného dítěte a jeho rodiny, které by mohly mít vliv na rozhodnutí o osvojení; zejména zjistí, má-li osvojované dítě blízké příbuzné, kteří mají zájem o ně pečovat, a vyslechně toho, v jehož péči se osvojované dítě právě nalézá.“

⁸² Připravovaný nový občanský zákoník připouští udělení souhlasu s osvojením pouze před soudem

moci rozhodnutí o osvojení. Jinak je tomu v případě blanketního souhlasu, který lze odvolat jen do doby, než je dítě na základě rozhodnutí soudu umístěno do péče budoucích osvojitelů.⁸³ Německý občanský zákoník požaduje pro udělení souhlasu s osvojením formu notářského zápisu. Souhlas vstupuje v platnost doručením soudu. Musí být udělen osobně, bezpodmínečně a na rozdíl od české právní úpravy je souhlas neodvolatelný, přičemž jsou stanoveny okolnosti, za kterých pozbývá platnosti. S jeho vyslovením je spojena řada následků.

Německý občanský zákoník stanoví, že souhlas s osvojením lze udělit až po uplynutí osmi týdnů od narození dítěte. Výjimkou je souhlas udělený otcem, který není manželem matky dítěte a není nositelem rodičovské zodpovědnosti. Takový souhlas může být udělen i před narozením dítěte. Zákon o rodině v ustanovení, které se týká blanketního souhlasu, stanoví, že souhlas s osvojením lze udělit až po uplynutí šesti týdnů od narození dítěte. I s ohledem na ustanovení Evropské úmluvy o osvojení lze mít za to, že tato podmínka platí taktéž pro souhlas s osvojením ve vztahu ke konkrétnímu osvojiteli.⁸⁴

Zákon o rodině, na rozdíl od německého občanského zákoníku, umožňuje udělit tzv. blanketní souhlas. Takový souhlas německý občanský zákoník nepřipouští, osoba osvojitele musí být vždy předem známá, je však možné, aby rodič dítěte dal souhlas s osvojením bez znalosti budoucího, předem určeného osvojitele.

Česká právní úprava stanoví dvě výjimky, kdy není souhlasu rodičů k osvojení třeba, ačkoli jsou zákonnými zástupci dítěte. Jedná se o tzv. kvalifikovaný nezáměr

⁸³ Přípravovaný nový občanský zákoník počítá s jinou úpravou odvolání osvojení: „Souhlas k osvojení lze odvolat po dobu tří měsíců ode dne, kdy byl dán. Souhlas k osvojení lze odvolat i po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán, nebylo-li osvojované dítě ještě předáno do péče osvojitele před osvojením, nebo má-li být osvojované dítě podle rozhodnutí soudu vydaného na návrh rodičů vydáno tím, komu bylo svěřeno do péče, protože je v souladu s nejlepšími zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči.“

⁸⁴ Přípravovaný nový občanský zákoník počítá již s ustanovením, které upravuje tuto problematiku jasněji: „Matka osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Otec osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení i před uplynutím této doby, nejdříve však po narození dítěte. Byl-li souhlas otce nebo matky dán dříve, nepřihlíží se k němu.“ Přičemž není rozhodné, zda byl souhlas k osvojení dán s určením pro určitou osobu nebo s vědomím o určité osobě osvojitele, anebo bez takového určení nebo vědomí.

a o tzv. absolutní nezájem.⁸⁵ Jejich existenci zjišťuje soud v incidenčním řízení. Německá právní úprava stanoví pět případů, kdy může být souhlas rodiče dítěte nahrazen rozhodnutím soudu. Je tomu tak, jestliže rodič trvale a hrubě porušoval své povinnosti vůči dítěti a svým chováním ukazoval, že mu je dítě lhostejné a zároveň by neosvojení dítěti způsobilo nepřiměřenou újmu, za ztížených podmínek i tehdy, nepředstavuje-li lhostejnost zároveň trvalé a hrubé porušování povinností vůči dítěti. Dále došlo-li k zvlášť závažnému porušení povinnosti vůči dítěti. Není-li rodič dítěte pro zvlášť těžké psychické onemocnění nebo duševní poruchu dlouhodobě schopen o dítě pečovat a vychovávat je a pokud pouze osvojení může dítěti poskytnout, aby vyrůstalo v rodině a nebyl tak ohrožen jeho vývoj. Posledním případem je nahrazení souhlasu otce, který není manželem matky dítěte a není nositelem rodičovské péče tehdy, jestliže by neosvojení dítěti způsobilo nepřiměřenou újmu. Při srovnávání těchto výjimek, stejně jako celé problematiky souhlasu rodiče dítěte s osvojením, je třeba mít na paměti, že souhlas s osvojením podle německé právní úpravy musí vyslovit i rodič, který není nositelem rodičovské péče.

3.1.10 Další podmínky osvojení v českém právním řádu

a) Preadopční péče

Bezprostředně před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad (§ 69 ZoR). Hovoříme proto o požadavku tzv. preadopční (zatímní) péče. Svěřit dítě do preadopční péče mohou samotní rodiče, stejně tak se může dítě ocitnout v péči třetí osoby faktickou cestou, protože se ho tato osoba ujala. Pokud je dítě v ústavu nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů, rozhodne o svěřením do péče budoucích osvojitelů orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 69 odst. 2 ZoR), konkrétně obecní úřad obce s rozšířenou působností (§ 19 odst. 1 písm. a) ZSPOD). O svěřením dítěte do preadopční péče zašle obecní úřad obce s rozšířenou působností do 15 dní

⁸⁵ Připravovaný nový občanský zákoník tyto případy trochu odlišně: „K osvojení není třeba souhlasu rodiče, který zjevně nemá o dítě zájem, který bezdůvodně odmítá dát souhlas k osvojení, nebo kterému se opakovaně nedaří doručit výzvu soudu, aby se k osvojení vyslovil.“

informaci soudu. Pro realizaci zatímní péče platí obdobně ustanovení § 67 – 68b ZoR. Souhlas zákonných zástupců dítěte se svěřením do preadopční péče nebude proto třeba, jsou-li dány podmínky stanovené v § 68 a § 68b ZoR, tedy v případě, kdy souhlas rodičů nebude vyžadován ani ve vlastním řízení o osvojení. Udělení pravomoci orgánu sociálně-právní ochrany dětí rozhodnout o svěřením dítěte do preadopční péče je problematické zvláště pro svůj rozpor s Listinou, která stanoví výlučnou pravomoc soudu rozhodnout o dítěti, které má být odejmuto rodičům. Proč je ve výlučné pravomoci soudu rozhodnout o dítěti, které má být odejmuto rodičům, zdůvodnil také Ústavní soud v nálezu č. 72/1995.⁸⁶

Náklady preadopční péče hradí zásadně budoucí osvojitel, pokud nakonec k osvojení nedojde, nemá nárok na úhradu vynaložených nákladů.

Preadopční péče není podmínkou v případě přeměny pěstounské péče na osvojení, trvala-li pěstounská péče alespoň tři měsíce (§69 odst. 3 ZoR). To platí obdobně, rozhodne-li se dítě svěřené mu do výchovy osvojit jiná fyzická osoba než rodič podle § 45 ZoR a v případě, kdy se dítě rozhodne osvojit poručník, který o ně osobně pečuje (§ 69 odst. 4 ZoR).

Jde-li o osvojení dítěte do ciziny nebo z ciziny, pak o preadopční péči rozhoduje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 19 odst. 2 ZSPOD).

b) Zahájené řízení o určení otcovství

Dítě nemůže být osvojeno, dokud nenabude právní moci rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte (§ 70a, § 54 odst. 1 ZoR). Bude-li pravomocným rozhodnutím soudu otcem určen tento muž, který podal návrh, bude třeba jako otce jeho souhlasu s osvojením.

c) Souhlas Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí

K osvojení dítěte do ciziny je třeba souhlasu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 63 odst. 3 ZoR).

⁸⁶ Radvanová, S. / Zuklínová, M., Kurz občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck 1999, str.137

3.1.11 Další podmínky osvojení v německém právním řádu

a) Preadopční péče

O osvojení může být rozhodnuto zpravidla až tehdy, měl-li osvojitel dítě přiměřenou dobu ve své péči (§ 1744 BGB). Během této doby se mají osvojitel a osvojenec lépe poznat, zvyknout si na sebe, zjistit zda jejich vztah bude fungovat. Tímto způsobem může být předejito mnohým problémům tím, že osvojitel a osvojenec zjistí, že jim vzájemné soužití nevyhovuje, a k osvojení tak vůbec nedojde. Pozdější zrušení osvojení poté, co o něm soud již rozhodl, je totiž možné jen v několika málo případech (viz níže). Zákon přesně nestanoví, jak dlouho by preadopční péče měla trvat. V jednotlivých případech je to tolik času, kolik je ho potřeba, aby si dítě v nové rodině zvyklo a aby bylo možno posoudit, zda se mezi osvojencem a osvojitelem dá předpokládat vznik vztahu, jaký je mezi rodičem a dítětem. O délce trvání preadopční péče (resp. o její nutnosti) rozhodne opatrovnický soud. Délka preadopční péče zpravidla závisí i na věku dítěte, mladší děti si na novou rodinu většinou zvyknou rychleji než starší. V praxi to bývá zpravidla doba minimálně jednoho roku. Podmínka preadopční péče je často nadbytečná, je-li dítě již delší dobu v péči budoucích osvojitelů, nebo jde-li dokonce o tzv. nepravé osvojení.

Ke svěření dítěte do preadopční péče dochází na základě dohody mezi budoucími osvojiteli a dítětem, které je zastoupeno svým zákonným zástupcem, tím může být i orgán péče o mládež. Tato dohoda je jedním z výsledků zprostředkování osvojení.

Aby před rozhodnutím o osvojení nedocházelo k situaci, kdy se dítě zmítá mezi dvěma rodinami, spojuje zákon s udělením souhlasu k osvojení rodičem dítěte dva následky související s případnou následnou preadopční péčí.

Za prvé dochází k pozastavení rodičovské péče rodiče, který udělil souhlas s osvojením svého dítěte. Rodiči je dále zakázán styk s dítětem. Dítěti je ustanoven opatrovník, skutečný každodenní výkon rodičovské péče náleží však budoucímu osvojiteli, v jehož péči dítě je (§ 1751 odst. 1 BGB). Toto ustanovení se nevztahuje na tzv. nepravé osvojení, tedy na případ, kdy jeden z manželů osvojuje dítě druhého manžela (§ 1751 odst. 2 BGB).

Druhým následkem je přechod vyživovací povinnosti. Dali-li rodiče dítěte souhlas s jeho osvojením a je-li dítě v preadopční péči budoucího osvojitele, má osvojitel

vyživovací povinnost vůči dítěti před ostatními příbuznými dítěte (§ 1751 odst. 4 BGB). V případě osvojení dítěte svého manžela nabývá osvojitel vyživovací povinnost vůči dítěti společně se svým manželem, jehož dítě hodlá osvojit.⁸⁷

3.1.12 Srovnání dalších podmínek osvojení v českém a německém právním řádu

Podmínku preadopční péče jako předpoklad osvojení zná jak česká, tak německá právní úprava, detailněji ji však pojímají různě. Německý občanský zákoník stanoví pouze, že její délka má být přiměřená a bližší určení doby trvání závisí na uvážení opatrovnického soudu. Zatímco zákon o rodině délku preadopční péče určuje konkrétně jako dobu nejméně tří měsíců bezprostředně před rozhodnutím soudu o osvojení, kdy musí být dítě v péči budoucího osvojitele.⁸⁸ Zákon o rodině stanoví preadopční péči jako nutnou podmínku pro rozhodnutí soudu o osvojení dítěte, ze které jsou možné určité zákonem stanovené výjimky, kdy ji není třeba. Naproti tomu ustanovení německého občanského zákoníku o preadopční péči není kogentní, říká, že preadopční péče je zpravidla podmínkou rozhodnutí o osvojení, je opět na uvážení soudu, zda rozhodne o nutnosti její existence.

Podle českého práva může být dítě svěřeno do péče budoucích osvojitelů přímo rodiči tohoto dítěte, může se v jeho péči ocitnout faktickou cestou či rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, je-li svěřeno do ústavní péče z rozhodnutí soudu. S umístěním dítěte do preadopční péče musí vyslovit souhlas rodiče dítěte za stejných podmínek, za jakých musí vyslovit souhlas s osvojením dítěte.⁸⁹ Naproti tomu podle

⁸⁷ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28.Auflage, S. 405-406

⁸⁸ Přípravovaný nový občanský zákoník počítá s prodloužením minimální délky preadopční péče na šest měsíců.

⁸⁹ Přípravovaný nový občanský zákoník preadopční péči, jako nutnou podmínku osvojení, upravuje poměrně rozsáhle a v některých bodech odlišně: „Péče o dítě v době před uplynutím tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, není péčí před osvojením. Po tuto dobu má ten, komu bylo dítě předáno do péče, pouze povinnost a právo o dítě řádně pečovat a chránit je; v záležitostech dítěte, které s touto péčí souvisí, může jednat, jen je-li toho nezbytně třeba. O takovém předání dítěte do péče rozhodne soud. Po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, se pozastavuje výkon práv

německé právní úpravy dochází ke vzniku tohoto vztahu uzavřením smlouvy mezi budoucím osvojitelem a dítětem, které je zastoupeno svým zákonným zástupcem (§ 7 AdVermG).⁹⁰ Udělil-li rodič dítěte k osvojení souhlas, dochází k pozastavení jeho rodičovské péče a je mu zakázán styk s dítětem. V případě, že druhý z rodičů nevykonával rodičovskou péči samostatně a že dítěti již nebyl ustanoven opatrovník, stává se opatrovníkem orgán péče o mládež.⁹¹

Zákon o rodině stanoví, že dítě je v péči osvojitele na jeho náklad, tak tomu je v zásadě i podle německé právní úpravy, podle níž na budoucího osvojitele, má-li dítě ve své péči a vyslovil-li jeho rodič souhlas s osvojením, přechází vyživovací povinnost vůči dítěti. Budoucí osvojitel má tak přednostní vyživovací povinnost před ostatními příbuznými dítěte.

Zahájené řízení o určení otcovství mužem, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, je podle zákona o rodině překážkou rozhodnutí o osvojení dítěte. Takové ustanovení německý občanský zákoník nemá. Nevyjasněná otázka otcovství nebrání osvojení dítěte třetí osobou. Souhlas s osvojením musí vyslovit muž, který prokáže, že v době rozhodné pro početí souložil s matkou dítěte (viz bod 2.1.10).

a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti; soud jmenuje poručníkem osvojovaného dítěte orgán sociálně právní ochrany dětí, ledaže byl poručník jmenován již dříve.

Po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl souhlas k osvojení dán, může být osvojovanému dítěti předáno osvojiteli do péče před osvojením. O takovém předání rozhoduje na návrh osvojitele soud. Soud o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením rozhodne až poté, co provede šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele, zejména se zřetelem na osobnost a zdravotní stav osvojitele i jeho sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, jakož i schopnost osvojitele pečovat o dítě a pohnutek osvojitele k osvojení, osobnost a zdravotní stav dítěte, sociální prostředí, ze kterého dítě pochází, jakož i jeho statusová práva, etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte a osvojitele, dobu, po kterou bylo dítě v péči osvojitele.

Bylo-li osvojované dítě již dříve předáno do péče osvojitele, považuje se jeho další péče za péči před osvojením. Pro péči před osvojením není nutné další rozhodnutí orgánu veřejné moci.“

⁹⁰ Hohloch, G., Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Band 20, Familienrecht 4, Verlag W. Kohlhammer 2000, S. 63

⁹¹ Přípravovaný nový občanský zákoník počítá s podobným ustanovením: „Po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, se pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti; soud jmenuje poručníkem osvojovaného dítěte orgán sociálně právní ochrany dětí, ledaže byl poručník jmenován již dříve.“

V případě osvojení do ciziny je podle zákona o rodině navíc nutný souhlas Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Německý občanský zákoník v této souvislosti stanoví, že jsou-li osvojitel a osvojenec různé státní příslušnosti, je k souhlasu dítěte s osvojením nutné povolení opatrovnického soudu. To ovšem neplatí, řídí-li se osvojení německým právem (§ 1746 odst. 1 BGB).

3.2 Procesněprávní stránka osvojení

V této kapitole bych ráda doplnila hmotněprávní problematiku osvojení stručným nástinem procesních otázek týkajících se tohoto institutu. V souvislosti s osvojením rozeznáváme několik řízení, jednak řízení o zprostředkování osvojení, řízení o preadopční péči, o kterém bylo již pojednáno výše v rámci podmínek osvojení. Dále řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte s osvojením a v neposlední řadě vlastní řízení o osvojení.

3.2.1 Zprostředkování osvojení v českém právním řádu

Zprostředkování osvojení spočívá podle § 19a odst. 1 ZSPOD (který se do zákona dostal novelou 134/2006 Sb.⁹² s účinností od 1.6.2006) ve vyhledávání dětí uvedených v § 2 odst. 2 ZSPOD⁹³ vhodných k osvojení a fyzických osob vhodných stát se osvojiteli, v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli k přijetí dítěte do rodiny. Konečně ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem

⁹² Zákon č. 134/2006 Sb. ze dne 14. března 2006,

kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

⁹³ Jde o děti, které mají na území ČR a) trvalý pobyt, b) podle zvláštních právních předpisů upravujících pobyt cizinců na území ČR povolen trvalý pobyt nebo jsou hlášeny k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů, c) podaly žádost o udělení mezinárodněprávní ochrany na území ČR, d) jsou oprávněny trvale pobývat, e) pobývají s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území ČR

určitého dítěte, jemuž je osvojení zprostředkováno a v zajištění osobního seznámení dítěte s touto osobou.

Zprostředkování osvojení, jak je uvedeno v předchozí větě, mohou provádět pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí (§ 19a odst. 2 ZSPOD). Pokud by zprostředkování v podobě výběru určitého osvojitele určitému dítěti provedla fyzická osoba, dopustila by se tak přestupku podle § 59 odst. 1 písm. c) ZSPOD a mohla by jí být udělena pokuta. Stejně tak by mohla být udělena sankce právnické osobě či podnikající fyzické osobě, která by se tímto jednáním dopustila správního deliktu (§ 59f odst. 2 písm. b) ZSPOD).⁹⁴ Trestněprávní ochrana zprostředkování osvojení je upravena v § 216a TZ jako trestný čin obchodování s dětmi. Zprostředkování osvojení vzhledem ke svému významu, nutnosti chránit nejlepší zájmy dítěte a odpovědnosti státu za zajištění ochrany a pomoci dítěti při poskytnutí náhradní péče není dovoleno ani tzv. pověřeným osobám ve smyslu § 48 a násl. ZSPOD. Zprostředkování osvojení zajišťují v České republice krajské úřady a ministerstvo práce a sociálních věcí (§ 20 odst. 1 písm. a) ZSPOD), zprostředkování osvojení dětí z České republiky do ciziny nebo z ciziny do České republiky zajišťuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Zprostředkování se provádí jen na žádost fyzické osoby, jež má zájem stát se osvojitelem. Žádost je nutné podat u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Občané České republiky, kteří zde mají trvalý pobyt, a cizinci, kteří zde mají povolen trvalý pobyt nebo zde jsou hlášeni k pobytu minimálně 365 dní, podávají tuto žádost u okresního úřadu podle místa jejich trvalého pobytu (§ 20 odst. 1, § 61 odst. 3 písm. b) ZSPOD).

Zprostředkování se neprovádí, pokud dali rodiče souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům nebo podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý po rodiči nebo osvojiteli dítěte (§ 20 odst. 3 písm. a) ZSPOD).

Děti vhodné k osvojení a osoby vhodné stát se osvojiteli vyhledává obecní úřad obce s rozšířenou působností, popř. je může vyhledávat a doporučit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností i obec a pověřené osoby (§ 21 odst. 1 ZSPOD). Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede o dětech vhodných k osvojení a o žadatelích

⁹⁴ Novotná, V., Jaké změny přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí?, Rodina a právo, 5/2006, str. 19 - 20

o osvojení spisovou dokumentaci obsahující údaje požadované zákonem, uvedené v § 21 ZSPOD. Kopii spisové dokumentace postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností neprodleně krajskému úřadu (§ 21 odst. 6 ZSPOD), který vede pro účely zprostředkování osvojení evidenci dětí vhodných k osvojení a evidenci žadatelů o osvojení (§ 22 odst. 1 ZPOD). Evidence vedená krajským úřadem obsahuje vedle kopie spisové dokumentace i odborné posouzení podle § 27 ZSPOD provedené krajským úřadem nebo ministerstvem práce a sociálních věcí. U dětí se toto posouzení (je-li jej s ohledem na věk dítěte, stanovisko odborného lékaře nebo jiné vážné skutečnosti třeba) týká tělesného a duševního vývoje dítěte, posuzuje se vhodnost osvojení. U žadatelů je předmětem posouzení charakteristika osobnosti, psychický a zdravotní stav, předpoklady vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o osvojení, stabilita manželského vztahu, prostředí v rodině a popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení (§ 27 odst. 2 ZSPOD). Neprodleně po odborném posouzení rozhodne krajský úřad o zařazení žadatele do evidence (§ 22 odst. 6 ZSPOD). Naproti tomu do evidence dětí vhodných k osvojení jsou zařazeny všechny děti na základě kopie spisové dokumentace zaslané obecním úřadem obce s rozšířenou působností, není tedy třeba již dalšího rozhodnutí. Evidenci dětí a evidenci žadatelů se stejným obsahem vede i ministerstvo práce a sociálních věcí (§ 23 odst. 2 ZSPOD). V této evidenci jsou zařazeny kopie údajů z evidence dětí, kterým se nepodařilo do 3 měsíců od zařazení do evidence zprostředkovat osvojení. Do evidence žadatelů jsou zařazeni ti žadatelé, kterým krajský úřad nezprostředkuje osvojení do 3 let o právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů. Krajský úřad zašle do 15 dnů od skončení uvedené lhůty kopii údajů z příslušné evidence ministerstvu práce a sociálních věcí, tím dojde k vyřazení z evidence vedené krajským úřadem (§ 22 odst. 7, § 24c ZSPOD).⁹⁵

Vlastní zprostředkování je tedy nejprve prováděno krajským úřadem podle § 24 ZSPOD. Krajský úřad vyhledává pro děti vedené v jeho evidenci žadatele z jím vedené evidence a z evidence ministerstva práce a sociálních věcí. Nezprostředkuje-li krajský úřad osvojení v zákonem stanovené lhůtě, zašle kopii údajů ministerstvu práce a sociálních věcí. Pokud ani ministerstvo práce a sociálních věcí nezprostředkuje

⁹⁵ Novotná, V./ Burdová, E., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, komentář, Linde 2007, 3. aktualizovaná a doplněná vydání;

osvojení dětí vedených ve své evidenci žadateli vedenými v jeho evidenci v zákonem stanovené lhůtě. Tedy nedojde-li ke zprostředkování osvojení do 3 měsíců od zařazení dítěte do evidence ministerstva práce a sociálních věcí a do 6 měsíců od zařazení žadatele do evidence ministerstva práce a sociálních věcí, postoupí kopii údajů Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (v případě žadatele jen pokud k tomu dal písemný souhlas podle § 21 odst. 5 písm. f) ZSPOD). Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí zařadí tyto údaje do evidence pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině. Ministerstvo práce a sociálních věcí vede však tyto děti a žadatele i nadále ve svých evidencích (§ 23 odst. 4 ZSPOD).

3.2.2 Zprostředkování osvojení v německém právním řádu

Zprostředkování osvojení v německém právním řádu upravuje zákon o zprostředkování osvojení a o zákazu zprostředkování náhradních matek z roku 1976 (AdVermG). První část tohoto zákona se týká zprostředkování osvojení, kterým zákon rozumí postup k vytvoření vazby mezi dítětem mladším 18 let vhodných k osvojení a žadatelem o osvojení. Může však spočívat také v příležitosti osvojení nebo přenechání k osvojení a sice také tehdy, jestliže se dítě ještě nenarodilo nebo nebylo počato (§ 1 AdVermG). To ovšem neznamená zprostředkování náhradních matek, tedy žen, které se na základě dohody podrobí umělému nebo přirozenému otěhotnění nebo si nechají přenést cizí embryo a po porodu dítě předají třetí osobě k osvojení (§ 13a AdVermG). Zprostředkování náhradních matek je zakázáno (§ 13c AdVermG).⁹⁶

Zprostředkování osvojení mohou provádět pouze orgány péče o mládež, které k tomuto účelu zřídily zprostředkovatelnu. Zprostředkování provádí také centrální zprostředkovatelny zemských orgánů péče o mládež. Zprostředkování mohou zabezpečovat i další v zákoně výslovně uvedené instituce, které jsou jako zprostředkovatelny uznány centrální zprostředkovatelnou zemského úřadu péče o mládež, k tomuto uznání dochází ve zvláštním řízení (§ 2, § 4 AdVermG). Stejně orgány zprostředkovávají i mezinárodní osvojení (§ 2a AdVermG). Zprostředkování

⁹⁶ Hohloch, G., Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Band 20, Familienrecht 4, Verlag W. Kohlhammer 2000, S. 28

osvojení jinými osobami je zakázáno (§ 5 AdVermG). Osoba, která by tento zákaz porušila, by se tak dopustila přestupku a mohla by jí být uložena pokuta (§ 14 AdVermG). Trestněprávní ochrana zprostředkování osvojení je upravena v § 236 StG jako trestný čin obchodování s dětmi. Zákaz zprostředkování osvojení jinými osobami neplatí pro osoby, jež jsou s žadatelem o osvojení nebo s dítětem příbuzné a to do třetího stupně příbuzenství a dále pro osoby, kterým se naskytla příležitost osvojit dítě, nebo nechat osvojit dítě a to bez odměny a informují-li o tom bezprostředně zprostředkovatelnu (§ 5 odst. 2 AdVermG). Zákon výslovně zakazuje přesvědčovat těhotné ženy, aby daly své dítě k osvojení nebo jim k tomu poskytovat pomoc (§ 5 odst. 3 AdVermG). Dále je zakázáno vykonávat zprostředkovatelskou činnost, jejímž cílem je, aby třetí osoba natrvalo přijala dítě za své především tím, že muž uzná otcovství k dítěti, které nezplodil (§ 5 odst. 4 AdVermG). Konečně zákon výslovně zakazuje hledat nebo nabízet děti k osvojení nebo žadatele o osvojení prostřednictvím veřejných sdělení, především novinových zpráv a inzerátů z tohoto zákazu platí některé výjimky (§ 6 AdVermG).

Zákon upravuje osobní a odborné požadavky na osoby zabývající se zprostředkováním osvojením (§ 3 AdVermG).

Zprostředkovatelská činnost spočívá v nalezení vhodných konkrétních žadatelů pro konkrétní dítě. Orgán péče o mládež zkoumá způsobilost žadatelů k osvojení. Dá-li se očekávat, že bude po narození dítěte udělen souhlas s osvojením, má zprostředkovatelská činnost začít již před narozením dítěte (§ 7 AdVermG). Ke zprostředkování jsou příslušné zprostředkovatelny podle místa obvyklého pobytu dítěte vhodného k osvojení, které pro tyto děti vyhledávají vhodné žadatele. Na žádost žadatele zprostředkuje zprostředkovatelna, v jejímž obvodu má osvojitel obvyklý pobyt, také osvojení dítěte z ciziny. Je-li prokázána způsobilost žadatele k osvojení, může mu být dítě svěřeno do preadopční péče (§ 8 AdVermG). Úkolem zprostředkovatelny je pomáhat, radit a podporovat žadatele, děti a jejich rodiče. Zprostředkovatelna orgánu péče o mládež má povinnost informovat centrální zprostředkovatelnu zemského orgánu péče o mládež v případě, že do tří měsíců od uzavření zprostředkování nebude dítě odevzdáno do péče žadatelů o osvojení. Stejně tak informuje zprostředkovatelna orgánu péče o mládež centrální zprostředkovatelnu zemského orgánu péče o mládež v případě, že jsou žadatelé způsobilí a připraveni přijmout těžko zprostředkovatelné dítě a s tímto

informováním souhlasí. Pak zprostředkování provádí jak zprostředkovatelna orgánu péče o mládež, tak centrální zprostředkovatelna zemského orgánu péče o mládež (§ 10 AdVermG). Úkolem centrální zprostředkovatelny zemského orgánu péče o mládež je však především podpora práce jednotlivých zprostředkovatelen orgánů péče o mládež (§ 11 AdVermG).

3.2.3 Srovnání zprostředkování osvojení v českém a v německém právním řádu

Zprostředkování osvojení je v pojetí německého zákona o zprostředkování osvojení chápáno širěji, než jak tomu je v českém právní řádu, především proto, že zprostředkování se může týkat i možnosti vytvořit příležitost pro zprostředkování dětí, které se dosud nenarodily nebo nebyly dokonce ani počaty.

Zprostředkování osvojení je v obou porovnávaných právních řádech vyhrazeno pod sankcí přestupku státním orgánům. Stejně tak obě právní úpravy znají trestněprávní ochranu zprostředkování osvojení. Rozdíl je však nutno spatřovat v tom, že zatímco v České republice je zprostředkování svěřeno výlučně orgánům sociálně-právní ochrany dětí, ve Spolkové republice Německo se zprostředkování mohou na základě uznání orgánem péče o mládež účastnit i jiné v zákoně taxativně uvedené instituce.

Zákon o sociálně právní ochraně dětí uvádí výjimky, kdy se zprostředkování neprovádí, tedy dali-li rodiče souhlas s osvojením předem ve vztahu k určitým osvojitelům nebo jedná-li se o tzv. nepravé osvojení. Na tomto místě je možno spatřovat problém obcházení zákona, rodiče, kteří dali souhlas s osvojením ve vztahu k určitým osvojitelům, se s budoucím osvojitelem museli seznámit a je velmi pravděpodobné, že se tak stalo prostřednictvím třetí osoby zabývající se takovou činností. V České republice mohou existovat neziskové organizace, které toto „přímé osvojení“ zprostředkovávají. Takovéto „zprostředkování osvojení“ však nelze jistě považovat za činnost zákonnou ani mravnou, a to ani s poukazem na rychlost, s kterou se dítě většinou dostává do rodiny osvojitele.⁹⁷ Taková činnost není ve Spolkové republice

⁹⁷ Radvanová,S., Osvojení v proměnách společnosti in Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám, Aspi 2005, str. 249

Německo možná, rozdíl je však také třeba vidět v tom, že zprostředkování je podle německé právní úpravy možné začít již před narozením, nebo dokonce početím dítěte. A jistě také v tom, že případy, kdy rodiče dali souhlas s osvojením předem (podle německé právní úpravy to musí být vždy ve vztahu k určitým osvojitelům), zákon ze zprostředkování prováděného zprostředkovatelnami orgánů péče o mládež nevylučuje. Německá právní úprava v tomto smyslu stanoví případy výjimek ze zákazu zprostředkování osvojení jinými osobami, než označuje zákon. Tyto výjimky se týkají osob, jež jsou s žadatelem o osvojení nebo s dítětem příbuzné a to do třetího stupně příbuzenství a dále osob, kterým se naskytla příležitost osvojit dítě, nebo nechat osvojit dítě a to bez odměny a informují-li o tom bezprostředně zprostředkovatelnou. Je možné proto vyslovit závěr, že německá právní úprava je v tomto ohledu propracovanější a lépe předchází obcházení zákona, což je s ohledem na účel osvojení, tedy blaho dítěte velmi důležité.

Německý zákon o zprostředkování osvojení obsahuje navíc řadu výslovných zákazů v souvislosti se zprostředkováním osvojení. Zákon zakazuje přesvědčovat těhotné ženy, aby daly své dítě k osvojení nebo jim k tomu poskytovat pomoc, je zakázáno vykonávat zprostředkovatelskou činnost, jejímž cílem je, aby třetí osoba natrvalo přijala dítě za své především tím, že muž uzná otcovství k dítěti, které nezplodil, a konečně zakazuje hledat nebo nabízet děti k osvojení nebo žadatele o osvojení prostřednictvím veřejných sdělení (novinových zpráv a inzerátů). Podobné ustanovení český zákon o sociálně-právní ochraně dětí nemá.

Pro vlastní realizaci osvojení je s jistými odlišnostmi společná její dvoufázovost, v první fázi zabezpečují zprostředkování osvojení nižší orgány v případě, že takto nedojde ke zprostředkování osvojení, je věc při splnění dalších podmínek postoupena vyššímu orgánu. Tento orgán pak podle českého právního řádu postupuje sám, v případě německého právního řádu se snaží zabezpečit osvojení společně s nižším orgánem.

3.2.4 Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte s osvojením v českém právním řádu

O splnění podmínek pro rozhodnutí, že není třeba souhlasu rodičů dítěte s osvojením, tedy o naplnění předpokladů kvalifikovaného nezájmu nebo žádného zájmu, rozhoduje soud ve zvláštním, samostatném tzv. incidenčním řízení (§ 68 odst. 3 ZoR). Účastníky tohoto řízení jsou dítě a jeho rodiče, jsou-li jeho zákonnými zástupci, zákon výslovně stanoví, že účastníkem je i nezletilý rodič, i když není zákonným zástupcem dítěte. Nedosáhl-li rodič věku 16 let, může soud rozhodnout o jeho zastoupení (§ 180a OSŘ).

Řízení se zahajuje pouze na návrh, ten je oprávněn podat orgán sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovník dítěte, popřípadě rodič dítěte (§ 68 odst. 3 ZoR).

Dospěje-li soud k závěru, že jsou naplněny předpoklady nezájmu rodiče, nebude rodič účastníkem řízení o osvojení a nebude tedy třeba jeho souhlasu k umístění do předadopční péče a k osvojení. Rodiče však nadále zůstávají rodiči, nedochází ke změně statusu dítěte.

Změní-li se poměry, na návrh soud pravomocný rozsudek zruší. Návrh lze podat nejdříve po uplynutí jednoho roku od právní moci rozsudku (§ 180b OSŘ).⁹⁸

Věcně příslušný je okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ), místně příslušný je soud, v jehož obvodu má nezletilý bydliště (§ 88 písm. c) OSŘ), stejně jako v řízení o osvojení.

3.2.5 Řízení k nahrazení souhlasu rodiče dítěte s osvojením v německém právním řádu

O nahrazení souhlasu rodičů dítěte s osvojením je třeba rozhodnout po zahájení řízení o osvojení v rámci zvláštního mezitímního řízení⁹⁹. Před zahájením řízení o osvojení je možno rozhodnout v samostatném řízení o nahrazení souhlasu rodičů dítěte s osvojením, jen jsou-li již stanoveni konkrétní budoucí osvojitelé. Soud může

⁹⁸ Hrušáková, M. / Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 303 - 304

⁹⁹ Tzv. Zwischenverfahren

takto rozhodnout pouze na návrh dítěte. Za dítěte podává návrh jeho zákonný zástupce, příp. opatrovník určený pro toto řízení, zákon však stanoví, že čtrnáctileté dítě může podat návrh samo, a to dokonce bez přivolení svého zákonného zástupce (§ 59 odst. 3 FGG).

Soud zkoumá, zda jsou splněny podmínky nahrazení souhlasu s osvojením, tedy zda rodič trvale hrubě porušoval své povinnosti vůči dítěti nebo svým chováním ukazoval, že mu je dítě lhostejné a zároveň by neosvojení dítěti způsobilo nepřiměřenou újmu, zda došlo ze strany rodiče k zvlášť závažnému porušení povinnosti vůči dítěti, zda rodič dítěte pro zvlášť těžké psychické onemocnění nebo duševní poruchu není dlouhodobě schopen o dítě pečovat a vychovávat je a pouze osvojení může dítěti poskytnout, aby vyrůstalo v rodině a nebyl tak ohrožen jeho vývoj. V případě nahrazení souhlasu otce, který není manželem matky dítěte a není nositelem rodičovské péče, zda by neosvojení dítěti způsobilo nepřiměřenou újmu. Jsou-li tyto předpoklady dle posouzení soudu splněny, dojde s právní mocí rozhodnutí k nahrazení souhlasu rodiče dítěte s osvojením a souhlasu, resp. přivolení rodiče k souhlasu dítěte s osvojením. Takové rozhodnutí musí předcházet rozhodnutí o osvojení.¹⁰⁰ Proti rozhodnutí soudu o nahrazení souhlasu rodiče dítěte s osvojením je přípustné odvolání.

K tomuto řízení je věcně příslušný opatrovnícký soud. Místně příslušný je soud, v jehož obvodu má osvojitel své bydliště.

Účastníky řízení jsou dítě a rodiče dítěte (nemusí přitom být zákonnými zástupci dítěte).

3.2.6 Srovnání řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte s osvojením v českém právním řádu a řízení k nahrazení souhlasu rodiče dítěte s osvojením v německém právním řádu

Obě právní úpravy připouštějí nahrazení souhlasu rodičů dítěte s osvojením, resp. určení, že tohoto souhlasu není třeba. K tomuto rozhodnutí je třeba zvláštního řízení, jehož povaha je v obou právních řádech velmi podobná. Jak v českém, tak

¹⁰⁰ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28.Auflage, S. 406-407

v německém právním řádu je možné toto řízení zahájit pouze na návrh, který podle zákona o rodině podává orgán sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovník dítěte nebo jeho rodič. Německý občanský zákoník opravňuje k podání toho návrhu zásadně dítě, toto dítě podává návrh prostřednictvím svého zákonného zástupce, příp. je-li straší čtrnácti let, může tak učinit i samo.

Rozdílný je způsob určení místní příslušnosti, zatímco podle občanského soudního řádu je místně příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý bydliště. Zákon o nesporném soudnictví stanoví jako místně příslušný soud, v jehož obvodu je bydliště budoucího osvojitele.

Účastníky tohoto řízení jsou podle českého právního řádu dítě a jeho rodiče, jsou-li jeho zákonnými zástupci. Německý právní řád podmínku, aby rodiče byli zákonnými zástupci dítěte, nestanoví.

V obou případech dospěje-li soud k závěru, že jsou splněny předpoklady pro vydání rozhodnutí o určení, že není třeba souhlasu rodičů dítěte s osvojením, resp. o nahrazení souhlasu rodičů dítěte s osvojením, vydá takové rozhodnutí. Česká právní úprava obsahuje klausuli rebus sic stantibus, týkající se tohoto rozhodnutí, soud tedy v případě, že dojde ke změně poměrů, na návrh rozsudek zruší. Takové ustanovení německá právní úprava nemá, změny rozhodnutí se lze domáhat jen pomocí řádných a mimořádných opravných prostředků.

Soud péče o nezletilé rozhoduje v této věci rozsudkem, zatímco německý opatrovnícký soud usnesením (stejně tak je tomu v případě rozhodnutí o osvojení).

3.2.7 Řízení o osvojení v českém právním řádu

K řízení o osvojení je v prvním stupni věcně příslušný okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ), místně příslušný je soud, v jehož obvodu má nezletilý bydliště (§ 88 písm. c) OSŘ).

Řízení o osvojení se zahajuje jen na návrh, k jehož podání je legitimován pouze osvojitel (§ 63 odst. 2, § 72 odst. 1 ZoR). Osvojitel musí v návrhu uvést, jakým druhem osvojení chce dítě osvojit, přičemž soud je tímto návrhem vázán. Účastníky řízení jsou vždy osvojitel a osvojenec, jemuž je třeba pro řízení ustanovit opatrovníka. Účastníky

řízení jsou dále rodiče osvojovaného dítěte, stejně tak manžel osvojitele a to tehdy, je-li třeba jejich souhlasu s osvojením (tedy nebyli-li zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nebyli-li zbaveni nebo omezeni ve způsobilosti k právním úkonům, nedali-li blanketní souhlas k osvojení nebo nerozhodl-li soud, že k osvojení není třeba jejich souhlasu). Je-li účastníkem řízení nezletilý rodič, přiznává mu zákon plnou procesní způsobilost (§ 20 OSŘ).

Rozhodnutí o osvojení je rozhodnutím statusovým, tedy rozhodnutím o osobním stavu dítěte, jak také vyplývá z principu úplného osvojení. Osvojením dochází pak ke změně tohoto osobního stavu dítěte.

3.2.8 Řízení o osvojení v německém právním řádu

K řízení o osvojení je věcně příslušný opatrovnický soud, místně příslušný je soud, v jehož obvodu je bydliště osvojitelů (§ 43b FGG).

Řízení je možno zahájit pouze na návrh osvojitele (§ 1752 odst. 1 BGB), který musí být bezpodmínečný, nesmí obsahovat žádné časové omezení a musí mít formu notářského zápisu (§ 1752 odst. 2 BGB). Okruh účastníku řízení zahrnuje vždy osvojence, osvojitele a rodiče osvojence bez ohledu na existenci jejich rodičovské péče nebo rozhodnutí o nahrazení jejich souhlasu s osvojením (§ 50a FGG). Osvojované dítěte starší čtrnácti let musí soud osobně vyslechnout, neodporují-li tomu závažné důvody (§ 50b odst. 1, 2 FGG). Soud zpravidla vyslychá i mladší děti a zjišťuje tak jejich postoj k osvojení, který je pro dosažení účelu osvojení velmi důležitý (§ 55c, § 50b odst. 1 FGG). Dítěti není většinou jmenován opatrovník a v řízení jej zastupuje zákonný zástupce. Soud je povinen k věci vyslechnout také orgán péče o mládež, který prováděl zprostředkování (§ 56d FGG).¹⁰¹

Zemře-li dítě během osvojení, pak soud řízení zastaví. Naproti tomu může soud rozhodnout o osvojení i po smrti osvojitele, pokud byl již jeho návrh na osvojení doručen soudu, nebo jeho doručení byl pověřen notář (§1753 odst. 2 BGB).

¹⁰¹ Hohloch, G., Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Band 20, Familienrecht 4, Verlag W. Kohlhammer 2000, S. 17

Rozhodnutí o osvojení pak bude mít účinky, jako by k němu došlo před smrtí osvojitele, dítě se tak stane dědicem osvojitele.¹⁰²

3.2.9 Srovnání řízení o osvojení v českém a v německém právním řádu

O osvojení rozhoduje v případě obou právních úprav soud a to na návrh osvojitele. Jeho místní příslušnost je odlišná, stejně jako tomu je v řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte s osvojením v porovnání s řízením o nahrazení souhlasu rodičů dítěte o osvojením (viz 2.2.6). Podle německého občanského zákoníku musí mít návrh podobu notářského zápisu.

Německý zákon o nesporném soudnictví výslovně upravuje povinnost soudu vyslechnout ve věci orgán péče o mládež a osvojované dítě starší čtrnácti let. V českém právním řádu platí pro řízení osvojení zásada vyšetřovací, soud tedy z moci úřední zjišťuje skutečnosti podstatné pro rozhodnutí o osvojení, tedy i názor orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který se podílel na zprostředkování osvojení.

Německá právní úprava obsahuje zvláštní ustanovení o možnosti soudu rozhodnout o osvojení i po smrti osvojitele. Takový postup není podle občanského soudního řádu možný, v takovém případě by proto došlo k zastavení řízení.

3.3 Právní následky osvojení

3.3.1 Právní následky osvojení v českém právním řádu

Dnem nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení vznikají právní následky osvojení, jelikož jde o rozhodnutí konstitutivní.

Následkem osvojení společným pro oba typy osvojení je především zánik starých a vznik nových příbuzenských vztahů.¹⁰³ Mezi osvojencem a osvojitelem tak

¹⁰² Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28.Auflage, S. 406-407

dochází ke vzniku takového poměru, jaký je mezi rodiči a dětmi včetně vzniku rodičovské zodpovědnosti osvojitele (§ 63 odst. 1 ZoR). Příbuzenský poměr vzniká taktéž mezi osvojencem a příbuznými osvojitele, což je významné zejména v souvislosti s vyživovací povinností a uplatněním dědického práva. Naproti tomu práva a povinnosti osvojence k původní rodině zanikají (§ 72 odst. 1 ZoR). Osvojením však nemohou ve všech směrech úplně zaniknout všechny svazky mezi osvojencem a jeho původní pokrevní rodinou, biologické příbuzenství trvá a může vyvolat určité právní následky. Např. by takto nemohli bratr a sestra platně uzavřít manželství přesto, že již od útlého věku byl jeden z nich, nebo každý osvojen a přešel tak do jiné rodiny.¹⁰⁴ V případě tzv. nepravého osvojení se osvojení nedotýká vztahů mezi osvojencem a rodičem, jehož manželem je dítě osvojováno.

Osvojením dochází ze zákona ke změně příjmení osvojovaného dítěte, osvojenec bude mít příjmení osvojitele. Společný osvojenec manželů bude mít příjmení určené pro jejich společné děti a to i v případě, že osvojitelem je manžel matky osvojence (§ 71 ZoR). Soud uvede příjmení osvojence v rozsudku o osvojení.

Zák. č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení upravuje právo osvojitele do šesti měsíců od právní moci rozsudku o osvojení zvolit osvojenci jiné jméno (§ 64 zák.č. 301/2000 Sb.) . K této volbě však může dojít nejpozději do dosažení zletilosti osvojence. Je-li osvojenec starší 15 let, musí být k prohlášení o volbě nového jména připojen jeho souhlas.

Je-li alespoň jeden z osvojitelů státním občanem České republiky, nabude právní mocí rozsudku o osvojení osvojenec českého státního občanství, tak stanoví § 3a zák. č. 40/1992 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky.¹⁰⁵

V případě nezrušitelného osvojení dochází ještě k dalším právním následkům. Jednak k tomu, že osvojitel, resp. osvojitelé budou zapsáni v matrice na místě rodičů osvojence. Osvojení tak nebude patrné ani z žádného dokladu, který bude dítěti vystaven, např. z rodného listu. Údaje o biologických rodičích zde však zůstávají

¹⁰³ Radvanová, S. / Zuklínová, M., Kurz občanského práva, Instituty rodinného práva, C.H.Beck 1999, str. 138

¹⁰⁴ Fiala, J./Švestka, J., K některým otázkám osvojení jako formy náhradní rodiny, Právník, 1984, č. 2

¹⁰⁵ Hrušáková, M. / Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006, str. 308 - 310

a osvojované dítě má po dovršení zletilosti právo nahlédnout do svého matričního záznamu a přesvědčit se tak o svém původu.

Nezrušitelné osvojení nemůže být zrušeno (§ 74 odst. 2 ZoR). Nezrušitelné osvojení však nebrání tomu, aby osvojenec byl opětovně osvojen a to v případě, kdy je osvojenec osvojován manželem osvojitele nebo kdy osvojitel zemře (§ 76 ZoR).¹⁰⁶

3.3.2 Právní následky osvojení v německém právním řádu

Rozhodnutím o osvojení se osvojenec dostává do právního postavení dítěte osvojitele (§ 1754 odst. 2 BGB). Osvojitel se stává nositelem rodičovské péče (§ 1754 odst. 3 BGB) a nastupují všechny další právní následky týkající se vztahu rodiče a dítěte. V případě osvojení manželi se dítě dostává do právního postavení společného dítěte manželů, oba jsou pak společně nositeli rodičovské péče (§ 1754 odst. 1, 3 BGB). To samé platí, je-li dítě osvojeno manželem rodiče dítěte nebo jeho registrovaným partnerem (§ 9 odst. 6 LPartG). Osvojením dochází ke vzniku příbuzenských vztahů mezi osvojencem a ostatními příbuznými osvojitele, to má význam především vzhledem ke vzniku případné vyživovací povinnosti a zákonné dědické posloupnosti.

Osvojením dochází k zániku příbuzenských vztahů dítěte k jeho původní rodině (§ 1755 odst. 1 BGB). Z tohoto pravidla ovšem existuje několik výjimek. Za prvé v případě tzv. nepravého osvojení, kdy dochází k zániku příbuzenských vztahů jen ve vztahu k jednomu z rodičů a jeho příbuzným (§ 1755 odst. 2 BGB). Dále je-li osvojitel s osvojencem v 2. nebo 3. příbuzenském stupni, pak dochází k zániku příbuzenských vztahů pouze k původním rodičům, nikoli k ostatním příbuzným (§ 1756 odst. 1 BGB). K zániku příbuzenských vztahů mezi dítětem a jeho původními příbuznými nedochází také v případě, že rodič, který byl nositelem rodičovské péče, zemřel a dítě bylo osvojeno manželem nebo registrovaným partnerem rodiče dítěte.

Právní začlenění dítěte do rodiny osvojitele se projevuje také ve změně příjmení dítěte (§ 1757 odst. 1 BGB). Dítě tak dostává jako rodné příjmení společné příjmení osvojitelů, nemají-li rodiče společné příjmení, jsou povinni budoucí příjmení

¹⁰⁶ Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck, str.370

osvojovaného dítěte určit ještě před rozhodnutím soudu (§ 1757 odst. 2 BGB). Je-li osvojováno vdané nebo ženaté dítě, jehož rodné příjmení se stalo společným příjmením manželů, vztahuje se změna příjmení i na manžela osvojence jen tehdy, dal-li k tomu souhlas (§ 1757 odst. 3 BGB). Je-li to z důležitých důvodů nutné pro blaho dítěte, může opatrovnický soud na návrh osvojitele a se souhlasem osvojence připojit k novému příjmení osvojence i jeho dosavadní příjmení.

Je-li to pro blaho dítěte nutné, může soud změnit jméno dítěte nebo mu několik nových jmen přidat, to však pouze na návrh osvojitele a se souhlasem osvojence (§ 1757 odst. 4 bod 1 BGB).¹⁰⁷

Není-li nezletilé osvojované dítě německým státním příslušníkem, nabývá osvojením německou státní příslušnost osvojitele (§ 6 StAG).

Údaje o osvojení podléhají podle německého občanského zákoníku zvláštní ochraně. Skutečnosti, na základě kterých je možné zjistit údaje o osvojení a jejich okolnostech, je možné zveřejnit nebo po nich pátrat pouze se souhlasem osvojitele a osvojence (§ 1758 odst. 1 BGB). Německý zákon o matrikách rozlišuje pak mezi rodným listem (listinou o narození)¹⁰⁸, ve kterém jsou jako rodiče zapsáni osvojitelé, a listinou o původu¹⁰⁹, ze které je patrný skutečný biologický původ osvojovaného dítěte (§ 62 PStG). Předložení této listiny je nutné pro uzavření manželství (§ 5 PStG). Od dovršení 16. roku má dítě právo nahlédnout do obou těchto listin.¹¹⁰

3.3.3 Srovnání právních následků osvojení v českém a německém právním řádu

Vzhledem k existenci úplného osvojení jak v české, tak v německé právní úpravě docházím osvojením ke vzniku nových příbuzenských vztahů mezi osvojencem a osvojitelem, jakož i mezi osvojencem a ostatními příbuznými osvojitele. V souvislosti se vznikem nových příbuzenských vztahů dochází k zániku starých. K úplnému zániku

¹⁰⁷ Schwab, D., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 15. Auflage, S. 344

¹⁰⁸ die Geburtsurkunde

¹⁰⁹ die Abstammungsurkunde

¹¹⁰ der Geburtseintrag

starých příbuzenských vztahů nedochází jak podle české, tak podle německé právní úpravy v případě tzv. nepravého osvojení. Je-li totiž dítě osvojováno manželem, resp. podle německé právní úpravy registrovaným partnerem osvojitele, nedochází pak k zániku příbuzenských vztahů k rodiči a příbuzným rodiče, jehož manželem, resp. registrovaným partnerem je dítě osvojováno. Německá právní úprava zná mimoto ještě další dva případy, kdy nedochází k zániku starých příbuzenských vztahů. Je tomu tak v případě osvojení mezi příbuznými ve druhém nebo třetím stupni příbuzenství, které není podle českého právního řádu přípustné (viz výše). Pak nedochází k zániku příbuzenských vztahů k ostatním příbuzným, ale jen k rodičům osvojence. Podle německého občanského zákoníku nedochází k zániku příbuzenských vztahů k ostatním příbuzným také v případě, zemřel-li rodič dítěte, který byl nositelem rodičovské péče a dítě bylo osvojeno manželem nebo registrovaným partnerem rodiče dítěte.

Následkem osvojení dochází jak podle české, tak podle německé právní úpravy k změně příjmení osvojovaného dítěte.

Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení upravuje právo osvojitele zvolit osvojení do šesti měsíců od právní moci rozsudku o osvojení jiné jméno. Podle německého občanského zákoníku je ke změně jména dítěte oprávněn pouze soud a to je-li to pro blaho dítěte nutné, jen na návrh osvojitele a se souhlasem osvojence.

Česká i německá právní úprava spojuje s osvojením změnu státní příslušnosti. Není-li osvojenec státním příslušníkem České republiky, resp. Německé spolkové republiky a je-li osvojitel jejím příslušníkem, dochází následkem osvojení ke změně státní příslušnosti.

Česká právní úprava na rozdíl od německé rozlišuje mezi zrušitelným a nezrušitelným osvojením. Následky zrušitelného osvojení jsou širší, krom výše uvedeného nelze nezrušitelné osvojení zrušit a dochází ke změně zápisu v matrice, kde budou osvojitelé zapsáni na místě rodičů osvojence.¹¹¹ Dítě má ovšem právo po dovršení zletilosti nahlédnout do svého matričního zápisu, kde zůstávají uvedeny

¹¹¹ Přípravovaný nový občanský zákoník stanoví: „Na základě rozhodnutí soudu o osvojení se osvojitel, popřípadě osvojitelé, zapíše do matriky jako rodič, popřípadě rodiče dítěte.“ A to bez ohledu na to jedná-li se osvojení zrušitelné nebo nezrušitelné.

původní údaje o biologických rodičích.¹¹² Podle německého občanského zákoníku podléhají údaje o osvojení zvláštní ochraně, stejně jako v případě nezrušitelného osvojení podle českého právního řádu jsou i podle německé právní úpravy rodném listě osvojence na místě rodičů uvedeni osvojitelé. Záznam o biologických rodičích je možné zjistit z listiny o původu, do této listiny má dítě právo nahlédnout po dovršení 16. roku věku.

3.4 Přeměna osvojení

Česká právní úprava na rozdíl od německé rozlišuje mezi osvojením zrušitelným (prostým) a nezrušitelným. Zákon o rodině připouští i přeměnu osvojení zrušitelného na osvojení nezrušitelné. Soud může rozhodnutí o tom, že osvojení je nezrušitelné, učinit také dodatečně, pokud osvojenec nedosáhl zletilosti (§ 77 ZoR). Nebyl-li osvojenec v původním řízení o osvojení slyšen, není k přeměně osvojení na nezrušitelné třeba jeho souhlasu (§ 77 ZoR).

K přeměně osvojení musí být splněny podmínky stanovené pro vznik nezrušitelného osvojení. Za zvláštní zmínku na tomto místě stojí podmínka souhlasu rodiče dítěte s osvojením. Tam, kde nebylo třeba souhlasu pokrevních rodičů dítěte k prostému osvojení, je usuzováno, že jejich souhlasu není třeba ani v případě přeměny osvojení na zrušitelné. Jinak je tomu v situaci, kdy rodiče dali souhlas k původnímu, zrušitelnému osvojení. Soudní praxe v těchto případech došla k závěru, že v takovém případě již souhlasu rodičů k přeměně osvojení třeba není. Jako argument je uváděno, že pokrevní rodiče nejsou již v okamžiku rozhodování o přeměně osvojení nositeli rodičovské zodpovědnosti. Tento názor není jistě jednoznačný, zejména s ohledem na fakt, že rodiče dali souhlas s osvojením určitého typu, tedy např. pouze s osvojením

¹¹² Připravovaný nový občanský zákoník obsahuje ustanovení, které nemá obdobu v dosavadní české ani německé úpravě, podle kterého „je osvojitel povinen informovat osvojence o jeho původu, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však při zahájení školní docházky“. Podobně jako je tomu dosud, „jakmile osvojenec nabude svéprávnosti, vznikne mu právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení.“ Zároveň také stanoví: „Osvojitel i osvojenec mají právo navrhnout, aby soud rozhodl, že osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny před rodinou původu dítěte. To se obdobně použije i pro utajení přirozeného rodiče a jeho souhlasu k osvojení.“

prostým, které má určité zákonem definované následky včetně možnosti jeho zrušení. Bez jejich vůle tak dochází k jejich změně. Nelze ani vyloučit, že by rodiče při vědomí těchto důsledků nedali souhlas ani k prostému osvojení.¹¹³

3.5 Zrušení osvojení

3.5.1 Zrušení osvojení v českém právním řádu a readopce

Zákon o rodině připouští zrušení osvojení jako způsob ukončení vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jen jedná-li se o osvojení zrušitelné (prosté). Osvojení může zrušit pouze soud, a to z důležitých důvodů a na návrh osvojence nebo osvojitele (§ 73 ZoR). Důležité důvody zákon o rodině přesně nevymezuje, může jimi být např. nevytvoření vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je obvyklý mezi rodiči a dětmi či zanedbávání povinností na straně osvojitele. Naopak rozvod manželství nebo faktický rozchod manželů nemůže být sám o sobě důvodem zrušení osvojení.¹¹⁴ Zrušením osvojení vznikají znovu práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou a současně zaniká vztah osvojence k osvojitelem a jeho příbuzným včetně všech práv a povinností z něho vyplývajících (to je významné především pro vyživovací povinnost a dědické právo). Osvojenec nabude své dřívější příjmení (§ 73 odst. 2 ZoR). Došlo-li k osvojení dítěte společně manželi, lze toto osvojení zrušit pouze ve vztahu k jednomu z nich.¹¹⁵

Naproti tomu zánik osvojení podle zákona o rodině možný není, a to ani dosažením zletilosti, ani úmrtím osvojence nebo osvojitele. Osvojením totiž došlo ke změně statusu dítěte, na který tyto skutečnosti nemají vliv.

U osvojení nezrušitelného připouští zákon o rodině opětovné osvojení - readopci (§ 76 ZoR). Pokud bylo dítě osvojeno zrušitelně, muselo by nejprve dojít ke zrušení původního osvojení a teprve potom by mohlo být zahájeno nové řízení o osvojení.

¹¹³ Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck, str.373

¹¹⁴ Švestka, J., Osvojení v československém právním řádu, AUC Iuridica, Praha 1973, str. 81

¹¹⁵ Fiala, J./Švestka, J., K některým otázkám osvojení jako formy náhradní rodiny, Právník, 1984, č. 2, str. 146 – 153; R 24/1984

Osvojenec může být opětovně osvojen jen v případě, že bude osvojen manželem osvojitele nebo osvojitel zemřel (§ 76 ZoR).¹¹⁶

3.5.2 Zrušení osvojení v německém právním řádu

Osvojení je podle německého práva neodvolatelné a zásadně nezrušitelné. Z tohoto pravidla však zákon připouští dvě výjimky.

Jedná se za prvé o zrušení osvojení v zájmu dítěte z moci úřední (§ 1763 BGB). Během nezletilosti dítěte může opatrovnický soud zrušit osvojení, je-li to ze závažného důvodu nutné v zájmu blaha dítěte (§ 1763 odst. 1 BGB) a má-li být zrušením osvojení umožněno jiné osvojení (§ 1763 odst. 3 písm. b BGB). Bylo-li dítě osvojeno manželským párem, může dojít ke zrušení osvojení pouze ve vztahu k jednomu z manželů (§ 1763 odst. 2 BGB) a to pouze za podmínky, že druhý z manželů nebo biologický rodič dítěte je připraven převzít výchovu a péči o dítě a že výkon rodičovské péče touto osobou není v rozporu se zájmy blaha dítěte (§ 1763 odst. 3 písm. a BGB).

Chce-li osvojení zrušit již zletilý osvojenec, k jehož osvojení došlo v době nezletilosti, nelze z důvodu zletilosti osvojence použít výše popsaný postup. Není však možné ani zrušení osvojení zletilé osoby podle § 1771 BGB, jelikož taková osoba by musela být zletilá již v době osvojení. Možností, kterou zákon připouští, je osvojení této osoby biologickými rodiči, k takovému osvojení může dojít bez zrušení původního osvojení.¹¹⁷

Druhou výjimkou ze zásady nezrušitelnosti osvojení je možnost zrušení osvojení na návrh v zákonem stanovených případech. Důvodem zrušení osvojení může v takovém případě být jednak skutečnost, že osvojitel nepodal platný návrh na osvojení (§ 1752 BGB), dále chybějící platný souhlas dítěte s osvojením (§ 1746 BGB) a za třetí chybějící platný souhlas rodiče dítěte s osvojením (§ 1747 BGB). Chybějící souhlas manžela osvojence nebo osvojitele není důvodem zrušení osvojení. Zákon v této souvislosti výslovně vypočítává pět důvodů neplatnosti návrhu nebo souhlasu

¹¹⁶ Podobnou úpravu zachovává i připravovaný nový občanský zákoník.

¹¹⁷ Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28. Auflage, S. 410

s osvojením (§ 1760 odst. 2 BGB). Jedná se o případ, kdy takový úkon učinila osoba k tomu právně nezpůsobilá nebo dítě mladší 14 let samo udělilo souhlas s osvojením. Dále jednalo-li se o omyl osob ohledně obsahu úkonu, který činí, či omyl v totožnosti osob, kterých se týká. Lstivé oklamání o podstatných okolnostech úkonu, bezprávní výhružka nebo udělení souhlasu s osvojením před uplynutím osmi týdnů věku dítěte. Tyto důvody ke zrušení osvojení mohou být zhojeny dodatečným udělením souhlasu s osvojením nebo podáním návrhu na osvojení. Chybí-li souhlas s osvojením, který je možno nahradit, nelze osvojení zrušit, pokud mohl být souhlas nahrazen v řízení o osvojení nebo pokud důvody k nahrazení souhlasu s osvojením trvají přinejmenším v okamžiku podání návrhu na zrušení osvojení. Možnost zrušení osvojení je omezena zájmem blaha dítěte, osvojení nesmí být zrušeno, jestliže by tak mohlo být ohroženo blaho dítěte, ledaže zájmy osvojitele převažují nad zájmy dítěte a vyžadují si zrušení osvojení (§ 1761 odst. 2 BGB). Zrušitelnost osvojení je konečně podstatně omezena časově. Návrh na zrušení osvojení může být podán nejdéle do tří let od rozhodnutí o osvojení, v rámci této objektivní lhůty se uplatní ještě lhůta subjektivní. Návrh musí být totiž podán do jednoho roku od zjištění, že souhlas nebo návrh na osvojení nebyl vůbec nebo platně dán. Návrh na zrušení osvojení musí být podán pouze ve formě notářského zápisu (§ 1762 BGB) a osobou, která neudělila platný souhlas s osvojením nebo nepodala platný návrh na osvojení.

Rozhodnutí o osvojení zanikají ex nunc osvojením založené příbuzenské vztahy a obnovují se příbuzenské vztahy k původní rodině. Jinak je tomu s rodičovskou péčí, ta se biologickým rodičům automaticky neobnovuje. Opatrovnický soud ji buď předvede na biologické rodiče, nebo dítěti jmenuje poručníka. Zrušením osvojení osvojenec zásadně ztrácí osvojením nabyté příjmení, soud však může na návrh osvojence rozhodnout, že mu příjmení zůstává. Podá-li návrh na zrušení osvojení osvojitel nebo osvojenec, může soud zrušit osvojení i po jejich smrti.

K zrušení osvojení dochází přímo ze zákona uzavřením manželství mezi osvojitelem a osvojencem nebo jeho potomky (§ 1766 BGB).¹¹⁸

¹¹⁸ Schwab, D., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 15. Auflage, S. 346

3.5.3 Srovnání zrušení osvojení v českém a německém právním řádu

Obě srovnávané právní úpravy připouští v určitých případech zrušení osvojení. Podle zákona o rodině je možné zrušit pouze zrušitelné (prosté) osvojení. Osvojení může zrušit jen soud a to z důležitých důvodů, na návrh osvojence nebo osvojitele. Takovým důležitým důvodem může být např. nevytvoření vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je obvyklý mezi rodiči a dětmi nebo zanedbávání povinností na straně osvojitele. Německý občanský zákoník připouští zrušení osvojení jako výjimku ze zásady nezrušitelnosti osvojení. Rozhodnout o rušení osvojení může taktéž pouze soud a to buď z moci úřední, je-li to v zájmu dítěte, nebo na návrh z důvodu neplatného nebo chybějícího návrhu na osvojení či neplatného nebo chybějícího souhlasu s osvojením. V prvním případě může dojít ke zrušení osvojení z podobných důvodů, jako je tomu podle české právní úpravy, naproti tomu ustanovení obdobné druhé skupině případů, kdy je podle německého občanského zákoníku možno zrušit osvojení, česká právní úprava nezná. Na takový případ by bylo možné použít pouze řádné a mimořádné opravné prostředky, které připouští občanský soudní řád.¹¹⁹

Následkem rozhodnutí o zrušení osvojení zanikají osvojením vytvořené příbuzenské vztahy a znovu se obnovují příbuzenské vztahy k původní rodině, tak tomu je jak v českém, tak v německém právním řádu. Zákon o rodině stanoví, že osvojením vznikají znovu práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Dochází tedy zejména ke změně dědické posloupnosti, k obnově vyživovací povinnosti biologických rodičů a případně i jejich rodičovské zodpovědnosti. Německý občanský zákoník výslovně stanoví, že o opětovném vzniku rodičovské péče biologických rodičů dítěte musí rozhodnout opatrovnický soud. Zrušením osvojení ztrácí zásadně osvojenec

¹¹⁹ Přípravovaný nový občanský zákoník zrušení osvojení pojímá odlišně, stanoví: „Jsou-li pro to důležité důvody, soud osvojení na návrh osvojitele nebo osvojence zruší; podá-li návrh jen jeden z nich, může se druhý k návrhu připojit.“ Zároveň podobně jako německý občanský zákoník časově ohraničuje možnost podání návrhu na zrušení osvojení, „osvojení nelze zrušit po uplynutí tří let od rozhodnutí o osvojení. To neplatí, došlo-li k osvojení v rozporu se zákonem.“

příjmení osvojitele, tento následek je stejný v obou porovnávaných právních úpravách.¹²⁰

Německá právní úprava navíc stanoví, že k zrušení osvojení dochází automaticky uzavřením manželství mezi osvojitelem a osvojencem nebo jeho potomky. Takové ustanovení zákon o rodině nemá, jelikož podobná situace je z povahy věci vyloučena. K uzavření platného manželství mezi rodiči a dětmi, byť tento poměr vznikl osvojením a nejedná se o biologické příbuzenství, nemůže podle české právní úpravy dojít.

¹²⁰ Podobnou úpravu obsahuje i připravovaný nový občanský zákoník: „Zrušením osvojení zaniká poměr vzniklý osvojením i povinnosti a práva z tohoto poměru vyplývající a obnovuje se předchozí příbuzenský poměr. Majetková práva a majetkové povinnosti osvojence, vzniklé před tím, než bylo osvojení zrušeno, nejsou zrušením osvojení dotčeny. Osvojenec bude mít po zrušení osvojení příjmení, které měl před osvojením, ledaže prohlásí, že si stávající příjmení ponechá.“

4. Osvojení zletilých

4. 1 Osvojení zletilých v německém právním řádu

4.1.1 Pojem

Jak již bylo výše zmíněno, německá právní úprava připouští i osvojení zletilých. Skutečný význam tohoto institutu je však výrazně menší než je tomu u osvojení nezletilých. K osvojení zletilé osoby dochází méně často. Osvojením zletilé osoby má dojít především k potvrzení již dříve déle trvajícího faktického vztahu mezi osvojencem a osvojitelem tím, že mezi těmito osobami vznikl vztah jako mezi rodičem a dítětem. Nebo také z důvodu uspokojení potřeby zletilé osoby stát se na základě vlastní volby součástí nové rodiny.

Německý občanský zákoník říká, že osvojit zletilou osobu je možné pouze tehdy, je-li takové osvojení mravně ospravedlnitelné (§ 1767 odst. 1 BGB). Osvojení zletilé osoby tedy nemá být využíváno k získání jména, šlechtického titulu, dědického práva, státního občanství nebo práva azylu. Osvojení je mravně ospravedlnitelné především tehdy, existuje-li již mezi osvojencem a osvojitelem takový vztah, jaký je mezi rodiči a dětmi. Důležitým ukazatelem takového vztahu je určitá vnitřní spjatost a připravenost stát jeden druhému po boku. Nutný je také přiměřený věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem. Mělo by jít především o mezigenerační přátelství, které je předpokladem vzniku vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi. Již pouhá pochybnost o úmyslu zúčastněných vytvořit takový vztah brání osvojení.

Na tomto místě je třeba ještě podotknout, že samotný účel osvojení, tedy poskytnutí náhradní rodinné péče v zájmu nejvyššího blaha osvojovaného dítěte, je do jisté míry možná i v rozporu s možností osvojit zletilou osobu. V zájmu ochrany autonomie vůle v soukromém právu německý občanský zákoník osvojení zletilé osoby

umožňuje. Tato možnost rozhodnout o svých příbuzenských vztazích je však omezena řadou předpokladů, které musí být splněny.¹²¹

4.1.2 Odlišnosti od osvojení nezletilých

Pro osvojení zletilých platí obdobně předpisy upravující osvojení nezletilých, ledaže je v ustanoveních § 1767 – 1772 BGB stanoveno něco jiného. Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, osvojení zletilé osoby musí být mravně ospravedlnitelné (§ 1767 BGB).

O osvojení zletilé osoby rozhodne na návrh osvojence a osvojitele opatrovnický soud (§ 1768 BGB). K osvojení není třeba souhlasu rodičů osvojence ani předopční péče. Osvojení zletilé osoby je vyloučeno, pokud tomu odporují převažující zájmy dětí osvojence nebo osvojitele (§ 1769 BGB). Jimi mohou být i majetkové zájmy.

Na rozdíl od osvojení nezletilých, které je založeno na principu úplného osvojení, nevztahují se právní účinky osvojení zletilé osoby na příbuzné osvojitele, omezují se pouze na vztah mezi osvojitelem a osvojencem a jeho potomky. Nedochozí ani k zániku příbuzenských vztahů mezi osvojencem a původní rodinou (§ 1770 BGB). Osvojenec se tak dostává do obou rodin se všemi právními následky, jako je vícero vyživovacích povinností a vícero dědických práv. Primární vyživovací povinnost má však osvojenec vůči osvojiteli (§ 1770 odst. 3 BGB). Osvojenec získává příjmení osvojitele. Státní příslušnost zůstává nedotčena.

Na návrh osvojence a osvojitele může opatrovnický soud určit, že nastanou právní účinky jako u osvojení nezletilých (tedy ve smyslu úplného osvojení). To je možné jen v zákonem přesně stanovených případech (§ 1772 BGB). Osvojení zletilé osoby může mít stejné následky jako osvojení nezletilých, jestliže osvojitel osvojil nezletilého bratra nebo sestru osvojence, nebo budou-li zároveň s ním osvojeni. Dále byl-li osvojenec přijat do osvojitelovy rodiny jako nezletilý nebo jedná-li se o nepravé osvojení či byl-li osvojenec v okamžiku podání návrhu na osvojení ještě nezletilý.

¹²¹ Přípravovaný nový občanský zákoník počítá se znovuzavedením institutu osvojení zletilých do českého právního řádu. Podobně jako německý občanský zákoník stanoví, že zletilého lze osvojit, není-li to v rozporu s dobrými mravy.

Osvojení zletilé osoby může být na návrh osvojence a osvojitele zrušeno opatrovnickým soudem a to z důležitého důvodu, tedy snadněji, než je tomu v případě osvojení nezletilých (§ 1771 BGB).¹²²

4. 2 Osvojení zletilých v českém právním řádu

4.2.1 Vývoj osvojení zletilých v českém právním řádu

Český, resp. československý právní řád již v minulosti institut osvojení zletilých znal. Po vzniku samostatného českého státu platil na našem území obecný zákoník občanský z roku 1811. K osvojení zletilého bylo mimo jiné nutné udělení souhlasu otce, byl-li naživu, popř. souhlasu manžela osvojence a osvojitele. Následkem tohoto osvojení byl vznik vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi rodiči a dětmi, ovšem na ostatní členy rodiny neměl tento poměr vzniklý osvojením žádný vliv. Osvojenec osvojením nepozbýval práva ve své vlastní rodině (§ 183 OZO), nejednalo se tedy o institut založený na principu úplného osvojení.

Od roku 1928 pak osvojení upravoval již zákon o osvojení č. 56/1928 Sb. Tento zákon byl účinný až do konce roku 1949 a byl posledním zákonem, který na našem území osvojení zletilých upravoval. K osvojení zletilé osoby bylo kromě splnění dalších podmínek třeba udělení souhlasu rodičů osvojence, při jejich různém mínění rozhoduje názor otce.¹²³ Dále bylo třeba souhlasu manžela osvojence a osvojitele.¹²⁴ Následky osvojení se opět projevovaly pouze ve vztahu mezi osvojencem a osvojitelem, nikoli vůči jejich dalším příbuzným. Osvojenec nepozbýval svých práv v původní rodině.¹²⁵

Úprava osvojení zletilých ve výše zmíněných dvou zákonech však nebyla nijak oddělena od úpravy osvojení nezletilých, včetně jejich následků. Vyžadoval-li zákon pro osvojení zletilých splnění dalších podmínek, určil je přímo v ustanoveních upravujících podmínky osvojení, nikoli separátně ve zvláštních ustanoveních.

¹²² Lüderitz, A. / Dethloff, N., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 28. Auflage, S. 412 - 414

¹²³ Krčmář, J., Právo občanské IV., právo rodinné, Všehrd, Praha 1932, str. 88 - 89

¹²⁴ Svoboda, E., Rodinné právo československé, Vesmír, Praha: 1935, str. 84 - 90

¹²⁵ Sládeček, J., Rodinné právo, Právník, Brno 1934, str. 132 - 139

4.2.2 Připravovaná právní úprava osvojení zletilých v českém právním řádu

Připravovaný nový občanský zákoník počítá se znovuzavedením institutu osvojení zletilých do českého právního řádu. Podobně jako německý občanský zákoník stanoví, že zletilého lze osvojit, není-li to v rozporu s dobrými mravy. V dalších ustanoveních rozlišuje osvojení zletilých, které je obdobou osvojení nezletilého a osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého.

Návrh uvádí, že osvojit zletilého formou, která je obdobou osvojení nezletilého lze, jestliže přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen týměž osvojitelem nebo v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý. Dále také v případě pečoval-li osvojitel o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti či hodlá-li osvojitel osvojit dítě svého manžela. Takové osvojení má stejné následky jako osvojení nezletilého.

Pro použití osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, návrh zákona požaduje splnění následujících podmínek. Není-li to na újmu důležitých zájmů potomků osvojitele nebo potomků osvojovaného, lze osvojit zletilého výjimečně také z důvodů hodných zvláštního zřetele, pokud to je přínosné pro osvojitele a osvojence navzájem, nebo v odůvodněných případech alespoň pro jednoho z nich. Ustanovení o osvojení, včetně ustanovení o jeho následcích, se použijí jen přiměřeně. Osvojenci a jeho potomkům nevzniká osvojením příbuzenský poměr vůči členům rodiny osvojitele a nenabývají vůči nim žádných majetkových práv. Osvojitel nenabývá osvojením žádných majetkových práv vůči osvojenci a jeho potomkům. Osvojenec a jeho potomci nepozbývají osvojením práv ve vlastní rodině. Takové osvojení má právní následky pro osvojence a jeho potomky, pokud se narodili později. Pro dříve narozené potomky osvojence má osvojení právní následky, jen když dali k osvojení souhlas.

Bez ohledu na to, o kterou z forem se jedná, stanoví návrh zákona, že osvojení zletilého nemá vliv na jeho příjmení. Souhlasí-li s tím osvojitel, může osvojenec připojit osvojitelovo příjmení k svému příjmení.¹²⁶

¹²⁶ Eliáš, K. / Zuklínová, M., Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Linde Praha 2001

4.3 Srovnání německé a připravované české právní úpravy osvojení zletilých

Současná německá a připravovaná česká právní úprava osvojení je v řadě ohledů téměř shodná. To je odrazem inspirace, kterou byla německá právní úprava při vzniku českého návrhu.¹²⁷

Obě úpravy shodně připouštějí osvojení zletilých pouze tehdy, je-li to mravně ospravedlnitelné, resp. v souladu s dobrými mravy.

Podle německého občanského zákoníku nedochází následkem osvojení zletilého k zániku příbuzenských vztahů mezi osvojencem a jeho původní rodinou. Tak je tomu i v případě osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, se kterým počítá český návrh občanského zákoníku.

Na návrh osvojence a osvojitele může opatrovnický soud určit, že osvojením zletilého nastanou právní účinky jako u osvojení nezletilých. To je možné jen v zákonem přesně stanovených případech. Navrhovaná právní úprava počítá s variantou osvojení zletilých, jenž je obdobou osvojení nezletilého. Tato ustanovení, včetně případů, kdy návrh připouští možnost osvojit zletilého s právními účinky, jaké má osvojení nezletilých, jsou shodná s německou úpravou.

Je vhodné si ta tomto místě ještě položit otázku, zda je vůbec právní úprava osvojení zletilých v souladu s pojmem a účelem osvojení. Osvojení jak jej známe z českém právním řádu je institutem náhradní rodinné péče. Takovým institutem však jistě osvojení nebude, půjde-li o osvojení zletilé osoby. Argumentem obhajujícím osvojení zletilých bývá, poukaz na skutečnost, že osvojení zletilých je potvrzením principu autonomie vůle, na kterém je soukromé právo založeno. Osobně se domnívám, že osvojení zletilých se přičí účelu jakému má osvojení sloužit. Na druhé straně, nutno brát v úvahu, že k samotnému použití institutu osvojení zletilých dochází ve Spolkové republice Německo velmi ojediněle a zřejmě ani v České republice by jeho použití nebylo častější. S ohledem na výjimečné použití tohoto institutu nejsem jeho úplným odpůrcem, chápeme-li jako potvrzení již dříve vzniklého a trvajících vztahu.

¹²⁷ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku:

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/Duvodova_zprava_OZ_LRV_090430_final.pdf

5. Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení, neboli osvojení s mezinárodním prvkem, je vztahem svým významem přesahujícím oblast určitého státu. Mezinárodním prvkem v tomto případě může být státní příslušnost, resp. bydliště jednoho nebo více subjektů tohoto vztahu. Jak český, tak německý právní řád upravuje pomocí svých vnitrostátních kolizních norem tyto vztahy a stanoví rozhodné právo. Česká právní úprava kolizních norem je obsažena v zákoně č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů právní úpravu německých kolizních norem nalezneme v úvodním zákonu k německému občanskému zákoníku z 21. 9. 1994, taktéž ve znění pozdějších předpisů.

Vedle vnitrostátních zákonů jsou pramenem právní úpravy osvojení s mezinárodním prvkem v obou porovnávaných právních řádech také mezinárodní smlouvy. Jde zejména o mnohostranné mezinárodní smlouvy vzniklé na půdě OSN jako Úmluva o právech dítěte z roku 1989, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z roku 1993. Mezi státy Rady Evropy pak Evropská úmluva o osvojení dětí z roku 1967. Česká republika i Spolková republika Německo jsou smluvními stranami všech zmíněných mezinárodních smluv. Úprava obsažená v mezinárodní smlouvě má přednost před použitím právní normy obsažené ve vnitrostátním zákoně (§ 2 ZMPS, čl. 3 odst. 2 EGBGB). Mimo to Ústava ČR stanoví v čl. 10, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je ČR vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon použije se mezinárodní smlouva.¹²⁸ Přednostní použití norem obsažených v mezinárodních smlouvách, jsou-li smlouvami bezprostředně použitelnými, před vnitrostátní úpravou podle EGBGB, které stanoví čl. 3 odst. 2 EGBGB, je v německém právu chápáno jako ustanovení deklaratorní. Přímo aplikovatelné mezinárodní smlouvy mají obecně přednost před národním právem, jak vyplývá ze zásady *pacta sunt servanda*.¹²⁹

Úprava osvojení s mezinárodním prvkem je pak obsažena i v některých dvoustranných smlouvách. Českou republiku v tomto směru zavazují smlouvy o právní

¹²⁸ Kučera, Z., Mezinárodní právo soukromé, Doplněk Brno 2004, 6. vydání, str. 17 - 61

¹²⁹ Dilling, J., Munte, O., Das Internationale Privatrecht, Alpmann und Schmidt 2006, 2. Auflage, s. 15

pomoci s bývalými socialistickými státy.¹³⁰ Stejně tak Spolkovou republiku Německo zavazují ve věcech osvojení některé dvoustranné smlouvy (např. Německo-Íránská smlouva o volném pohybu).¹³¹

5.1 Úprava v mnohostranných mezinárodních úmluvách

5.1.1 Úmluva o právech dítěte

Jak již bylo řečeno v předchozím odstavci, problematiky mezinárodního osvojení se mimo jiné dotýká Úmluva o právech dítěte z roku 1989, která pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 6. 2. 1991¹³², pro Spolkovou republiku Německo pak 5. 4. 1992. Tato úmluva je právně závazným dokumentem¹³³ obsahujícím celý katalog práv dětí.

V čl. 3 zdůrazňuje zájem dítěte, který musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí (jedná se ovšem o nepřesný překlad, jelikož autentické znění hovoří o nejlepších zájmech dítěte). Německé znění úmluvy v souladu se svou vnitrostátní úpravou hovoří o blahu dítěte. Pro účely této práce stěžejní část týkající se osvojení je upravena v čl. 20 a 21. Za pozornost stojí ustanovení článku 21 písm. b), které konstituuje princip subsidiarity mezinárodního osvojení. Jeho podstatou je přednost umístění dítěte do rodinného prostředí ve státě jeho původu. V této souvislosti je třeba zmínit často poukazovaný vadný překlad, kdy česká verze tohoto článku zmiňuje (na rozdíl od autentického, ale i německého znění) zařízení péče o děti a zcela opomíjí zmínku o institutu pěstounské péče. I přes tuto nepřesnost nedochází při aplikaci úmluvy k větším problémům, v praxi je třeba každou situaci vždy posuzovat s ohledem na nejlepší zájem dítěte.¹³⁴

¹³⁰ Novotná, V., Průšová, L., K vybraným otázkám osvojení dětí, Linde Praha 2004, str. 124 - 128

¹³¹ Kegel, G., Schurig, K., Internationales Privatrecht, C.H. Beck, München: 2004, 9. Auflage, S. 229

¹³² Uveřejněná pod č. 104/1991 Sb.

¹³³ K tomu se vyjádřil také Ústavní soud v nálezu č. 103/1997 Sb., ze dne 9. 4. 1997

¹³⁴ Sedlák, P., Mezinárodní osvojení a ochrana nejlepších zájmů dítěte, Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. ASPI, Praha: 2009, s. 451 - 459

Úmluva se také snaží zamezit zneužívání osvojení, aby zúčastněné osoby osvojením nezískávaly neoprávněný finanční zisk (čl. 21 písm. d). Státy mají zabezpečit povolování osvojení jen k tomu kompetentními orgány.

5.1.2 Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Stěžejní pro úpravu mezinárodního osvojení je Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z roku 1993, která pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 1. 6. 2000¹³⁵, pro Spolkovou republiku Německo 1. 3. 2002.

Stejně jako předchozí úmluva i Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení připomíná zásadu subsidiarity mezinárodního osvojení. Děje se tak tentokrát již v preambuli samotné úmluvy. Státy uznávají, že mezinárodní osvojení může poskytnout výhody trvalé rodiny dítěti, pro něž nemůže být nalezena vhodná rodina ve státě jeho původu. Cílem úmluvy vymezeným v čl. 1 je vytvoření záruk, aby mezinárodní osvojení bylo uskutečňováno v nejlepším zájmu dítěte při zajištění respektování základních práv dítěte uznávaných mezinárodním právem. Dále existuje požadavek vytvoření systému mezinárodní spolupráce a zabezpečení uznávání osvojení uskutečněných v souladu s touto úmluvou.

První kapitola (čl. 1 – 3) upravuje předmět úmluvy. Použitelnost úmluvy je stanovena nikoli podle státní příslušnosti, nýbrž podle obvyklého bydliště osvojitele a osvojence v různých smluvních státech v době podání osvojitelova návrhu na osvojení. S osvojením je tedy spojena změna pobytu dítěte. Úmluva se vztahuje pouze na osvojení, jímž se vytváří trvalý vztah mezi osvojencem a osvojitelem. Takovými instituty jsou jak úplné, tak neúplné osvojení, ne však instituty jako např. poručenství, pěstounství nebo islámská kalafa¹³⁶. Pokud se týče věku dítěte, vylučuje úmluva možnost svého použití, pokud nebyly souhlasy nezbytné k osvojení dány dříve, než dítě dosáhlo osmnácti let. Ustanovení týkající se věku osvojitelů úmluva nezná. V takových

¹³⁵ Uveřejněná pod č. 43/2000 Sb. m. s.

¹³⁶ Kalafa je přijetím dítěte do péče, kterým nevznikají žádné příbuzenské vztahy mezi dítětem a osobou, která jej přijala, nýbrž pouze samostatně jednostranně vyživovací a zastupovací povinnost přijímající osoby;

případech, kdy úmluva některou otázku neupravuje, přichází na řadu použití vnitrostátního předpisu určeného pomocí kolizní normy.¹³⁷

Obecné podmínky osvojení jsou stanoveny ve druhé kapitole (čl. 4, 5). Příslušné orgány státu původu (státu, na jehož území je obvyklé bydliště dítěte) mají povinnost zjistit, že je dítě osvojitelné při respektování zásady subsidiarity a s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Takové pravidlo odpovídá již zmíněnému čl. 21 Úmluvy o právech dítěte. Pověřené orgány mají dále povinnost zajistit souhlasy všech potřebných osob a orgánů, souhlas nesmí být poskytován za úplatu nebo jinou náhradu. Dítě musí být s ohledem na svůj věk a stupeň zralosti informováno o důsledcích osvojení, popř. i svého souhlasu s ním, přičemž má být přihlédnuto k přáním a názorům dítěte. Okruh subjektů, jejichž souhlasy jsou k osvojení potřebné, je třeba stanovit pomocí vnitrostátních předpisů státu určeného na základě kolizní normy soudem rozhodujícím o osvojení. Povinností přijímajícího státu (státu, na jehož území byl, je nebo má být osvojenec přemístěn) je rozhodnout, že budoucí osvojitelé jsou k osvojení vhodní, způsobilí, obdrží potřebné rady a zároveň, že dítě bude oprávněno ke vstupu a k trvalému pobytu v přijímajícím státě.

Úmluva zavazuje smluvní státy, aby určily ústřední orgán pro výkon povinností vymezených úmluvou především v čl. 7 - 9. Ústřední orgány mají vzájemně spolupracovat, předávat si informace o své činnosti, činit opatření, aby předešly neoprávněným finančním nebo jiným ziskům v souvislosti s osvojením, vyměňovat si informace o situaci dítěte a budoucích osvojitelů, podporovat rozvoj poradenství ve věcech osvojení, atd. Podle § 1 AdÜbkAG¹³⁸, který provádí některá ustanovení Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, byl ústředním orgánem ve Spolkové republice Německo Generální státní zástupce u spolkového soudního dvora¹³⁹ od 1. 1. 2007 je tímto orgánem Spolkový justiční úřad¹⁴⁰. Na úrovni spolkových zemí jsou tímto orgánem centrální zprostředkovatelny zemských orgánů péče o mládež¹⁴¹.

¹³⁷ Andrea, M., Internationales Familienrecht, Nomos, Baden-Baden: 2006, 2. Auflage, S. 352 - 353

¹³⁸ Gesetz zur Ausführung des Haager Übereinkommens vom 29. 5. 1995 über Schutz von Kinder und die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der internationalen Adoption vom 5.11.2001 – zákon k provedení Haagské úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

¹³⁹ Generalanwalt beim Bundesgerichtshof

¹⁴⁰ Bundesamt für Justiz

¹⁴¹ Zentralen Adoptionsstellen der Landesjugendämter

V České republice je tímto ústředním orgánem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, jenž byl zřízen § 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Řízení o mezinárodním osvojení upravuje úmluva v kapitole čtvrté. Řízení probíhá zásadně prostřednictvím ústředních orgánů smluvních států. Jejich funkce mohou vykonávat také jiné státní orgány nebo pověřené organizace, je-li to dovoleno vnitrostátním právem daného smluvního státu. Obecně můžeme řízení o osvojení podle úmluvy ve stručnosti popsat takto: ústřední orgán přijímajícího státu obdrží žádost osvojitele o osvojení. Dospěje-li k přesvědčení, že žadatelé jsou způsobilí a vhodní stát se osvojiteli, zašle o tom zprávu ústřednímu orgánu státu původu. Dospěje-li ústřední orgán státu původu za stanovených podmínek k závěru, že dítě je osvojitelné, při zvážení jeho etnického, náboženského a kulturního původu a s ohledem na nejlepší zájmy dítěte, připraví zprávu o dítěti, kterou zašle ústřednímu orgánu přijímajícího státu. Stát původu může rozhodnout o svěřeni dítěte budoucím osvojitelům pouze za podmínek stanovených v čl. 17, přičemž ústřední orgány obou států učiní všechny kroky pro získání povolení k vycestování, vstupu a trvalému pobytu dítěte. Ústřední orgány se dále budou vzájemně informovat o postupu osvojení. Zjistí-li ústřední orgán přijímajícího státu po umístění dítěte u budoucího osvojitele, že další umístění není v souladu s nejlepším zájmem dítěte, zařídí v krajním případě, pokud to vyžaduje zájem dítěte, jeho navrácení.¹⁴²

Kapitola čtvrtá úmluvy upravuje uznávání a důsledky osvojení. Podle čl. 23 je osvojení, ke kterému došlo v souladu s úmluvou ex lege, uznáno v ostatních smluvních státech. Uznání osvojení může být zamítnuto pouze při zjevném rozporu s veřejným pořádkem (*ordre public*), přičemž vždy musí být zohledněn nejlepší zájem dítěte. Účinky uznání osvojení upravuje čl. 26, který stanoví, že uznání osvojení znamená uznání příbuzenského vztahu mezi osvojencem a osvojitelem a rodičovské zodpovědnosti osvojitele. Došlo-li ve smluvním státě k úplnému osvojení, tedy osvojení, kterým zaniká původní vztah mezi biologickým rodičem a dítětem, je uznání osvojení spojeno také s uznáním ukončení tohoto svazku. Čl. 26 odst. 3 pak obsahuje výhradu použití jiných, pro dítě příznivějších ustanovení platných ve smluvním státě, který osvojení uznává. Čl. 27 úmluvy pak počítá s možností uznání neúplného osvojení za osvojení úplné.

¹⁴² Konkrétně ke zprostředkování osvojení včetně mezinárodního viz. kapitola 3.2

V posledních dvou kapitolách úmluvy jsou upravena všeobecná a závěrečná ustanovení. Tyto poslední články stanoví např. že vnitrostátní zákony státu původu zůstávají nedotčeny, zakazují-li umístění dítěte před osvojením u budoucích osvojitelů (čl. 28). Zákaz kontaktu budoucích osvojitelů a biologických rodičů dítěte až do určitého časového okamžiku (čl. 29). Zajištění ochrany údajů o původu dítěte, totožnosti biologických rodičů, zdravotním stavu (čl. 30, 31) . Zákaz nepatřičného finančního nebo jiného zisku z osvojení (čl. 32). Vztah k jiným úmluvám (čl. 39), nepřipustnost výhrad (čl. 40), časovou působnost (čl. 41).¹⁴³

5.1.3 Evropská úmluva o osvojení dětí

Evropská úmluva o osvojení dětí z roku 1967 uzavřená mezi státy Rady Evropy vstoupila pro Českou republiku v platnost dne 9. 12. 2000¹⁴⁴, pro Spolkovou republiku Německo 26. 8. 1980. Tato úmluva není přímo aplikovatelná, nýbrž zavazuje státy, aby zajistily soulad vnitrostátního práva s ustanoveními úmluvy (čl. 1). Netýká se konkrétně osvojení s mezinárodním prvkem, přesto je pro úplnost vhodné ji na tomto místě uvést. Krátké pojednání o jejím obsahu je také vhodným dokreslením porovnávání vnitrostátní právní úpravy osvojení.

Evropská úmluva o osvojení se týká pouze osvojení dětí mladších osmnácti let, které nejsou nebo nebyly provdané, resp. ženaté, a které zákon nepovažuje za zletilé. Úmluva stanoví jako podmínku platnosti osvojení jeho povolení soudním nebo správním orgánem (k platnému osvojení tedy nemůže dojít pouze na základě dohody). K osvojení je třeba vyslovení souhlasu matky, resp. otce dítěte, který může být nahrazen jen ve stanovených případech. Nutný je také souhlas manžela osvojitele. Osvojit dítě mohou manželé nebo jednotlivci. Taxativně jsou v čl. 6 odst. 2 vyjmenovány situace, kdy je možné opětovné osvojení. Úmluva stanoví věkovou hranici pro osvojitele, přičemž mu nemá být méně než 21 nebo více než 35 let. Česká republika si vyhradila právo neuplatňovat tento článek. Stejně jako předchozí úmluvy i Evropská úmluva o osvojení dětí zdůrazňuje zájem dítěte. K tomu, aby mohlo osvojení úspěšně

¹⁴³ Kropholler, J., Internationales Privatrecht, Mohr Siebeck, Tübingen: 2004, s. 409 - 413

¹⁴⁴ Uveřejněno pod č. 132/2000 Sb. m. s.

proběhnout, musí příslušný orgán zjistit všechny informace týkající se osvojitele stanovené v čl. 9, jako např. otázky týkající se osobnosti, zdravotní a finanční situace osvojitele, jeho rodinného života a schopnosti vychovávat dítě. Vzájemné vztahy mezi osvojitelem a osvojencem vymezuje čl. 10, podle něhož osvojením nabývá osvojitel vůči osvojení (ale i osvojenec vůči osvojiteli) veškerá práva a povinnosti, jež mají otec nebo matka k dítěti narozenému v manželství. Čl. 12 zakazuje omezení počtu osvojovaných dětí. Stejně jako obě výše uvedené úmluvy i Evropská úmluva o osvojení dětí obsahuje v čl. 15 povinnost přijmout opatření zabraňující získávání jakéhokoli neoprávněného finančního prospěchu plynoucího z osvojení. Podle čl. 17 bude osvojení povoleno pouze tehdy, když dítě setrvá v péči osvojitelů po dobu dostatečně dlouhou na to, aby si příslušný orgán mohl učinit přiměřený úsudek o budoucím vývoji vztahů mezi osvojenecem a osvojitelem. Čl. 17 je však již prvním článkem části třetí, přičemž státy jsou zavázány zajistit soulad svého práva pouze s částí druhou (čl. 1). Ustanovením části třetí pak mají státy věnovat pozornost (čl. 2).¹⁴⁵ Státy mají právo učinit vůči ustanovením této úmluvy jisté výhrady, nesmí však učinit více jak dvě výhrady k části druhé, výhrady nesmí být obecné povahy a každá výhrada se může vztahovat pouze k jednomu ustanovení. Spolková republika Německo, na rozdíl od České republiky, neuplatnila žádnou výhradu vůči ustanovením této smlouvy.

5.2 Právní úprava mezinárodního osvojení v ČR podle ZMPS¹⁴⁶

Problematiku osvojení s mezinárodním prvkem řeší § 26, 27 ZMPS. Základním pravidlem je, že osvojení se řídí právem státu, jehož příslušníkem je osvojitel (§ 26 odst. 1 ZMPS). Mají-li osvojující manželé různou státní příslušnost, musí být splněny podmínky právních řádů obou manželů (§ 26 odst. 2 ZMPS). Hraničním určovatelem je tedy státní příslušnost osvojitele v době osvojení. Výjimku proti pravidlům základní kolizní normy upravuje ustanovení § 26 odst. 3 ZMPS, který stanoví použití českého práva namísto jinak použitelného cizího právního řádu. K použití této výjimky může dojít v případě, že by právní řád, kterého by bylo třeba

¹⁴⁵ Bayerová, M., Osvojení v mezinárodních dokumentech, Právní rozhledy, 1999, č. 7, s. 397 - 398

¹⁴⁶ Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů;

použit podle § 26 odst. 1, 2 ZMPS, osvojení nedovoloval buď vůbec anebo jen za okolností mimořádně tíživých a osvojitel nebo jeden z osvojujících manželů žije v ČR delší dobu.¹⁴⁷

Podle ustanovení § 27 ZMPS se při osvojení uplatní také právo státu, jehož příslušníkem je osvojované dítě. Toto právo se použije pro posouzení, zda při osvojení a podobných vztazích je třeba přivolení dítěte, nebo jiných osob a orgánů. Takovým orgánem je podle zákona o rodině Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, jehož souhlas je podmínkou osvojení dítěte z ČR do ciziny.

Použití rozhodného práva se přitom neomezuje jen na rozhodování o výroku vyslovujícím osvojení. Toto rozhodné právo bude upravovat i právní účinky, které osvojení vyvolává, pokud jde o vztah mezi osvojitelem a osvojencem i o vztah osvojence vůči dřívější rodině.¹⁴⁸

5.3 Právní úprava mezinárodního osvojení v SRN podle EGBGB¹⁴⁹

Osvojení s mezinárodním prvkem se podle čl. 22 odst. 1 EGBGB řídí právem státu, jehož státním příslušníkem je osvojitel v době osvojení. Jsou-li osvojiteli oba manželé, podléhá osvojení právu, které je podle čl. 14 EGBGB rozhodné pro obecné účinky manželství.¹⁵⁰ Je-li osvojitelem jeden z manželů, řídí se osvojení taktéž právem státu rozhodným pro obecné účinky manželství. Toto východisko souvisí s faktem, že

¹⁴⁷ R 26/1987, str. 512 uvádí, že jde o takovou dobu, která se svým trváním blíží úmyslu zdržovat se v určitém místě trvaleji a nikoli jen krátce, přechodně. Pobyt tohoto druhu by neměl trvat kratší dobu než jeden rok.

¹⁴⁸ Kučera, Z., Mezinárodní právo soukromé, Doplněk Brno 2004, 6. vydání, str. 365 - 366

¹⁴⁹ Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche vom 21. 9. 1994 – úvodní zákon k občanskému zákoníku z 21. 9. 1994

¹⁵⁰ Podle čl. 14 odst. 1 EGBGB. Obecné účinky manželství podléhají:

1. Právu státu, jehož příslušníky jsou oba manželé nebo jehož příslušníky během manželství naposledy byli, je-li jeden z manželů stále příslušníkem tohoto státu, jinak
2. Právu státu, ve kterém mají oba manželé svůj obvyklý pobyt nebo ve kterém měli během manželství svůj obvyklý pobyt naposledy, má-li svůj obvyklý pobyt jeden z manželů stále v tomto státě, případně
3. Právu státu, se kterým jsou manželé z jiného důvodu společně nejúžeji spjati.

německý právní řád zásadně nezná osvojení dítěte pouze jedním z manželů (viz bod 3.1.2.). Takto stanovené rozhodné právo je určující zejména pro stanovení podmínek osvojení a posouzení jeho přípustnosti.

Další odstavce článku 22 EGBGB pojednávají o následcích osvojení. Vztah vzniklý osvojením mezi osvojencem a osvojitelem a jeho příbuznými se řídí právem státu, jehož příslušníkem je osvojitel, resp. právem rozhodným pro obecné účinky manželství (čl. 22 odst. 2 EGBGB).

V případě smrti osvojitele, jeho rodičů nebo příbuzných, je osvojenec, bez ohledu na použitelné právo podle čl. 22 odst. 1, 2 EGBGB, ve stejném postavení jako dítě osvojené podle německého práva, je-li dědicem. To platí přiměřeně také tehdy, je-li osvojení založeno zahraničním rozhodnutím. Taková úprava se však neuplatní, dovršil-li osvojenec v době osvojení osmnáctý rok svého věku (čl. 22 odst. 3 EGBGB).

Udělení souhlasu dítěte a osoby s dítětem v příbuzenském poměru k osvojení, jeho podmínky a potřeba takového souhlasu se řídí právem státu, jehož státním příslušníkem je osvojované dítě. Vyžaduje-li to blaho dítěte, použije se místo takto určeného právního řádu německý právní řád (čl. 23 EGBGB).¹⁵¹

5.4 Srovnání právní úpravy mezinárodního osvojení podle ZMPS a EGBGB

Základním hraničním určovatelem pro posouzení podmínek a přípustnosti osvojení je jak podle českého, tak podle německého právního řádu státní příslušnost osvojitele v době osvojení. Rozdílná situace však nastává, jsou-li osvojiteli manželé. Zákon o mezinárodním právu soukromém stanoví pro případy, kdy mají osvojující manželé různou státní příslušnost, povinnost splnění podmínek osvojení vyžadovaných právními řády obou manželů. Naproti tomu podle úvodního zákona k německému občanskému zákoníku podléhá osvojení v případě osvojení manželi právu rozhodnému pro obecné účinky manželství. Takovým právem je pak podle EGBGB právo státu, jehož příslušníky jsou oba manželé nebo jehož příslušníky během manželství naposledy byli, je-li jeden z manželů stále příslušníkem tohoto státu. Jinak se uplatní právo státu,

¹⁵¹ Kegel, G., Schurig, K., Internationales Privatrecht, C.H. Beck München: 2004, 9. Auflage, S. 966 - 974

ve kterém mají oba manželé svůj obvyklý pobyt nebo ve kterém měli během manželství svůj obvyklý pobyt naposledy, má-li svůj obvyklý pobyt jeden z manželů stále v tomto státě, případně právo státu, se kterým jsou manželé z jiného důvodu společně nejúžeji spjati. Takto určeným právem podle EGBGB se mezinárodní osvojení řídí i v případě, je-li osvojitelem pouze jeden manželů.

Zákon o mezinárodním právu soukromém stanoví výjimku z pravidla popsaného v předchozím odstavci, podle které se použije českého práva namísto jinak použitelného cizího právního řádu. Může se tak stát tehdy, když by cizí právní řád, stanovený podle kolizních norem, nedovoloval osvojení vůbec, nebo jen za mimořádně tíživých podmínek a osvojitel nebo jeden z osvojitelů žije delší dobu v České republice. Takové ustanovení v ZMPS nenalezneme, německý právní řád, resp. soudní praxe se takovými situacemi vyrovnává jinak. Nedovoluje-li cizí právní řád osvojení nezletilých (tak je tomu např. v islámském právu), je třeba zjistit, zda použití takového cizího právního řádu není v dané situaci v rozporu s blahem dítěte.¹⁵² Takovéto posouzení a případné použití německého právního řádu je možné s ohledem na zásadu *ordre public* vyjádřenou v čl. 6 EGBGB. Článek 6 EGBGB, podobně jako § 36 ZMPS, vylučuje použití právní normy cizího státu, je-li takové použití v příkrém rozporu se zásadami německého práva.¹⁵³ Soudní praxe připouští použití tohoto ustanovení pro vyloučení aplikace cizího práva, je-li v konkrétní věci dána dostatečně úzká spojitost s německým právem. Touto spojitostí může být např. i obvyklý pobyt dítěte. Použití německého právního řádu namísto cizího závisí vždy na posouzení soudu, v závislosti na tomto posouzení může být však toto použití vztaženo i na jiné případy než je tomu podle ZMPS.

Obě porovnávané právní úpravy shodně stanoví, že podmínky, resp. potřeba udělení souhlasu dítěte s osvojením, se řídí podle právního řádu státu, jehož příslušníkem je dítě v době osvojení. Takové pravidlo jistě souvisí se zásadou blaha, resp. prospěchu dítěte, kterou zdůrazňuje jak česká, tak německá právní úprava osvojení.

¹⁵² Oberlandesgericht Schleswig: FamRZ 2002, 698;

¹⁵³ Oberlandesgericht Karlsruhe: FamRZ 1998, 56

Pokud jde o následky osvojení, stanoví čl. 22 odst. 2, 3 EGBGB¹⁵⁴ výslovně, že vztah vzniklý osvojením se řídí právním řádem státu rozhodným pro posouzení podmínek a přípustnosti osvojení. Podobný závěr je dovozován i v českém právní řádu.¹⁵⁵

5.5 Procesněprávní problematika mezinárodního osvojení v českém právním řádu

Podle § 41 ZMPS je pravomoc českého soudu rozhodovat o osvojení dána, je-li osvojitel českým občanem a to bez ohledu na jeho bydliště. Jsou-li osvojiteli oba manželé a oba mají české občanství, je dána příslušnost českého soudu bez ohledu na jejich bydliště. Taktéž přísluší českému soudu rozhodovat ve věcech osvojení v případě, jsou-li osvojiteli manželé, má-li alespoň jeden z manželů české státní občanství a bydliště v ČR.

Není-li však osvojitel nebo ani jeden z osvojujících manželů českým státním občanem, je pravomoc českého soudu při splnění stanovených podmínek dána v dalších dvou případech (§ 41 odst. 2 ZMPS). Za prvé, má-li osvojitel nebo alespoň jeden z osvojujících manželů v ČR pobyt a může-li být rozhodnutí soudu uznáno v domovském státě osvojitele nebo osvojujících manželů. Druhou možností pro uplatnění této výjimky je, že osvojitel nebo jeden z osvojujících manželů má v České republice pobyt delší dobu. V tomto případě se jedná o situaci, kdy se českého práva užije namísto cizího práva, použitelného podle základní kolizní normy, které však osvojení nedovoluje vůbec nebo jen za mimořádně tíživých okolností. Zákonodárce ovšem opomněl upravit situaci, kdy jeden z manželů je českým občanem, avšak nemá bydliště v ČR. Pomocí argumentu a miori dojdeme k závěru o pravomoci českého soudu podle § 41 odst. 1 ZMPS a to vzhledem k tomu, že v případě jediného osvojitele postačí k založení pravomoci skutečnost, že je bez ohledu na své bydliště českým občanem.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Tyto dva odstavce se do EGBGB dostaly novelou z 26. 10. 2001

¹⁵⁵ Kučera, Z., Mezinárodní právo soukromé, Doplněk Brno 2004, 6. vydání, str. 366

¹⁵⁶ Kučera, Z., Mezinárodní právo soukromé, Doplněk Brno 2004, 6. vydání, str. 368

Na řízení se podle zásady lex fori použije práva státu, u jehož soudu řízení probíhá.

O uznání rozhodnutí o osvojení ZMPS mlčí. Pro takové uznání je však třeba použít podmínek pro uznání uvedených v § 63, 64 ZMPS, jelikož jde o rozhodnutí ve věcech uvedených v § 1 ZMPS, na která odkazuje § 63. Cizí rozhodnutí nelze uznat, jestliže uznání brání výlučná pravomoc českých orgánů nebo bylo-li v téže věci již vydáno pravomocné rozhodnutí českého orgánu, nebo uznáno pravomocné rozhodnutí třetího státu. Dále nelze rozhodnutí uznat tehdy, byla-li účastníku řízení odňata možnost řádně se řízení účastnit nebo by uznání rozhodnutí bylo v rozporu s veřejným pořádkem či není-li zaručena vzájemnost.

5.6 Procesněprávní problematika mezinárodního osvojení v německém právním řádu

Mezinárodní příslušnost německých soudů upravuje § 43 b FGG. Podle tohoto ustanovení je dána pravomoc německých soudů, je-li osvojitel, popř. jeden z osvojujících manželů nebo osvojenec, německým občanem nebo má-li na území Spolkové republiky Německo svůj obvyklý pobyt (§ 43 b odst. 1 FGG, § 5 odst. 1 AdWirkG). Zákon výslovně stanoví, že tato pravomoc není výlučná.

Pravomoc německého soudu ve věcech osvojení s mezinárodním prvkem nezávisí na tom, zda stát, jehož právo má být na osvojení aplikováno, takové rozhodnutí o osvojení jiného státu uznává (§ 606 a odst. 1 ZPO).¹⁵⁷

Na řízení se podle zásady lex fori použijí procesní předpisy práva státu, u jehož soudu řízení probíhá.

Uznání rozhodnutí se řídí obecnými ustanoveními upravujícími uznávání rozhodnutí, především § 16 a FGG. Podmínky uznání rozhodnutí o osvojení upravuje také § 2 AdWirkG. Rozhodnutí nelze uznat, nebyla-li dána mezinárodní příslušnost soudu cizího státu podle německého práva, nebyla-li účastníkovi dána možnost řádně se účastnit řízení, nebo bylo-li v téže věci již rozhodnuto německým orgánem, nebo

¹⁵⁷ Kegel, G., Schurig, K., Internationales Privatrecht, C.H. Beck München: 2004, 9. Auflage, S. 975 - 977

uznáno rozhodnutí jiného státu. Rozhodnutí nelze uznat také tehdy, je-li to v rozporu s německým pořádkem.¹⁵⁸

5.7 Srovnání procesněprávní problematiky mezinárodního osvojení v českém a německém právním řádu

Mezinárodní příslušnost českého soudu je stanovena podle odlišných zásad, než je tomu v německém právu. Pro přiznání pravomoci českého soudu je rozhodné v první řadě státní občanství osvojitele. Druhým podpůrným kritériem je pobyt osvojitele a případně také možnost uznání rozhodnutí o osvojení v jeho domovském státě. Naproti tomu německá úprava staví na roveň kritéria státní příslušnosti a obvyklého pobytu, přičemž se neomezuje na možnost splnění této podmínky pouze na straně osvojitele. Mezinárodní příslušnost německých soudů může být určena také s ohledem na státní příslušnost, nebo obvyklý pobyt osvojovaného dítěte.

Obě právní úpravy vycházejí ze zásady *lex fori*, na řízení o osvojení s mezinárodním prvkem před takto určeným mezinárodně příslušným soudem se použijí procesní předpisy státu, před jehož soudem se řízení vede.

Obě porovnávané právní úpravy počítají s možností uznávání rozhodnutí cizích států a vyjmenovávají případy, kdy rozhodnutí nelze uznat. Tyto případy jsou, až na některé drobné odchylky, téměř shodné.

¹⁵⁸ Kropholler, J., *Internationales Privatrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen: 2004, s. 420

Závěr

Institut osvojení, pokud se týče nezletilých, je jak v České republice, tak ve Spolkové republice Německo pojímán jako forma náhradní rodinné péče, kterou ovšem ve svých důsledcích překračuje tím, že dochází ke změně statusu dítěte. Změna statusu vychází ze zásady úplného osvojení, na které je osvojení nezletilých založeno taktéž v obou porovnávaných úpravách. Z této zásady existují některé výjimky, např. v případě tzv. nepravého osvojení.

Pojetí a způsob vzniku osvojení prošly v obou právních úpravách podobným vývojem, opustily smluvní princip vzniku osvojení s tím, že k osvojení je třeba rozhodnutí soudu. K této změně došlo v bývalém Československu již ve 40. letech, zatímco ve Spolkové republice Německo se tak stalo až v 70. letech minulého století.

Hlavní myšlenkou, která se jako „červená nit“ line celou úpravou osvojení, je prospěch, resp. blaho dítěte, kterým má osvojení sloužit. V hmotněprávních předpisech je výslovně stanoveno, že prospěch, resp. blaho dítěte, jsou jednou z podmínek osvojení. V souladu s touto myšlenkou by měl být celý proces osvojení, další hmotněprávní podmínky osvojení a stejně tak i procesněprávní předpisy. Takovéto pojetí institutu osvojení je v souladu s mezinárodními předpisy. Jak již bylo výše zmíněno, velmi sporným bodem právě v souvislosti s blahem dítěte je otázka osvojení mezi blízkými příbuznými, kterou německá právní úprava připouští. Diskutabilním v tomto ohledu je jistě i osvojení dítěte registrovanými partnery, které je ve Spolkové republice Německo rovněž přípustné, avšak pouze v případě tzv. nepravého osvojení. Jak jsem již vyjádřila v podkapitole 3.1.3, domnívám se, že osvojení dítěte blízkými příbuznými, stejně jako osvojení registrovanými partnery není v souladu se zásadou blaha resp. prospěchu dítěte, kterým má osvojení sloužit.

Úprava podmínek obou porovnávaných právních úprav osvojení je podobná, v některých směrech různě detailní. Německý občanský zákoník např. výslovně uvádí, že mezi osvojitelem a osvojencem má být možné očekávat vznik vztahu, jaký je mezi rodiči a dětmi, taktéž výslovně uvádí nutnost plné způsobilosti osvojitele k právním úkonům. Tyto podmínky lze dovodit i v české právní úpravě osvojení, ač nejsou výslovně stanoveny v zákoně o rodině. Naproti tomu zákon o rodině výslovně stanoví nutnost zjistit zdravotní stav osvojitele, jeho osobnostní dispozice a motivaci, stejně tak

jako zdravotní stav osvojenec. Podobnou hmotněprávní podmínku německý občanský zákoník nemá, avšak, jak vyplývá z dalších právních předpisů, v rámci zprostředkování osvojení je nutno se těmito skutečnostmi zabývat.

Vzhledem k tomu, že zákon o rodině rozlišuje osvojení zrušitelné a nezrušitelné, zatímco osvojení podle německého občanského zákoníku je zásadně nezrušitelné, obsahuje česká právní úprava vedle obecných podmínek některé zvláštní, vyžadované pouze pro osvojené nezrušitelné. Dítě může být např. nezrušitelně osvojeno zásadně manželi, výjimečně osamělou osobou (stejně tak je tomu i v případě osvojení ve Spolkové republice Německo). Zrušitelné může dítě osvojit i osamělá osoba. Podmínka preadopční péče je podle zákona o rodině až na některé výjimky nutným předpokladem osvojení, ve Spolkové republice Německo o její nutnosti rozhoduje soud.

Často diskutovanou skupinou podmínek jsou souhlasy, kterých je k osvojení třeba. S osvojením musí vyslovit souhlas rodiče osvojovaného dítěte. V tomto směru lze jistě vidět silnou ochranu práv rodičů ve Spolkové republice Německo, kdy s osvojením je třeba souhlasu rodiče dítěte bez ohledu na existenci jeho rodičovské péče. Německá právní úprava nepřipouští udělení blanketního souhlasu, tedy souhlasu s osvojením předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Je ovšem možné dát souhlas s osvojením bez toho, aby byl rodič obeznámen s osobou osvojitele. Úprava této problematiky v německém občanském zákoníku je jasnější např. s ohledem na dobu, odkdy je možno udělit souhlas s osvojením. Co se týče případů, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením, je k jejich výkladu nutné brát ohled na ustálenou soudní praxi. Stejně tak jako v případě výkladu ustanovení německého občanského zákoníku, které stanoví, kdy je možno nahradit souhlas rodiče dítěte s osvojením. Německý občanský zákoník na rozdíl od zákona o rodině neřeší problematiku práv nezletilých rodičů. Německá právní úprava požaduje vždy souhlas osvojovaného dítěte s osvojením, tak tomu v zákoně o rodině není.

Zatímco hmotněprávní úprava podmínek osvojení je, s několika střídavými rozdíly v detailnosti a podmínkách souhlasu s osvojením, velmi podobná, procesněprávní problematika osvojení v České republice vyjadřuje některé neúplnosti oproti německému zákonu o zprostředkování osvojení a zákazu zprostředkování náhradních matek. Jak již bylo výše zmíněno, tato situace dává příležitost k obcházení zákona.

Následky osvojení jsou v obou porovnávaných právních řádech velmi podobné. Podle českého práva nedochází v případě zrušitelného osvojení k zápisu osvojitelů do matrice, zatímco podle německé právní úpravy vždy dochází k takovému zápisu. S ohledem na fakt, že zákon o rodině rozlišuje mezi osvojením zrušitelným a nezrušitelným a osvojení podle německého občanského zákoníku je pouze jednoho typu a to zásadně nezrušitelné, liší se v tomto směru i problematika zrušení osvojení.

Německý občanský zákoník zná na rozdíl od zákona o rodině osvojení zletilých. Jak již bylo zmíněno je otázkou, zda je institut osvojení zletilých vůbec v souladu se současným pojetím osvojení. Celá tato problematika je v současné době velmi aktuální s ohledem na připravovaný nový občanský zákoník, který se chystá osvojení zletilých v České republice znovu zavést. Osvojení zletilých zrušil zák. č. 265/1949 Sb. o právu rodinném. Důvodem osvojení zletilé osoby by měl být již vzniklý vztah mezi osvojencem a osvojitelem podobný tomu, jaký je mezi rodiči a dětmi. Osvojení zletilých je potvrzením principu autonomie vůle, na kterém je soukromé právo založeno. Připravovaný nový občanský zákoník poukazuje, podobně jako německá úprava, na skutečnost, že osvojení zletilé osoby nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Navrhovaná česká právní úprava rozlišuje mezi dvěma typy osvojení zletilých. Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého. Jak uvádí důvodová zpráva „přichází v úvahu především u osob, které nemají potomky, ať pokrevní nebo právní, popřípadě které nemají pokračovatele ve svém díle, ať vědeckém, uměleckém, řemeslném či jiném, ale i u takových, jimž jejich potomci neposkytují náležitou pomoc v nemoci nebo ve stáří, jsou nedosažitelní, pobývají neznámo kde atp. Stejně tak se může jednat o případy, kdy mezi osvojitelem a osvojovaným již dříve v minulosti existoval vztah rodiče a dítěte. Může jít i o jiné situace, které lze označit za důvody zvláštního zřetele hodné (sociální, zdravotní apod.), kdy se od nového poměru důvodně očekává, že bude pro zúčastněné přínosný. Osvojení má právní následky jen pro osvojitele a osvojence, popřípadě, jak je stanoveno dále, pro ty osvojencovy potomky, kteří se narodí po osvojení.“ Ve zvláštních případech je možno osvojit zletilého se stejnými následky, jaké má osvojení nezletilých.

Jak již bylo výše zmíněno, připravovaná rekodifikace počítá vedle opětovného zavedení osvojení zletilých s dalšími úpravami, jejichž předlohou byl i německý občanský zákoník. S řadou z nich se můžeme v německé právní úpravě setkat. Zároveň

je třeba říci, že připravovaná úprava osvojení nového občanského zákoníku není kopií úpravy německé. Navazuje totiž také na současnou právní úpravu a zachovává si některé její odlišnosti oproti německému občanskému zákoníku. Na tomto místě by bylo vhodné ještě jednou podotknout, že novelizaci by měla být podrobena také úprava zprostředkování osvojení, která má některé mezery skýtající možnost k obcházení zákona.

Kromě vnitrostátního osvojení zná česká i německá právní úprava také osvojení mezinárodní. Tedy osvojení s mezinárodním prvkem, při kterém dochází zejména k osvojení dítěte z cizího státu, nebo naopak je dítě osvojováno v cizím státě. Páteří úpravy mezinárodního osvojení v obou porovnávaných právních řádech je Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z roku 1993. Rámcově se této problematice dotýká také Úmluva o právech dítěte z roku 1989. Tyto smlouvy shodně potvrzují princip subsidiarity mezinárodního osvojení, přednost má osvojení vnitrostátní. Stejně jako v ostatních předpisech týkajících se osvojení je i v těchto smlouvách zdůrazněno blaho, resp. prospěch dítěte jako hlavní účel, kterému má osvojení sloužit.

Není-li možné v konkrétní věci postupovat podle ustanovení mezinárodních smluv pro jejich nepříslušnost, použije se podpůrně vnitrostátních kolizních norem. Takové pravidlo nalezneme jak v českém, tak v německém právním řádu. Základním hraničním určovatelem pro posouzení podmínek a přípustnosti osvojení je podle obou právních řádů státní příslušnost osvojitele v době osvojení.

Znovu poukazuji na již v úvodu zmíněné tvrzení, které potvrzují závěry této práce. A sice, že právní úprava osvojení nezletilých (jak vnitrostátního, tak mezinárodního osvojení) je v obou porovnávaných právních řádech velmi podobná, to je způsobeno také mezinárodními smlouvami, kterými jsou oba státy vázány. Závěrem srovnávací práce můžeme vymezit několik diskutabilních bodů, ve kterých se srovnávané právní úpravy odlišují. Jsou jimi zejména osvojení mezi blízkými příbuznými, osvojení registrovanými partnery a s ohledem na připravovanou právní úpravu v České republice také osvojení zletilých.

Seznam zkratek

AdoptG - Gesetz über die Annahme als Kind und zur Änderung anderer Vorschriften (Adoptionsgesetz) vom 2.7.1976 – zákon o osvojení dítěte a o změně některých předpisů (zákon o adopcích) z 2.7.1976, ve znění pozdějších předpisů

AdÜbAG - Gesetz zur Ausführung des Haager Übereinkommens vom 29.5.1993 über Schutz von Kinder und die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der internationalen Adoption - zákon o provedení Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z 29.5.1993, ve znění pozdějších předpisů

AdVermG - Gesetz über die Vermittlung der Annahme als Kind und über das Verbot der Vermittlung von Ersatzmüttern (Adoptionsvermittlungsgesetz) vom 2.7.1976, zákon o zprostředkování osvojení a zákazu zprostředkování náhradních matek z 2.7.1976, ve znění pozdějších předpisů

BGB – Bürgerliches Gesetzbuch vom 18.8. 1896 – občanský zákoník z 18.8. 1896, ve znění pozdějších předpisů

EGBGB - Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche vom 21. 9. 1994 – úvodní zákon k občanskému zákoníku z 21. 9. 1994, ve znění pozdějších předpisů

FGG - Gesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit vom 17.5. 1898 – zákon o záležitostech nesporného soudnictví z 17.5. 1898, ve znění pozdějších předpisů

GG – Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom vom 23.5. 1949 – Základní zákon pro Spolkovou republiku Německo (Ústava) z 23.5. 1949, ve znění pozdějších předpisů

KindRG - Gesetz zur Reform des Kindschaftsrechts vom 16.12.1997 – zákon o reformě dětských práv z 16.12.1997, ve znění pozdějších předpisů

LPartG - Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft (Lebenspartnerschaftsgesetz) vom 16.2. 2001 – zákon o registrovaném partnerství z 16.2. 2001, ve znění pozdějších předpisů

ObčZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

OZO - obecný zákoník občanský z r. 1811 (ABGB)

StGB – Strafgesetzbuch vom 15. 5. 1871 – trestní zákoník z 15. 5. 1871, ve znění pozdějších předpisů

TZ – zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

ZMPS - Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

ZoR - zákon č. 93/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

ZOSPD - zákon č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

ZPR - zákon č. 264/1949 o právu rodinném

Seznam použité literatury

Česká literatura:

Bayerová, M., Osvojení v mezinárodních dokumentech, Právní rozhledy, 1999, č. 7

Eliáš, K., Zuklínová, M., Principy a východiska nového kodexu soukromého práva,
Linde Praha 2001

Fiala, J., Švestka, J., K některým otázkám osvojení jako formy náhradní rodiny,
Právník, 1984

Holub, M., Nová, H., Sladká, J., Zákon o rodině, komentář a předpisy související, Linde
2007

Hrubá, M., Principy osvojení pro novou právní úpravu, Sborník č. 39, Náhradní výchova
děti – možnosti a meze, Kolokvium I., Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta,
2008

Hrušáková, M. a kolektiv, Zákon o rodině, komentář, C.H.Beck 2005

Hrušáková, M., Králíčková, Z., Anonymní a utajené mateřství v České republice –
utopie nebo realita?, Právní rozhledy č. 2/2005, str. 53 - 57

Hrušáková, M., Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk 2006

Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M., Římské právo, C.H.Beck 1995, 2. doplněné a
přepracované vydání

Knappová, J., Švestka, J., Dvořák, J., Občanské právo hmotné, 3. díl, ASPI 2007, 4.
vydání

Králíčková, Z., Souhlas k osvojení, přímý nebo blanketový jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte, *Správní právo*, 2003, č. 5-6

Krčmář, J.: *Právo občanské IV., právo rodinné*, Všehrad, Praha 1932, str. 88 – 89

Kučera, Z.: *Mezinárodní právo soukromé, Doplněk Brno 2004*, 6. vydání

Melicharová, D., Frinta, Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech, Sborník č. 39, *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*, Kolokvium I., Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008

Novotná, V., Burdová, E., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, komentář*, Linde 2007, 3.aktualizovaná a doplněná vydání

Novotná, V., Jaké změny přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí?, *Rodina a právo*, 5/2006

Novotná, V., Průšová, L., *K vybraným otázkám osvojení dětí*, Linde Praha 2004

Sládeček, J., *Rodinné právo*, Právník, Brno 1934, str. 132 – 139

Sedlák, P., *Mezinárodní osvojení a ochrana nejlepších zájmů dítěte*, Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. ASPI, Praha 2009, s. 451 - 459

Svoboda, E., *Rodinné právo československé*, Vesmír, Praha 1935, str. 84 – 90

Švestka, J., *Osvojení v československém právním řádu*, AUC Iuridica, Praha 1973

Radvanová, S., Zuklínová, M., *Kurs občanského práva*, Instituty rodinného práva, C.H.Beck 1999

Radvanová,S., Osvojení v proměnách společnosti, Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám, Aspi 2005

Veselá, R. a kolektiv, Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia 2003

Winterová, A. a kolektiv, Civilní právo procesní, Linde 2006, 4. aktualizované vydání

Winterová, A. a kolektiv, Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, Linde 2007, 3. aktualizované vydání

Zuklínová, M., Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek, Právní rozhledy, 2005, č. 7

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku:

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova_zprava_OZ_LRV_090430_final.pdf

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR: <http://www.mpsv.cz/cs/4283>

Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR:

http://www.uzis.cz/download.php?ctg=20&search_name=kojeneck®ion=100&kind=21&mnu_id=6200

Vládní návrh občanského zákoníku: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_LRV_090430_final_s%20obsahem.pdf

Výroční zpráva úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí:

<http://www.umpod.cz/dokumenty-ke-stazeni>

Německá literatura:

Andrea, M., Internationales Familienrecht, Nomos, Baden-Baden: 2006, 2. Auflage

Dethloff, N., Adoption durch die gleichgeschlechtliche Paare, Zeitschrift für Rechtspolitik 6/2004

Dilling, J., Munte, O., Das Internationale Privatrecht, Alpmann und Schmidt 2006, 2. Auflage, s. 15

Eckebrecht, Rechtsprechungsübersicht zum Adoptionsrecht, Zeitschrift: Familie-Partnerschaft-Recht, 2001/5

Gerhardt, P., von Heintschel-Heinegg, B., Klein, M., Familienrecht (Handbuch des Fachanwalts), Lucherhand verlag, Köln 2008, 6. Auflage

Herberger, M., Martinek, M., Rüßmann, H., Stephan, W., Juris PraxisKommentar BGB Familienrecht, Band 4., Saarbrücken 2005, 2. Auflage

Hohloch, G., Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Band 20, Familienrecht 4, Verlag W. Kohlhammer 2000

Kegel, G., Schurig, K., Internationales Privatrecht, C.H. Beck, München 2004, 9. Auflage

Kropholler, J., Internationales Privatrecht, Mohr Siebeck, Tübingen: 2004

Lüderitz, A., Dethloff, N., Familienrecht, C.H. Beck, München 2007, 28. Auflage

Palandt, Diederichsen, Bürgerliches Gesetzbuch, C.H.Beck, München 2007, 66. Auflage

Raucher, T., Familienrecht, C.f. Müller verlag, Heidelberg 2007, 2. Auflage

Schellhammer, K., Familienrecht nach Anspruchsgrundlagen, C.f. Müller verlag, Heidelberg 2006, 4. Auflage

Schwab, D., Familienrecht, C.H.Beck, München 2007, 15. Auflage

Statistisches Bundesamt:

http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2009/07/PD09_274_225.psml

Bundesamt für Justiz:

http://www.bundesjustizamt.de/cln_108/nn_258430/DE/Das_20BFJ/DasBFJ__node.html?__nnn=true

Judikatura:

Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 50/1985 Sb. soudních rozhodnutí a stanovisek

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 415/2005

Nález Ústavního soudu I. ÚS 669/02

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva v Štrasburku z 26. 2. 2002 č. 33615/97
(Fretté/Francie)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 26/1987 Sb. soudních rozhodnutí a stanovisek

Oberlandesgericht Schleswig: FamRZ 2002, S. 698

Oberlandesgericht Karlsruhe: FamRZ 1998, S. 56

Seznam příloh

Příloha 1 – Počet osvojených dětí v ČR a SRN

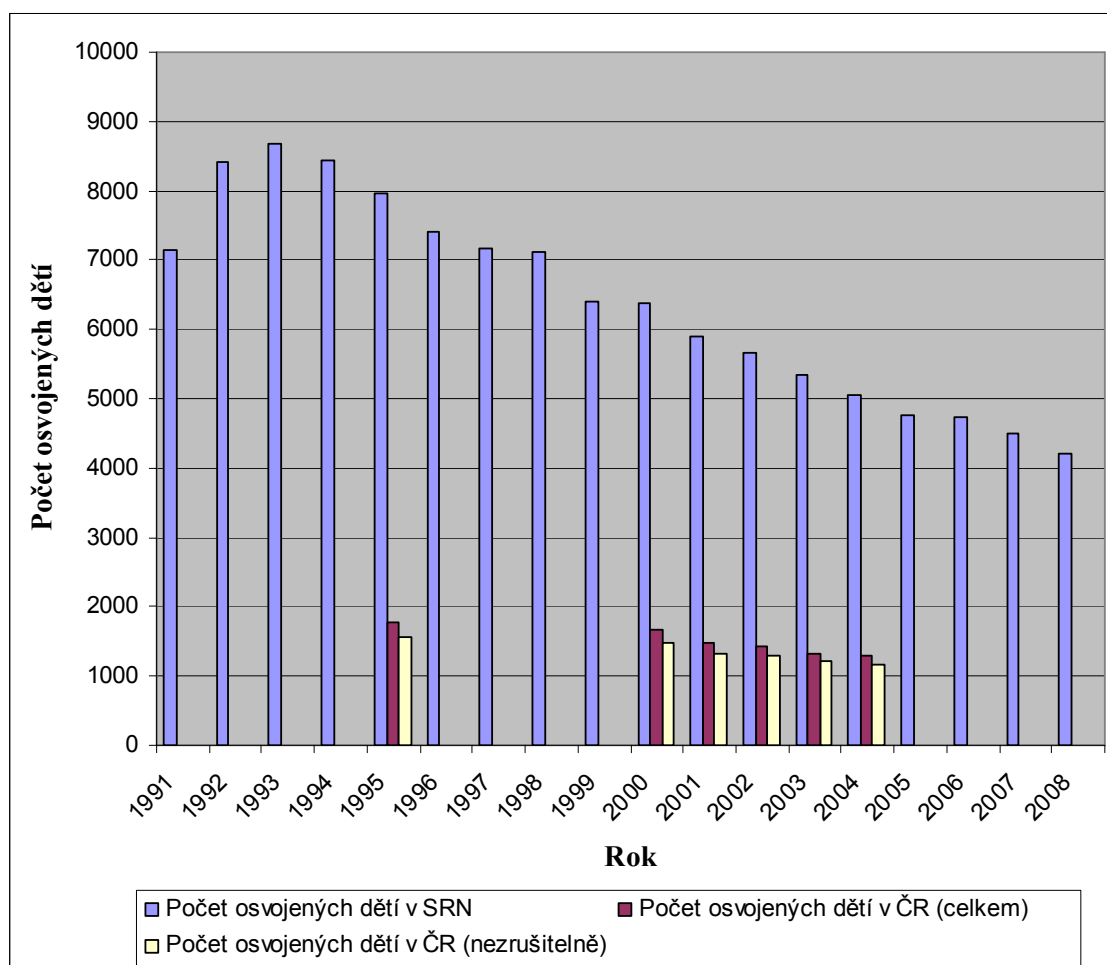
Příloha 2 – Počet přijatých a propuštěných dětí z kojeneckých ústavů a dětských domovů v ČR v letech 2004 – 2008

Příloha 3 – Počet osvojení v SRN v roce 2008

Příloha 4 – Počet dětí ze zahraničí osvojených v SRN

Příloha 5 – Počet dětí z ČR osvojených v zahraničí

Příloha 1 – Počet osvojených dětí v ČR a SRN¹⁵⁹

V ČR jsou k dispozici údaje o celkovém počtu osvojených dětí pouze z let 2000 – 2004.

¹⁵⁹ Statistisches Bundesamt:

http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2009/07/PD09_274_225.psm1

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR: <http://www.mpsv.cz/cs/4283>

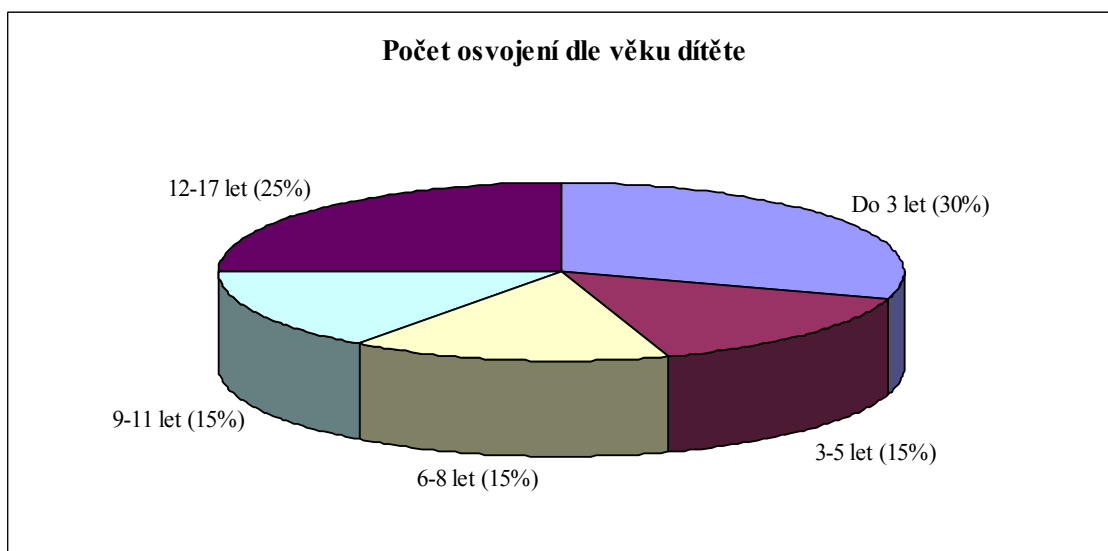
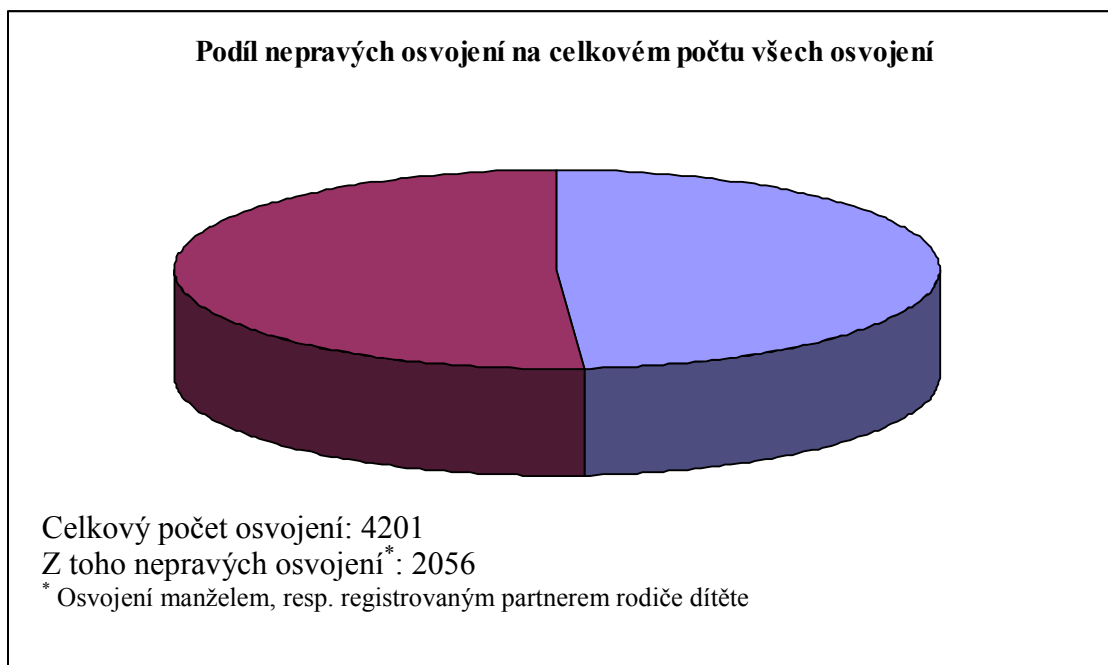
Příloha 2 – Počet přijatých a propuštěných dětí z kojeneckých ústavů a dětských domovů v ČR v letech 2004 – 2008¹⁶⁰

Rok	2004	2005	2006	2007	2008
Počet zařízení	37	37	34	33	33
Počet míst	2001	1987	1877	1871	1871
Počet přijatých dětí	1871	1847	1673	1741	1981
z toho: se speciálními potřebami	322	333	293	341	260
Romské	418	523	345	422	475
Týrané	45	52	37	54	76
Důvod přijetí: zdravotní	610	594	519	572	595
zdravotní+sociální	408	378	301	347	347
Sociální	853	875	853	822	1039
Počet propuštěných dětí	1887	1812	1714	1803	1948
z toho: se speciálními potřebami	275	308	259	348	261
Romské	465	483	343	438	455
Týrané	47	39	39	38	50
Důvod propuštění: do vlastní rodiny	879	864	861	969	1023
do adopce	542	501	421	420	473
do jiné formy NRP	167	151	145	163	185
do dětského domova	164	161	140	121	159
do ústavu sociální péče	30	47	46	34	46
Jinam	105	88	101	96	62
Počet zemřelých dětí	22	21	17	10	11

¹⁶⁰ Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR:

http://www.uzis.cz/download.php?ctg=20&search_name=kojeneck®ion=100&kind=21&mnu_id=620

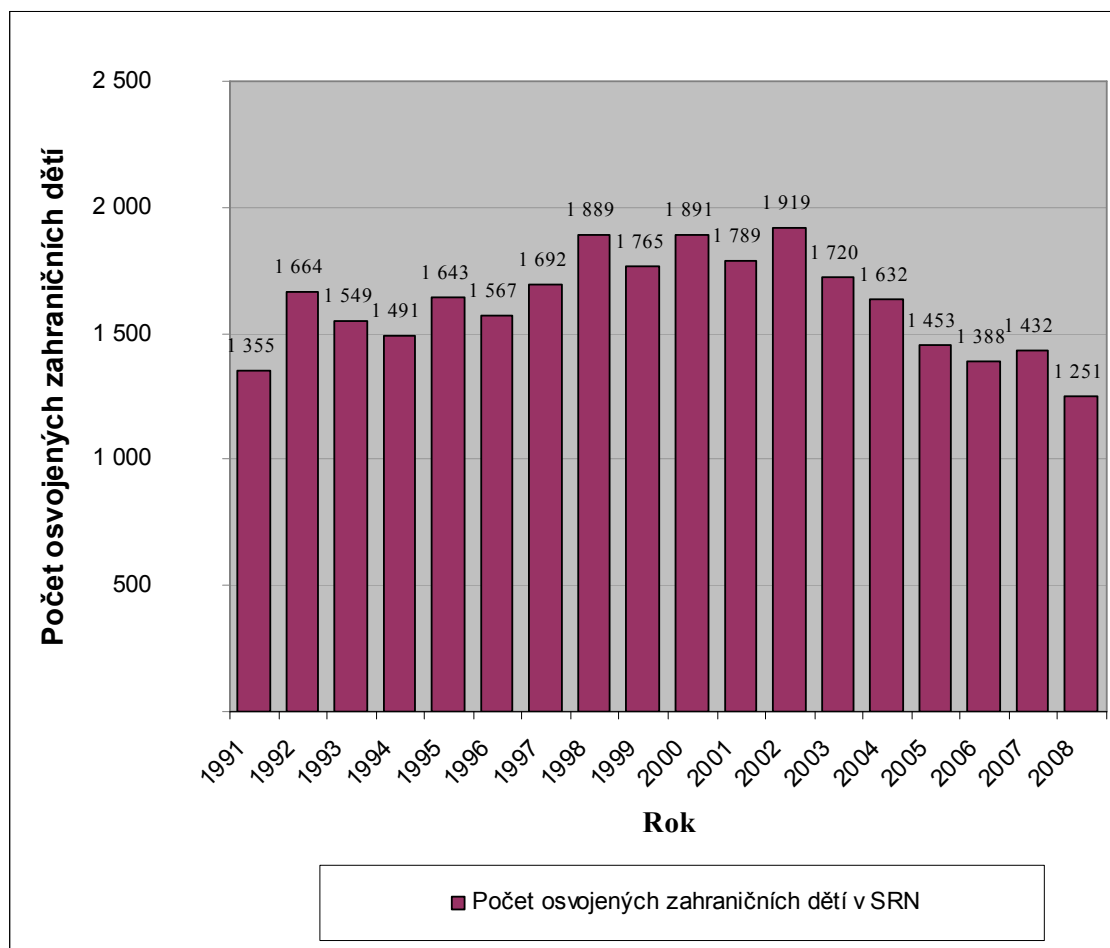
Příloha 3 – Počet osvojení v SRN v roce 2008¹⁶¹

¹⁶¹ Statistisches Bundesamt:

http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2009/07/PD09_274_225.psm1

Příloha 4 – Počet dětí ze zahraničí osvojených v SRN¹⁶²

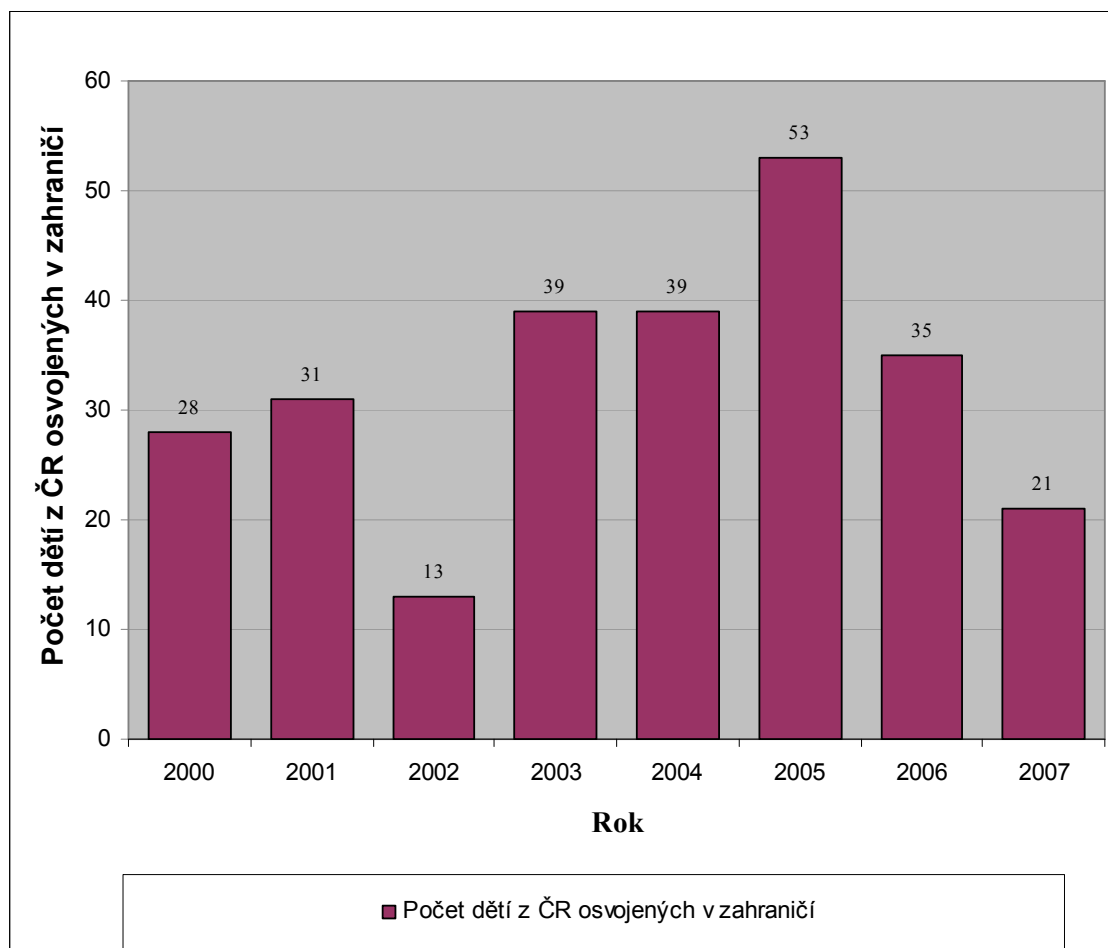

V ČR nejsou k dispozici údaje o počtu zahraničních dětí osvojených v ČR.

¹⁶² <https://www->

[ec.destatis.de/csp/shop/sfg/bpm.html.cms.cBroker.cls?cmspath=struktur_vollanzeige.csp&ID=1024272](https://www-ec.destatis.de/csp/shop/sfg/bpm.html.cms.cBroker.cls?cmspath=struktur_vollanzeige.csp&ID=1024272)

Příloha 5 – Počet dětí z ČR osvojených v zahraničí¹⁶³

V SRN nejsou k dispozici údaje o počtu dětí ze SRN osvojených v zahraničí.

¹⁶³ <http://www.umpod.cz/>

Abstract (anglické resumé)

Adoption – a comparison between the law of the Czech Republic and Germany

The dissertation compares adoption problems in the Czech Republic and in the Federal Republic of Germany.

The First Chapter considers the historical development of adoptions in both countries comparing legal regulations.

Principle of the full adoption is described in the first part of Chapter Two. The second part shortly explains the difference between revocable and non-revocable adoption, which is possible in the Czech Republic. This Chapter lastly complements short division of kinds of adoption.

Chapter Three is the most extensive one. This chapter focuses on the adoption of minors. First it analyses and compares the terms of adoption. For easier orientation the terms are subdivided into four groups: the first looks at the terms on the side of adoptive parents, the second group deals with the terms on the side of adoptive child, the third shows terms on the side of biological parents and the fourth group deals with further terms of adoption. Each group describes terms according to the Czech and German law separately and then compares them. Besides the terms of adoption Chapter Three deals with the adoption process. It contains mediation process, proceedings for determination whether biological parents' consent is necessary, which Czech law knows, German proceedings for substitution of missing biological parents' consent and finally the comparison of trial for adoption by the court. This chapter also refers to consequences of minors' adoption, transformation of adoption according to the Czech law and the opportunity of adoption's termination.

Chapter Four looks at adoption of majors. German civil code allows majors' adoption as opposed to the Czech one. But the newly prepared Czech civil code is about to institute majors' adoption into the legal system again. Chapter Four describes concept of majors' adoption and then its differences from minors' adoption and also brings an excursus to the legal regulation of majors' adoption in the Czech Republic.

Chapter five describes regulation of international adoption that is included in international Conventions (mainly in Hague Convention of 29 May 1993 on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption) and in a subsidiary way in national law.

From the dissertation it results that the main idea of adoption - benefit of child - is the same in both compared legal systems. But the legal regulation as a whole is not the same. German legal regulation allows majors' adoption and in contrast to Czech legal regulation it is possible for registered partner to adopt child of his/her partner. Unlike the German law, the Czech one knows revocable and non-revocable adoption. Apart from this there are differences mainly in punctuality of legal regulation.

Zusammenfassung (německé resumé)

Annahme als Kind – das Vergleich der rechtlichen Regelung in der Tschechischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland

Die Diplomarbeit vergleicht die Problematik der Annahme als Kind in der Tschechischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland.

Das erste Kapitel beschäftigt sich mit der historische Entwicklung der Annahme als Kind in den beiden zu vergleichenden Rechtsordnungen.

Im Rahmen des zweiten Kapitels wird zuerst das Prinzip der Volladoption beschrieben. Danach folgt eine kurze Ausführung zur aufhebbaren und nicht aufhebbaren Adoption, die die tschechische Rechtsordnung kennt. Endlich ergänzt dieses Kapitel kurze Aufgliederung von Arten der Annahme als Kind.

Das dritte umfangreichste Kapitel befasst sich mit der Adoption Minderjähriger. Am Anfang dieses Kapitels werden die einzelnen Voraussetzungen der Adoption beschrieben und verglichen. Zur einfacheren Orientierung werden die Voraussetzungen der Adoption in vier Gruppen unterteilt: erstens die Voraussetzungen auf Seiten des Annehmenden, zweitens die Voraussetzungen auf Seiten des Anzunehmenden, drittens die Voraussetzungen auf Seiten der leiblichen Eltern und viertens sonstige Voraussetzungen der Adoption. In jeder Gruppe werden immer die Voraussetzungen des tschechischen und deutschen Rechts getrennt beschreiben und danach erfolgt jeweils ihr Vergleich. Neben den Voraussetzungen der Adoption behandelt das dritte Kapitel auch die verfahrensrechtliche Problematik. Es beschäftigt sich mit dem Vermittlungsverfahren, dem Verfahren zur Bestimmung, ob die Einwilligung der Eltern wie in der Tschechischen Republik notwendig ist, dem deutschen Verfahren zur Ersetzung einer fehlenden Einwilligung und zuletzt der Vergleich von gerichtlichen Adoptionsverfahren. Das dritte Kapitel behandelt darüber hinaus die rechtliche Wirkungen der Adoption Minderjähriger, die Veränderung der Adoption nach dem tschechischen Recht und die Möglichkeit der Aufhebung der Adoption.

Das vierte Kapitel betrachtet die Adoption Volljähriger. Die Adoption Volljähriger ist nur im deutschen Bürgerlichen Gesetzbuch erlaubt. Der Entwurf des

neuen tschechischen bürgerlichen Gesetzbuches sieht jedoch die Wiedereinführung der Adoption Volljähriger vor. Das vierte Kapitel beschreibt neben dem Begriff der Adoption Volljähriger die Abweichungen zu Adoption Minderjähriger und bringt einen kleinen Exkurs von der Problematik rechtlicher Regelung der Adoption Volljähriger in der Tschechischen Republik.

Fünftes Kapitel beschreibt die Regelung der internationalen Adoption, die in internationalen Übereinkommen (vor allem in dem Haagen Übereinkommen vom 29. 5. 1995 über Schutz von Kinder und die Zusammenarbeit auf dem Gebiet der internationalen Adoption) und subsidiär auch im innerstaatlichen Recht enthalten ist.

Zusammenfassen kommt die Diplomarbeit zu dem Schluss, dass die beiden verglichenen Rechtsordnungen von derselben Idee des Wohls des Kindes ausgehen, auch wenn die jeweiligen Regelungen anders gestaltet sind. Während die deutsche Rechtsnorm die Adoption Volljähriger kennt, ermöglicht die tschechische Rechtsordnung auch dem eingetragenen Lebenspartner das Kind seines Partners anzunehmen und kennt darüber hinaus im Unterschied zum deutschen Recht die aufhebbare und nicht aufhebbare Adoption. Sonstige Unterschiede bestehen in der Ausführlichkeit der Anordnungen der Rechtsvorschriften.

Klíčová slova

česky	–	<i>anglicky</i>	–	<i>německy</i>
osvojení	–	<i>adoption</i>	–	<i>Annahme als Kind</i>
rodinné právo	–	<i>Family Law</i>	–	<i>Familienrecht</i>
prospěch dítěte	–	<i>benefit of child</i>	–	<i>Wohl des Kindes</i>
vztah rodič – dítě	–	<i>parent – child relationship</i>	–	<i>Elter – Kind Beziehung</i>